

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-STIENTIFICĂ-LITERARĂ.

REDACTOR, EDITOR :

GRIGORIU MOLDOVAN.

ANUL I.

KOLOZSVÁR, (CLUJ)
TIPOGRAFIA „MAGYAR POLGÁR“
1892.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

106401

	Pagina
Despre tipăriturile vechi rumânești	181.
✓ Sedința plenară a academiei științifice ungurești (o)	49.
Elemente clasice în poesia poporană rumână de <i>Nicolau Putnoky</i>	277.
✓ Romanțieri unguești, de <i>Joan Raț</i>	87.
Tradițiunea maghiară hunică de <i>Joan Raț</i>	167. 212. 259.
Mihail Vitéz Csokonay	295. 335. 388.
Eminescu	136.

VI. D'ale poporului.

Steagul mortului, de <i>Georgiu Rain</i>	290. 334.
✓ D'ale poporului	42. 100.
Starostitul, datine populare de <i>Vasile Rebrean</i>	245. 288. 289.
Medicini populare rumânești de <i>Vasile Rebrean</i>	330. 377. 416.
Doine, balade ect. de <i>Tr. Moldovan</i>	180. 210. 211. 335.
Doine, <i>Tr. Popp</i>	382.
Balade, doine, de <i>J. Popp</i>	242. 290. 421.

VII. Scrieri polemice.

	Pagina
✓ Chestii personale, de <i>Grig. Moldovan</i>	52.
Dlui Jon Lupulescu, de <i>Grig. Moldovan</i>	303.
✓ Vircolăcii	48.
Din nebuniile noastre, de <i>Crix-Crax</i>	181.
Atac la atac, de <i>Crix-Crax</i>	258.
Pecatetele tinerețelor, de <i>Crix-Crax</i>	298.
Plevna internă, de <i>Crix-Crax</i>	349.
Comedie fără bani, de <i>Crix-Crax</i>	391.
La nas cu năframa, de <i>Crix-Crax</i>	427.
Ungaria după 8 luni, de (—)	338.
Răspunsuri, de <i>Grig. Moldovan</i>	396.

VIII. Biografii, diverse.

✓ Pierderile ungarilor, de <i>Ioan Raț</i>	126.
✓ O călătorie interesantă	101.
Grecii și rumânii în Macedonia	102. 222.
Gavril Baross	346.
Ioan Vancea	424.
Din actele asociațiunii	429.
Două conferințe, de (—)	255.
Bibliografie 65. (104) 184. 223. 264. 304. 352. 399. 431.	
✓ Posta redacțiunii 104. 142. 224. 264. 304. 352. 400. 431.	

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe an.

DĂTORINȚELE NOASTRE.

Sântem rumâni, de lege și naționalitate rumână. Rumâni am fost și rumâni vom fi și pe viitor. Caracterul acesta l'am câștigat prin naștere și botez, îl biruim dela Dumnezeu, nu ni l'a dat nimeni, și nu-l va pute lua nimenea; nu ne putem lăpăda de el nici noi înșine.

Noi ca rumâni viețuim în Ungaria, în statul creat de națiunea maghiară într'un stat, care este în biruința ungurilor de o miie de ani. De o miie de ani statul acesta își are înstituțiile, legile, așezămintele sale ungurești, a fost totdeauna maghiar. Istoria ne dovedește.

Așa dară noi ca rumâni sântem cetățenii statului unguresc, supușii coronei Sântului Ștefan, primul rege al Ungariei. Și ca cetățeni, ca rumâni sântem egal îndreptățiți. Le avem toate drepturile, care le au celelalte popoare. Nu sântem slugi, nu sântem iobagi, trași-în-pinși, sântem cetățeni adeverați după înțelesul strict al cuvântului. La noi, toată lumea știe, legile nu se fac nici pentru unguri, nici pentru ruși, nici pentru sârbi, sau rumâni, ci se fac pentru toți cetățenii statului. pentru-că statul într'o formă are lipsă de toate popoarele, de toți cetățenii patriei. Ungurul nu plătește mai puțină dare, nici

rumânul n'are mai puține drepturi de cât uugurul.

Insă pământul, pre care viețuim, și ne hrănește, e pământ unguresc, pre cum se ține de pământ rumânesc pământul Rumâniei, pentru care mult sânge s'a versat, multe patimi s'a suferit ca să fie recunoscut de pământ rumânesc.

Noi ca rumâni, și ca cetățeni maghiari le avem dătorințele noastre față cu neamul nostru rumânesc și cu patria noastră ungurească.

Ca rumâni sântem dători a susține caracterul rumân, limba dulce a moși-strămoșilor; datinele, obiceiurile, lăsămintele noastre strămoșești; a lucra pentru bunăstarea, propășirea, cultura neamului rumân.

Ca cetățeni ai statului maghiar avem a ne iubi patria, a sta pe teren constituțional, a respecta legile, instituțiile statului, a lucra pentru înflorierea, întărirea, bunăstarea țerii, a slugi aspirațiilor statului unguresc, a fi supuși credincioși coronei, a trăi în iubire, a fi cu sânteminte frățești cătră celelalte popoare din stat.

Durere, la noi mersul lucrurilor a luat altă direcție. Am ajuns preadeparte.

Cuvintele: „rumân” și „patriot” nu-su cuvinte sinonime,

'su ideii contrare. La noi, după presa noastră, epitetul „patriotic“, „patriot“, a devenit epitet de ocară, de batjocură; a fi patriotic, patriot, este a fi renegat, a nu fi rumân. Astăzi presa ne dă alte învețături. Cărturarii nostri ne învață: „... (rumânii) față cu regele maghiarilor n'au nici o dătorie“; — trebuie lucrat „în ciuda tuturor dorințelor es-primate de Maiestatea Sa Regală Apostolică“, (Vezi Romanul din 6 mart. an. cur. articolul dlui Slavici). Și iară tot cărturariul acesta ne învață: că noi sîntem dători a lucra pentru București.

Ce s'a ales din credința stătornică a rumânului față cu regele, cu tronul?

Trăim în ură, purtăm resboiu contra unguirilor, ne mistuim puterile în certe nefolositoare; alcătuim baricade în giurul nostru; ne închidem ochii și urechile să nu vedem, să nu auzim ceva unguresc; ne suim pe cai mari și cu sabie lungă hodorigim în giurul nostru contra inamicilor nevezuți ca niște Don Quijoți moderni, dar' tîmpul trece și prin lupta sacă nu folosim nimic nici patriei, nici poporului rumân.

Avem drepturi, avem libertăți, și noi drepturile și libertățile noastre le folosim spre a ne certa, a face din zî în zî gâlceavă, chiar ca cînd am avea voiă să documentăm lumii, cumcă noi nu sîntem vrednici de cele ce le avem, pentru-că nu le folosim spre binele statului și al neamului nostru.

Ca rumâni, ca cetățeni avem alte dătorințe.

Avem cu unguirii a trăi în pace și iubire. Avem a ne interesa de tot ce e unguresc; avem a da mâna unguirului și a-l spriginî în munca sa

pentru întărirea statului. Avem a ne deschide porțile culturii ungurești, care nici până acum nu ne-a fost spre stricăciune, avem a fi frați și a trăi ca frații la olaltă.

Credem că aceasta e calea, care ne va conduce la fericirea comună.

Ca rumâni noi nu sîntem atacați. Avem scoli rumânești sub pază rumânească. Limba rumână în biserică, în scoală, în societate își are drepturile sale; putem a vorbi, a scrie, a ne rugă în limba noastră; bisericile rumânești, libertatea cugetărei, a presei 'su garantate prin legi; feciorii nostri ajung la posturi înalte; bunul nostru e păzît de legi; nimeni nui zice rumânului: „Omule, lasăți limba, legea și te închină idolilor streini!“

Punctul cardinal din cheredeul nostru va fi pacea, frățietatea, încrederea.

De multe neamuri am fost noi pân' acum înșelați, dar' unguirul încă nu ne-a înșelat nici odată. Am ținut cu neamțul, cu rusul, cu grecul, cu sêrbul; toți ne-au tras pe sfoară. Se probăm odată și cu unguirul. Dacă ne va înșela, vom avea dreptul să-i începem resboiu, dar' pân' atunci nu.

Noi ne-am depărtat de unguiri, noi să ne apropiem cătră ei.

Revista noastră în toate giustările va sprigini această apropiere. Vom lucra spre pace. Vom aduce jertfele noastre materiale scopului nobil, pentru-că sîntem convinși, că rumânul și rumânimea numai prin spriginul unguresc poate ajunge la fericire oftată.

Intr'o alianță sinceră cu națiunea maghiară rumânul va deveni tare și avut; într'un resboiu social-politic numai

unul va fi păgubaș și acesta va fi rumânul. Această e credința noastră.

Viața noastră în Ungaria nu e de azi pe mâine. Legile, starea noastră actuală politică și socială în stat sînt croite după voința regelui, a coronei, a legislațiunei. Să ne croim și noi în

stat o soartă, care să convină cerințelor constituționale. Căci în resboiu pururea nu putem trăi.

Aceasta ni este convingerea am lucrat și vom lucra după această convingere și pe viitor.

Grigoriu Moldovan.

MONUMENTELE LIMBISTICE

ale Măhaciului din comitatul Turda-Arieș¹⁾.

De Paul Hunfalvi.

Istoriile etnografiei transilvaniene 'su de o mare însemnătate; în aceasta privință ne servește ca un exemplu pregnant comitatul Turda-Arieș, și în deosebi comuna Măhaciul se distinge în această privință, însă într'un mod înstristătoriu pentru națiunea maghiară.

Comitele Cselleifi Csellei Trăscăianul (Comes Chelleus filius Chellei de Toroczkó), între anii 1257—1272, a comis cetatea s'a spre folosință săcuilor ce locuiau lângă Arieș, însă numai până atunci, până când vor fi acolo, reținându-și dreptul proprietății pe după aceea²⁾. Cine, sau ce cauză 'i-a alungat de aici pe sēcui chezdiani, nu se știe; precum nu se poate ști nici aceea, că pentru ce s'au așezat chiar pe țermurii Arieșului?

În anul 1289 Ladislau al III. (IV.) le a donat pentru tot-de-una sēcuiilor, de pre marurile Arieșului, locul numit al Arieșului, ce aparține cetății regesci din Turda, care se întindea pre lângă apa Arieșului și a Mureșului, care loc l'a fost donat deja și tată-seu Stefan sēcuiilor amintiți³⁾. Donațiunea aceasta o a făcut parte pentru servițiile prestate de sēcui atât sub domnirea tătâne-seu: Stefan, cât și sub domnirea sa, și anume: pentru că sau luptat vitejește contra Cumanilor la locul Hod; parte pentru aceea, că ajungând la Trăscău pre tătării, ce devastă țara, 'i-au ațacat și învingându-i au eliberat din mâinile lor mai

mulți prinsioneri, ce 'i duceau cu sine; și în urmă pentru-că au căpătat dela dînsii 80 de cai, când se afla țara în lipsă.

Andrei al III-lea a întărit aceasta donățiune, enumerând în diploma de întărire tot odată și comunele donate cu numele, cari 'su următoarele, pre cari enumerându-le vom pune tot odată și numele lor de azi.

Bagath — Bogat puszta

Bagijum — Bágyon

Chakoteluk — Csákó

Chegez — Csegez

Dumburou — Dombó

Eurmenes — Örményes

Farkas zug — —

Feligaz — —

Felvinch — Felvincz

Feuldvar — Székely-Földvár

Fjuzeg — —

Hydusteluk — Hidas

Hory — —

Igrechi — —

Kercheth — Kercsed

Kerokyghaz — —

Ketokluk — —

Kuchard — Székely-Kocsárd

Kuend — Kövend

Lyukiteluk — —

Me lyes — —

Muhach — Mohács

Obrothusa — —

Polanteluk — Polyán

Porday — —

Turda vár — Várfalu, cu ruinele cetății.

¹⁾ Disertațiune citită la academia ung. în ședința ținută în 3 Febr. 1890.

²⁾ Szabó Károly-Székely oklevéltár, t. 18.

³⁾ Ibid. 21.

Witeluk — —

Zeteteluk — —

și Turuskou — Toroczkó — „scilicet castrum commune cum provincialibus“, adică opidul Trăscău de loc de apărare și de asil, atât pentru sēcui, cât și pentru cei din comitat¹⁾.

E întrebare acum, că oare sēcuii sau așezat pe teritoriul Arieșului pe locuri ne locuite înainte de ei, sau pe locuri părăsite de alții? Cetatea Trăscăului a existat, precum am văzut, căci Csellei li-o dă spre folosință sēcuiilor parveniți, pe timpul cât vor fi pe teritoriul Arieșului. Numirea de Igriczi, într'alt loc Igriczi, de secur devine dela igricz, adică dela musicanții, ce erau în serviciul regesc (căci pe atunci încă nu erau pre aici țigani). Cuvîntul igricz e cuvînt slavonic, și nu se află nici o urmă nicăirea despre acea, că și sēcuii ar' fi fost igriczi.

Așadar numirea locală de Igriczi încă a premers pe sēcuii parveniți. Tot astfel stă lucrul și cu opidul Turda, pre care încă l'au aflat gata sēcuii, însă nu în ceva stare bună. Tot așa cuget și despre Földvár din acest comitat — căci în Transilvania sunt și au fost mai multe Földvár*-uri. (*Feldiőră). Pre basa numelor locali amintite, sau chiar și fără de acestea, trebuie se credem, că sēcuii parveniți s'au așezat pe locuri de acelea, cari au fost locuite și înainte de ei. Nu înțeleg însă pre acei locuitori, pre cari 'iau aflat acolo cuceritorii cei dintâiu ai Transilvaniei, ci pre aceia, cari au devenit locuitori pre timpurile regilor maghiari și au dispărut după acea.

Despre maghiaritatea limbei sēcuiilor nu putem să ne indoim, și de au fost între ei chiar și beși sau cumani, și aceia de secur au fost maghiarisați. Așadar comuna Muhács sau Mohács a fost fără îndoială comună maghiară.

Regele Carol I. în anul 1313 iarăș transcrie și întărește donățiunea făcută de Andrei, al III-lea²⁾. După acest act abia se mai află amintire despre aceste comune, — cel puciu eu n'am aflat amintire despre ele — prin ce nu voiesc a demonstra, că până în 1642 nu

¹⁾ Ibid. 28.

²⁾ Ibid. 35.

s'ar află despre ele nici o amintire. Însă cred că 'mi iertat a aseră, că pre la anul 1466, când s'au tradus cele 4 evanghelii „în Moldova în orașul Tatros de către George Némethi, fiul lui Emeric Ensel“ comuna Măhaciu a fost comuna maghiară.

În 1642 s'au făcut „Urbarium seu liber Lustralis sedis Aranyos“, care conține în sine pre nobilii comitatului Arieșului sau primipili vechi și noi (nobiles quam primipili veterani et recentes), mai departe pedestri pixidarii, vechi și noi și călăreții acestora, de și n'au cărți de nobili. Toți, escepționându-se baietii mai mici de 12 ani, au depus jurământul următoriu de fidelitate:

„Eu mă jor pre Dumnezeu cel viu, că grațiosului meu Domn, măriei sale Domnului George Rákóczi junior, ducelui Transilvaniei din îndurarea lui Dumnezeu, Domnului părții Ungariei și ișpanului sēcuiilor, Măriei sale, în toată viața mea 'i voi fi drept și credincios, amicilor lui 'i voi fi amic, inamicilor lui inimic, și nu voi practica pacta nici pre față, nici într'ascuns contra persoanei Măriei Sale și a țerii lui, ci chiar dacă voi înțelege ceva reu față de măria sa dela alții și prin alții, că cineva ar' voi a ațita, a practica, sau a face contra, acela lucru 'l voi face cunoscut sau măriei sale, sau oamenilor concreduți ai lui, sau superiorului meu, și cu toată nisuința încă voiesc a mă opune. În Summa, din toate puterile mele voi fi într'acea, ca se pot fi serv drept și fidel (sic) măriei sale. Așa se-mi ajute Dumnezeu și așa se-mi binccuvinte mântuirea sufletului meu“.

Catalogul comunelor (cu ortografia de atunci): Chiegez, Várfalva, Rákos, Felső-Senfalva, Mészkö, Felső-Szt.-Mihályfalva, Alsó-Szt.-Mihályfalva, Polján, Harasztos, Székel Kochárd, Földvár, Veresmart, Nakfalva, Felvincz, Bágyon, Kerchiet, Keövend, Mohachi, Dombra, Eörmenyes, Chiako, Hidas.

În Măhaciu astfelu era starea lucrurilor:

Nobiles: Kozma Péter, Kozma Kirilla.
Pedites pixidarii: Sándor, Susman, Gardos, Demeter, Pap Triffuly fiai, Pardutz Simon, Gábor János, Nagy Mátyás, Fabul András, Kis Péter, Chyender Simon; Chiender István «ez szolgál örökségével» (acesta servește cu ereditatea sa); Moldvai Mihály, Triffau (sic),

Kirilla, Mirchie Tivadar, Czigán Kirilla, Czigán Demet.etc. Este în Mohachi Sbánko János, acesta a fost emigrat în Moldova; acolo a avut un fiu, Wlaszul all (?) László. Acum locuiește în Chieged; ereditatea și o are în M. . . czalpon(?); Saradi Tamasiné o a dat obagiului seu.¹⁾

Înainte de mea nu 'su toate chiare: însă acea e clar înainte de mea și înainte de ori cui, că în 1642 se aflau români printre sēcuii din Măhaciu, cari au știut și vorbeau limba maghiară, cea ce se vede de acolo, că jurământul l'au depus în aceasta limbă. La începutul seclului al XVIII-lea, doară în 1702, în lustră ținută atunci în comuna Măhaciu s'au înscris următoarele nume: Mertse János, Sztanka Juon, Párducz Krászán, Gardos Tódor, Gardos Juon, Susman Péter, Girbó János, Oszada Páskutz, Vaszily András, Pap Jeremia, Hegedüs Tamás²⁾, Într'acestea 'su nume românești Mertse (în 1642 Mircea), Sztanka (Stanca), Párducz, Oszada, Vaszily, Pap Jeremia (Popa).

Se trecem iarăș cu 140 de ani. În anul 1879 Stefan Colceriu (doară Stefan Kulcsár?) popa din Măhaciu 'i-a scris următoarele lui Petriceicu Hasdeu:

„Măhaciu este primul sat românesc în fostul Scaun al Arieșului, atât sub raportul situațiunii, având apă bună, aer curat, păduri multe — mai toate de goron și puțin mesteacăn, — precum și prin vinul seu cel bun, grâul cel mai greu și vite frumoase. Aici se produce cea mai bună calitate de crumpe-ne (cartofi), pe cari Măhăcenii le numesc *picioici*, iar în satul învecinat Dumbrău se cheamă *cucule*. Măhaciul este aproape de calea cea veche a Transilvaniei, care astăzi ca și 'n trecut, primind toate căile laterale, duce spre Urbea-Mare.

„Comuna are acum de abia 185 case, cu 876 suflete. Numărul locuitorilor a scăzut: parte, printr'un morb diferitic, care a secerat la 1866 mai toți pruncii de 5 ani; parte, printr'un teribil incendiu la 1867, arzând la 61 familie tot ce a putut arde; în urma cărui flagel, venind o toamnă umedă și aflând pe oameni cu căsile negate, o mulțime de tineri s'au îmbolnăvit de receală și

„mulți au și murit. Să mai adaug, că la 1868 un părau, ce curge prin mijlocul satului, în urma unei rumperi de nor a făcut daună în comună și 'n țarină. Toate aceste lovituri au scăzut atât numărul familiilor, cât și buna lor stare materială.

„Satul este curat românesc. Afară de vre-o 3 țigani, nu se află aci nici un străin. Ultimul israelit a plecat dela noi la 1869, și de atunci încoace n'au avut loc de a se mai încuibă alții.

„Originea satului e obscură. Sânt însă două păreri, trecute în tradițiunea poporală.

„Prima părere este, că locuitorii cei de'ntăiu s'ar fi retras aici în secolul XIV din Bogata, comună în câmpia Turdei, acum constituind o parte însemnată din orașul Baginului. Mongolii devastându-le satele și răpindu-le averea, ei și-au aflat aci un adăpost sigur, tot locul fiind îmbrăcat cu pădure până la drumul țerei, iar șesul fiind cuprins de un lac mare ce împedeca întrarea în interiorul văii.

„A doua părere este, că re'ntorcându-se oștenii țerei din bătălia dela Mohács (1526) și aflând Transilvania devastată de Turci, 11 oșteni s'ar fi așezat aici, însă nu în satul actual, ci mai la vale; căci atunci pe locul comunei de astăzi eră o mănăstire catolică, ale cărei ruine se cheamă Biserică Ungurească, pe unde arând, adese scoate plugul căpăține și oase de om. Se crede că acei 11 oșteni ar fi fost: Mircea, Mirea, Stancă, Cordoș, Pocol, Șuşman, Raț, Părduț, Bărbos, Popa și Hegeduș. Cel din urmă Hegeduș, a murit la 1831; cei din urmă Stancă, Pocol și Cordoș, eu i-am înmormântat. Aceste familie toate își au cărțile lor nobilitare dela Mihai Apafy și Francisc Rákoczy; și le place a se fălfi prin diplomele lor de nemeșug cu slove de aur și pe pelea de căne.

„Portul de astăzi al Măhăcenilor puțin diferă de al locuitorilor din satul învecinat Dumbrău, dar se deosebește mult de al celorlalte sate din giur. Ei se disting prin curățenia și eleganță. Sumanul e cernit negru și cusut cu pănură fină de colori deosebite; cioreci albi; peptar la cei bătrâni de miel, la cei tineri — de pănură vânăță. În timpii

¹⁾ Archiva regnicolara, din cordialitatea dlui Alexa Jakab.

²⁾ Archiva regnicolara.

„cei buni până cătră 1840, Măhăcenii purtau „un cojoc frumos de piele de miei negri până „la gresne, cu lâna în afară, și cușmă lungă „până și de 2 urme, neagră. Femeile își fac „învălitoarea cea albă cu mult alaiu; pentru „încrêțitul ei dau până și 2 fl., și o așează „pe cap cu multă grație.

„Până la 1849 Măhăcenii serviau ca „grăniceri călări în regimentul *Székely huszár*.

„În popor circulă până astăzi tradițiuni „despre Mihai Viteazul, a cărui catastrofă „s'a întâmplat așa zicând sub ochii Măhăceni- „lor, la coastele lor, în Mirăslău. Există le- „gende și despre Traian ¹⁾ . . .“

(Va urma).

RESPUNS ²⁾

la memoriul tinerilor români din București.

De Grigoriu Moldovan.

I.

Câteva cuvinte ca introducere. Când câțiva ardeleni emigrați Ciurcu, Săcășan și soții lor în 1885 au fost redactat în România pentru tot-de-una rușinoasa proclamație, prin care ne îndeamnă pre noi românii ardeleni la infidelitate, la resturarea ordinei bune, la adevărată revoluțiune, Joan Bratian, ministrul președinte de atunci, numai decât 'i-a expulsat pre acestia de pre teritoriul României, și pentru acest fapt interpelat fiind de Cogălnicean, 'i-a răspuns cu următoarele cuvinte:

„Dacă românii ardeleni au ceva de isprăvit cu ungurii, isprăvească-și treburile în patria lor, nu abuseze de ospitalitatea României, nu ne causeze greutăți, nu espună România complicațiunilor, cari pot aduce pericole asupra regatului nostru“.

Și Domnul Ciurcu dinpreună cu soții dsale și atunci au fost pășit pentru noi; ei au aflat nesuportabile necasurile noastre acolo în România liberă, din care pricină au aflat de bine a ne îndemna, ca să ne înarmăm contra regelui nostru, contra patriei și a constituțiunei noastre, și astfel prin arme și violență dură să ne sanăm necasurile.

Nimenea nu l-a rugat pre Ciurcu și soții lui spre acea, ca să ne compromită într'un mod atât de prost, pre noi cari sântem fideli față de regele nostru, de patriă și întocmirile noastre, și din Ardeal nu 'și-a redicat nimenea nici macar degetul la resune-

tul proclamațiunei, care s'a respândit la noi și în Europa civilisată în mii și mii de exemplare.

Și până când a fost Joan Bratian primul consilier intim al regelui, până atunci se vedea într'adevăr, că România își pricepe misiunea sa și 'și caută de trebile sale.

În 1888 puterea sêlbatică și crudă în mod contra constituțional a frânt aceasta putere alui Joan Bratian. După espresiunea memorandumului Rumâniei „păzitorii civilisățiunei și a ordinei bune în Orient“ înarmați cu bastoane, furci de fer și puști, au intrat în cameră și pușcând păzitorii salei au împrăștiat guvernul, parlamentul; au spart ferestile regelui; oamenii ordinei și a civilisățiunei pretinzând pământ în numele țarului, 'și-au dărăburit constituțiunea proprieă ca o hărțulie neinsemnată, care numai până atunci are valoare, până când vor governa România liberă vechii conservativi.

¹⁾ Cuvinte din betrâni. Cărțile poporano ale Româniilor, de B. Petriceicu Hasdeu. București. pag. 2. 3.

²⁾ Tinerii României, în țara lor ne având altă treabă de isprăvit, s'au mestecat în lucrurile ungarilor, au scris un Memoriu, în care mult se vorbește de atrocitățile și fără-de-legile ungarilor față cu noi. Junimea maghiară deja a răspuns la atacul bucureștenilor. Noi încă ne-am ținut de datorință a răspunde și a lămurî starea, pre care cei din București nu au cunoscut-o. Răspunsul junimei maghiare e a se vedea mai jos. *Red.*

În timp de pace au terorizat justiția, guvernul, regele și asupra lui Bratian au tras cu revolvă, numai din pricină de partidă luând la mână puterea aceia — Catargiu și soții lui — cari au dus în deplinire aceasta resturnare, călcând în picioare guvernul și cari și azi usurpează aceasta putere. — Și de atunci de când Joan Bratian corifeul partidei libere a părăsit scaunul ministerial, România a devenit un cuib al multor existențe dubioase și a curentelor periculoase. Toate buruienile au încolțit și înflorește frumos.

Guvernele slabe, cari urmează unele după altele, nu cutează a se opune curentului șovinistic, sau mai bine zis iredentic, pre care Joan Bratian la fost frânt, și nu s'au opus nici pentru aceea, căci le-au placut a ne compromite; le-au plăcut a espune lucrul în atari colori, ca și cum noi românii transilvanieni cu toți episcopii nostri, cu toată inteligența noastră, am sta la dispoziția guvernului din România, care vinează după interese rusești.

Au înființat liga, au edat memoriul, c'un cuvânt lucră în numele nostru, ne compromit paș de paș înaintea Europei, înaintea compatrioților maghiari, ca să ne impedeze în drumul nostru de retragere, și astfel să ne vedem siliți a ne mișca în un cerc rusec, noi gr. catholici civii independenți ai altei patrie, pentru cari nimica nu poate fi mai rușinos, mai scârbos lucru, decât acela ce îl săvârșește Catargiu și soții lui cu elementul român în interesul slavismului.

Spre o atare mișcare noi însă n'am plenipotențiat pre nimene. Nici n'am încurajat pre nimene spre așa ceva. Nici episcopii nostri, nici proprietarii nostri, și preste tot nici poporul român din Transilvania nu e în legatură nici cu liga, nici cu autorii memoriului și răspânditorii aceluia și mărturisesc, că românimea transilvaniană a primit cu indignațiune memoriul nu numai pentru aceea, că pentru scrierea aceluia n'a dat mandat nimeni, ci și pentru aceea, că în acela se vorbește străin și necuvincios despre regele nostru defaimă episcopii, desconsideră regele nostru și întocmirile liberali, și mințește despre atari stări și relațiuni, cari preste tot n'au existat nici când și nu există nici azi.

Nouă celor din țara ungurească, cari

sîntem buni rumâni, dar tot odată sîntem și voim să rămânem și patrioți buni, trebuie să protestăm contra calumniilor și abuzurilor acestora, trebuie să dechierăm înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, că nu stăm în nici o legătură cu aceste elemente ațifătoare de perfidiă. Între maghiar și rumân pot fi neînțelegeri, poate chiar frecări sau neplăceri, căci atari obvin și între voi, cari azi aveți direcție rusească, mâne germână și apoi iarăș romană; însă acest lucru se ține de noi. Acestea le îndreptăm și le aplanăm noi aici acasă; înaintea noastră nu e închisă nici o cale, putem ținea adunări, putem vorbi, putem scrie, căci avem presă liberă; cauzele noastre interne așadar nu le estradăm nici Europei, cu atât mai puțin vouă tinerimei bucureștene, ca voi să le aplanati acestea. Noi avem comitet electoral național (în Sibiu), avem parlament, coronă, guvern; avem oameni de politică, cari nici când n'au recurs după ajutoriu la junii României. — Și aceasta indignațiune și-a și aflat espresiune din partea rumânilor transilvanieni. —

După recercarea comitetului electoral din Sibiu Diaconovich a enunțat în Rom. Revue, că auctorii memoriului l'au redactat (nenorocos) nepotrivit. — Datele nu-s adevărate, faptele adunate sînt compuse nepotrivit, se vede, că auctorii memoriului, au primit informațiunile dela atari indivizi, cari au emigrat de aici în România, și cari nu pot vorbi nepreocupați de stările noastre.

Însăși Tribuna (nr. 65) recunoaște neesacitate datale din memorand. Dar Tribuna cu toate acestea, asemenea aceluia, care se angagează a servi unei politice imorale și trădătoare de patriă, ne dă acel sfat, că noi, în cât se poate, sîntem dători a retăcea minciunile memoriului „din tactică”. Acesta nu e moral; atare moral numai în cercurile tribunștilor poate fi dătătoriu de ban. Nu vom tăcea nici din tactică, și nici din un alt punct de vedere Nu! căci noi românii transilvanieni nu vom concede nici când ca se fim pătați prin minciuni. Nu voim a ajunge în Europa la rezultat dubios pre basa minciunilor. — Noi rumânii aici nu sîntem maffia, o societate secretă și imorală, a cărei membri își promet solidaritate și tăcere eternă chiar față de crimele lor. Aceasta apoi ar însemna

esprimarea voinței libere? Oare trebuie să fim noi orbi, muți și fătarnici numai pentru acea, pentru-că așa pofteste tactica oare-cuiva?

Memorandul așa dar în țara ungurească, afară de tribunști, de tot sufletul rumânesc e de judecat; îl judecăm pentru acea, pentru-că ne compromite cauza, ne îngreunează starea și referințele noastre sociale. — Aceasta compromitere repetată, aceasta vătămare repetată, care atinge patriotismul și fidelitatea noastră, o respingem.

Atâta ca introducere. Inșă acum ca român și ca cive al Ungariei să grăiesc cătră tinerimea bucureșteană.

II.

Fraților, vecinilor! Noi românii transilvanieni am primit și am cetit memorandum redactat în mai multe limbi și răspândit de voi, civii universității celei mai tinere în Europa, prin care voiți a face cunoscută o *anomalie*, care e vrednică de atențiune serioasă din partea tuturor acelor, cari se interesează de înaintarea socială a continentului nostru. După părerea voastră e vorbă de un *conflict*, care în sînul Austro-Ungariei e tendința culturii române, care în umanitate și liberalitate e cu totul modernă și sa desvoltat între nisuințele culturale ale maghiarilor, cari nisuințe după părerea voastră sînt cu totul străine în demersul lor, naturei și temperaturii europene. Și voi vă redicați vocea pentru acea, pentru-că vă temeți nu cumva din acest conflict să se desvoalte atari încurcături, a căror urmări periculoase și de mare momentuositate azi încă nu să pot prevedea. —

Noi, rumânii din Ungaria, ce e drept nu ne putem bucura îndeajuns, că voi, ajuși abia în al treisprezecelea an al independinței, într'atâta v'ați întărit, încât v'ați putut întocmi în modul cel mai frumos guvernarea, referințele de justiție, instrucție, resbel, industrie și comerci, într'atâta v'ați putut rezolva problemele sociale, într'atâta v'ați îmbogățit limba și literatura voastră, și referințele voastre față de alte state, așa bine le-ați organizat; cu un cuvînt voi acolo acasă sînteți așa de puternici și de bine preparați, încât acum nu aveți altceva de lucru, decât numai să vă amestecați în lucrurile unui stat pu-

ternic, care ce e drept e vecinaș cu voi dar cu toate acestea de totul necunoscut înaintea voastră; voiți a vă amestecă în lucrurile interne a unui stat ce se poartă amical față de voi sub pretext de ai clarifica unele chestiuni interne. Și această bucurie a noastră cu atâta e mai mare, cu cât vedem, că voi țineți de fericiți pre frații nostri din Besarabia, Bucovina, Macedonia, Epir etc.; ne bucurăm, că ați ajuns la acea convingere, cumcă statele Rusiei, Greciei, Austriei și Turciei emulează între sine în ajutorarea aspirațiilor românești, și cumcă numai singur statul maghiar e acela, care amenință elementul rumân cu nimicire totală.

Noi însă nu vom recunoaște nici când și din partea nimenui dreptul de a se amesteca în trebile noastre interne, fie acela chiar și rumân. Cu atît mai puțin vom recunoaște dreptul acesta din partea voastră, cari odinioară v'ați încălzit la razăle binefăcătoare al soarelui statului maghiar, și cari, basa culturii voastre de azi, o aveți dela noi. La alți da, mai degrabă vom concede acest drept, dar vouă nici cu un preț nu vă vom concede acest drept, adecă dreptul de a-ne critica stările și întocmirile noastre sociale, căci pasiunile și preocupările voastre nu numai vă vorbesc față de tot ce e maghiar, dar încă nici nu ați ajuns pre un atare nivou al culturii încât să puteți cuprinde și înțelege cum se cuvine întocmirile liberali ale statului maghiar. Noi nu ne amestecăm în trebile voastre interne; de treisprezece ani, de când sînteți și formați un stat independent, noi tot-de-nea v'am respectat aceasta independință. Inșă voi nu faceți asemenea, și acest lucru ne face a crede, că voi, din cauza tinereței voastre, nu sînteți îndestul de chiari de datorința ce o aveți față de alte state. Dar de și noi protestăm solemn contra acestei amestecări neprecutate și neașteptate, faptul totuși îl primim; vom lupta contra lui, deoarece credem, că binele public ce va resulta din aceasta luptă va fi tocmai în favorul rumânismului, dacă noi vom chiarifica starea lucrului și vom informa opiniunea Europei așa, după cum pretinde adevărul. —

Fără îndoială și noi ținem a fi de lipsă și de o momentuositate neîncunjurată, ca toți aceia, cari sînt chemați a analiza și critica chestiunile statelor de azi, să aibă o cuno-

știință cât mai detaliată și mai amăruntă despre toate acele lucrări, cari se îndeplinesc pe continentul nostru, și pre aceasta punem mare pond pentru aceea, că acești chiemați numai astfel vor putea ști, cumcă voi vă apucați de resturnarea brezdelor de fân bine ordinate ale altora atunci, când voi ați avea destule de ordonat acolo acasă, în patria voastră; numai astfeliu vor putea ști, că voi, acolo în Orient, nu sînteți în chiar cu datorințele ce le aveți față de voi înșive, necum să fiți în stare a folosi intereselor Europei, și să puteți cuprinde în deajuns folosul neprețuit a timpului pacinic. Astfel va eși la lumină și va ști lumea, cumcă voi nu aveți drept de a ne critica pre noi, voi cu independința voastră numai de 13 ani, cu autonomia voastră de 25 ani, cu întocmirile voastre încă nu pre deplin desvoltate, ma chiar cu cultura voastră abia începătoare, pre noi, cari avem conștițiune de o mie de ani, și cari stăm de mulți și mulți secli aproape de civilisația maghiară în servițiul ideilor liberali și a autonomiei. —

Adevărătatea chestiunii noastre nu o temem de nimica și de nimeni. Și până când voi, veți voi a lumina cu lumina unui hopait aceasta chestiune necunoscută sau reu cunoscută înaintea voastră, până atunci eu voi lucra cu lumina soarelui, care arată starea în plenitudinea sa. Nici noi nu voim altceva, decât a chiarifica o chestiune, care până acum și înaintea voastră a zăcut în întunec. Vom aduce pre bină faptele, și acelea vor vorbi

mai pre sus de toate, iar comentariul îl va da la acestea însuș judecatoriul, publicul. Vom urmări paș de paș memoriul redactat de voi și ne vom dechiera clar și lămurit. Nu vom recurge la figuri oratorice, cu ajutoriul cărora să susținem atari aserțiuni, cari n'ar corespunde faptelor, adevărului.

Si ce e mai momentuos într'aceasta chestiune jingașă, noi ne vom folosi de isvoare românești, nu cumva să ne ajungă acea acasă, că ne-am îndreptat după isvoare maghiare șoviniște, precum ați făcut voi luându-vă informațiunile exclusiv din isvoare rumâne șoviniște, cari au țintit tendențios la întortocarea, la sucirea adevărului. Și o facem aceasta numai și numai pentru aceea, că voim mai pre sus de toate se fie lumină; și sîntem convinși pre deplin, că persoanele culte și interesate în cauză, vor primi cu interes viu și simpatia acest manifest, aceasta clarificare sinceră a lucrurilor și stărilor, ce isvorește dela rumânii transilvanieni. —

Noi, cari trăim în impregiurările descrise, cu mult mai virtos putem conta la credința streinilor, decât voi, cari sînteți departe de noi, și vă luați informațiunile dela persoane reu voitoare. Dela atari persoane, cari părăsind patria au venit la voi cu ură în inimile lor; cu ură chiar față de frații — de sângele lor. Pentru acea e defăimată preoțimea noastră într'atâta și fără nici o cruțare din partea memoriului.

(Va urma).

ZIARIUL UNUI PRIBEAG ¹⁾.

De Maurițiu Jókai.

Urișul a căzut și murind osemintele i-s'au prefăcut în prav și cenușă. Vintoasele au svîturat acest prav dintr'un colț de țară până în celalalt; atomii de prav sburau necontenit dintr'un loc într'altul, unii au căzut în țeri streine, ma au ajuns și preste mări departe, așa i-au purtat vifoarele.

Un atare atom, din pravul urieșului căzut, am fost și eu.

Un fir de prav neptincios eram, reamintindu-mi trecutul, simțind prezentul și prevăzînd viitorul.

Și pre mine m'a alungat viforul necruțătoriu dintr'un corn de țară într'altul, de multe ori o aș fi putut părăsi, — însă tot-de-una m'am întors înderept dela marginea ei, ne putînd să mă despart de acest pămînt plăcut.

¹⁾ Marele romanțier în a sa lucrarea descrie starea deplorabilă a Ungarici după lupta de independință din 1848. *Red.*

'Mi aduceam aminte de șiesul frumos, unde se vedea fata morgână, vedeam focurile păstorilor aprinse în nopțile întunecoase, și par-că auziam răsunând din depărtare sunetul doios al fluierului, cu care zicea ciobanul ce șiedea pre păjistea colinei înverzite, cine știe, că cine, și câți vor fi îngropați acolo.

'Mi-am adus aminte de lanțul lung al munților, ce împrejura acel pământ plăcut, printre cari se vedea ca prăsarate satele, a căror căsi vărute sclipesc în depărtare, din turnurile cărora se împrăștie în vale de cu sară sunetul jelnic al clopotelor. Acest sunet îi chiamă la rugaciunea de sară. Cine știe câți, și pentru-ce se roagă cu ochii scăldați în lacrimi, auzind acest sunet?

'Mi-am adus aminte de orașul pompos și sgomotos. Dar oare pentru-ce 'su închise acum toate ferestile căsilor din el. Mulți, cari au viețuit aici oarecândva fericiți și liniștiți, cine știe în cătrău, și pre unde pribejesc acum: pe drumuri neumbrate, prin păduri, pre câmpii, încunjurând lumina soare'ui și pre oameni.

Mi-am adus aminte de un bordeiu, ce era aproape să se îmburde, care era situat la capătul unui sat împopulat, unde zicea pre cimbula un țigan bătrân și sărac acolo cu pălăria trasă pe ochi strigându-i țiganului: „nu mai zice altul“. Cine știe ce-a fost așa de trist în acea melodiă?

'Mi-am adus aminte de casa părintească, vedeam de-departe jaluziile verzi, și florile galbene, ce înfloreau pe coperișul casei, în ogradă lătra cânele bătrân, de-alungul uliței liniștite mergea un om ostenit, din depărtare se auzea strigatul păzitorului de noapte, omul ostenit ajungând la o casă liniștită privește în ea pe fereastă, unde vede șiezând o muiere singură și cetea din bibliă; omul ostenit cu aceasta merge mai departe. Acest călătoriu obosit așa de tare reducea la mine.

'Mi-am adus aminte de femeia tristă și supărată. Ea ședea pusă pe gânduri cu lampa aprinsă și cu capul răzemat pe mâni. Cugetele sale îi umblau departe, departe, pe câmpii sterile și deșerte, prin păduri cu livezi, în cetăți străine, căutând printre milioanele de fețe străine pe acea una, pre care nu o află; un sărut ferbinte simțește pe mâna-i lăsată

în jos, și aude pronunțându-i-se numele de un ton cunoscut, trăsare spăriată și se uită împrejur. Pe nime nu vede în apropiere. Numai lampa mai ardea de abia licurind.

Amintirile ispititoare nu m'au lăsat să mă depart. Un dor nespus, o amețală lunatică m'au alungat să cercetez iarăș șesul cu fata morgână și cu mormintele de pre el, să umblu prin văi și coline, de-alungul țiermurilor apelor, prin sate necunoscute, și a călători până în orașul acela mare și sgomotos, privindu-i din depărtare turnurile și palatele învelite în ceață. Și dacă a înnopta să mă furizez pe ulițele liniștite, ca și cine pornește a aprinde, să privesc pre ferestile casei cunoscute, și să vedea cea femeia tristă și gândită cum visează lângă lampă fără însă de-a fi adormit, să-i zic o noapte bună și după aceea să caut pre cel dintăiu păzitoriu de temniță să facă cu mine ce va voi

Și am pornit cătră locul cunoscut și cătră viitoriul necunoscut Cât a fost de sdruncinată lumea întreagă! Toate legăturile soțietății erau stricate, — relațiunile familielor, credința, religiunea, legile, proprietatea, — toate, toate, până într'una erau întoarse pe dos, erau nimicite.

Am văzut cetățile pustiite de foc, a căror locuitori nu cutezau a se întoarce acasă de frica unul altuia; am văzut femeile în vestiminte de doliu: bărbatul uneia a căzut în rebel, a celialalte e prins, iar' bărbatul la al treilea nu se știe unde-i; mireasa, care a devenit văduvă, înainte de ce ar' fi fost măritată, femeia, umblă de pre un câmp de rebel pre altul, căutându-și bărbatul între cei morți, și bărbat pribeag, pre care l'a părăsit soția, ducându-se cu altul.

Apărătoriu de patriă (honvéd), care a venit ciunt de pre câmpul de luptă, cetățan persecutat, care și-a schimbat numele, familiă scăzută la număr, poporul ajuns la cerșit, beserică necercetată, charlatanul propăgătoriu de vesti false, mormintele în marginea drumului; să le enumăr, să le descriu cu oare toate acestea întâmplări triste?

Pre acest popor îl vestezesc doreri secrete, și cred, că dacă voi espune unele simptoame ale morbului, se va afla oare un medic care să le vindece acelea, sau doară toate

acelea, ce le voi descrie, nu-'su mai mult simptomele unui morbos, ci numai anatomia unui mort ajuns sub cuțit anatomic?

I. Sate deșerte.

Deja am fost ajuns la al treilea sat pustiit în calea mea.

Ca soți de călătorie aveam un deputat bătrân și un ofițer tînăr dela husari, care avea o femeie drăgălașă, tînără și brunetă. Am trecut tăcuți prin acestea sate pustiite.

Pre uliți nu se vedeau urme de cară, ori căruțe, ogrăzile căsilor arse erau împăjișcite, prin crepăturile ruinelor puteai vedea cruciș curmeziș, de pe fereasta unei căsi privea un câne slab, târcat, atât de sêlbatic și atât de singuratic.

Satele sînt pustiite de foc de luni de zile, și până acum nu e zidită nici barêm o casă întrînsele.

Doar' nu voiesc a se reîntoarce locuitorii în ele?

Un oare-careva, care a putut scăpa, a avut cutezanță, a se reîntoarce într'un târziu. După multă trudă i-a succés a reafila casa, a cărei părăi erau găuriți de un glonț de tun, ce au trecut pe acolo. Înaintea tindei zăcea un om mort, pre un părete se vedeau urmele alor cinci degete sângeroase în; întreg satul nu se afla nici barem suflet de om, numai de ici de coalea vedeai sborând din când în când nește paseri cu cioc gârbov, mergând cu un sburat greoi, și reîntorcându-se iarăș, de unde au fost alungate.

Omul acesta a luat la mână un hârleț, și umblând din casă 'n casă, îngropa morții, ce-i afla acolo, după trei zile însê s'a obosit de acest lucru greu, și-a părăsit deci casa și ograda, a luat lumea-'n cap și nu s'a mai reîntors nici când.

Un altul reafilându-și casa aproape nestricată, s'au așezat întrînsa, însă a visat în noaptea cea dintâiu un vis înfiorătoriu, că adecă cineva era spênzurat de mester-grindă.¹⁾ De acest vis înfiorătoriu l'au prins frigurile, și în trei zile l'au tot scuturat, până ce a treia zi au murit. De atunci începând nu i-a

¹⁾ E' acca grindă, care e pusă de-alungul căsii, și preste ea se pun apoi alte grinzi cruciș, pe cari se pun podelele.

trecut prin minte nimênui de a-sê așeza în acel sat.

Pre părăi căsilor erau crescute buruieni, fiind și acelea așa de palide, ca și cum le-ar părea rău, că au rêsărit acolo, în acel loc pustiu; locurile arătoare erau crescute cu scăieți și cu tot soiul de buruieni necunoscute și ne mai vèzute, a căror sêmântă coaptă o împrăștia vèntul în toate părăile.

Soața de călătorie, femea ofițerului, însêtoșând de căldura cea mare, ceru un po-cal de apă; după cercare multă în urmă am isbutit de abia de am găsit o fântână. Dar ne-avënd vedre, numai cu mare greutate am potut scoate apă cu tiocul de piele a unei pëlării, însă vèzèdu-o am fost siliți sê o vèr-săm jos. A fost roșie ca sângele!

Jur împregiur erau uscate toate locurile, un picur de apă, un arbore umbros, un călătoriu — nu vedeai nicăiri.

Dacă cineva se prevălea pe dunga unei coline, vedeai numai decăt sburând pe de-asupra lui stoluri paserile răpitoare, apropiindu-se din ce în ce mai tare de el, cu sbor încetinel, ce seamênă cu o vultoare, țipând și concănind spaimântătoriu erau vulturii.

II. Brasletul.

Colegul meu de călătorie, ofițerul de husari, era cam de 30 de ani, avënd o natură închisă. Soția lui era o femeie drăgălașă, tînără și frumoasă, care ar' fi potut trăi în liniște și comodate la părintele sêu avut, ce locuia în Pesta. Ea însă însoța pre bărbatul numai din iubire curată, din care causă în decursul întregii călătorii n'am auzit din gura ei nici barem un cuvânt de tênguire, suferind foamea, setea, arșița soarelui cu cea mai mare rëbdare, ma nici chiar de frică nu voia să știe nici atunci, când am întunecat prin acelea locuri pustii; aci încă ea ne îmbărbăta, ne mângăia, ne înveselia cu humorul ei firesc.

Mii și mii de planuri escugeta, numai ca să alunge cugetele hărbatului sêu.

— Ne vom retrage într'un loc ascuns, și acolo vom purta economie, tu vei ara, vei sêmăna și vei mâna boii, iar' eu voi mulge vacile Auzînd acestea toți am început a rîde.

— Dacă te vor prinde, atâta voi umbla pe capul judecătorilor, până când se vor urî,

și te vor libera. Și dacă nu vor deschide te-
nița pentru tine, atunci și eu voi veni acolo,
unde vom trăi și vom muri la olaltă.

Auzind acestea, toți am erupt în plâns.

Tênera femeie avea la mână un braset,
la care era aplicată o mașinărie secretă, de
care dacă apăsați apărea numai decât fotogra-
fia unui bărbat tēner și frumos îmbrăcat în
vestminte de husari. Fotografia eră pictorită
în email. Acest bărbat era soțitul ei de căsă-
toriă. Aceasta fotografia o a privit de multe
ori, o a arătat la mulți adăugând însă tot-
de-una: „atunci n'a fost așa trist!“

Ajungând în capul satului, unde se des-
parte drumul în două lături, ofițerul luându-și
ziua bună se despărți de noi, deoarece ce îi era
milă de femeie să-o poarte pe un drum atât
de pustiu. Și-a luat cu sine din satul acesta
un călăuz, ca se-l conducă pe un drum mai
umbat

Perzându-l din veder, am început a mă
întrista pentru el și femeia lui cea drăgălașă;
nici eu nu știam: de ce?

De oare-ce el a apucat pe un drum mai
secur, decât mine, care mă aflam în pustiu.
Pre el îl însoția o femeie, care-l iubia, pre
mine un soț tăcut, care în decursul întregii
călătorii n'a grăit nici o boabă, și totuși așa
de rău mi-a căzut, când s'a despărțit de mine,
ca și cum pe unde aveam se merg ău n'ar
fi nici un pericol, ca și cum soarta păzitoare,
în care cred preste măsură, s'ar îngriji și de
aceia, cari se află în apropierea mea.

Preste un timp oare careva mi-a ajuns
în mână un ziaru; acesta a fost cel de întâiu,
care l'am văzut după o vreme îndelungată.
L'am cetit dela început până în capăt, necum
și știrile și publicările din dosul aceia, unde
erau publicate și obiectele pierdute, și cari
le-au luat dela hoții, ce au omorît pe călători
pentru ele. Între mai multe vestminte feme-
iești pompoase, ce erau sângeoase, spintecate;
uniforme cu șinoare, albituri brodate, și între
alte multe obiecte și vestminte era publicat
și un braset de mare valoare, sub a cărui
pieatră de opal era aplicată o mașinărie se-
cretă, de care dacă apăsați apărea numai decât
figura unui ofițer tēner, în una formă de
husar

„Mi-a căzut gazeta din mână. Serman
bărbat, sermană femeie!

Mai târziu am știut, că ajungând la marginea
unei păduri i-a tradat călăuzul. Pre bărbat
l'au împușcat hoții; atunci servitoriul, ce era
cu aceasta păreche, a fugit prin pădure, hoții
însă au asvîrlit cu o sabie după el, luându-o
de jos a fugit mai departe, și nu preste
mult a dat de niște honvezi pribegi, cu acestia
s'au reîntors spre a prinde hoții. Însă au aflat
numai stăpânii morți și aruncați într'un păreu.
Numai mai târziu au dat de urma hoților
pre basa sabiei, care o au fost asvîrlit după
el. Prinzîndu-i toate celea le-au fasionat.

De ce au trebuit să se despartă de mine.

III. Cei trei mânători de porci.

Hăi 'nainte! Hăi 'nainte! Resuna de
alungul drumului prăvos. Trei oameni mânau
pe drum în sus o ciurdă de porci; mânăndu
se năceveau cu ei.

Toți trei erau unsuroși și necurați pe
vestminte, pe la briu erau încinși cu nește
curele late cu cătărămbi mari de aramă și
înfrumșetate cu cusături de sârmă.

Dobitoacele acestea leneșe, mergeau în-
cetinel, stând locului din când în când spre
a se mai mușca unul cu altul, atrăgând ast-
felu atențiunea omului asupra lor prin o
grohotire spăriicoasă.

Dacă aflau în marginea drumului vre-o
baltă cu tină, întran acolo să se scalde, avēnd
apoi a se cășni cu ei până îi puteau mâna
mai departe.

De altă dată unul sau doi fugeau din
ciurdă cu o sēlbătăciune nespūsă, așa în cât
trebueau să se năcească și câte o jumătate
de cias până îi mânau îndērēpt la ceialaltți.

Cel mai mare preste mânători, era un
bărbat de statură 'naltă și pălit de soare.
Pērul unsuros îi spānzura pe ochi, de grumazi
îi atirna un siriu (vestmēt mare de pānură
albă, cam seamănă cu gluga) necurat, pe care
pentru căldura cea mare îl aruncase pe umēr;
în picioare avea niște opinci, în mână ținea
o bătă cu măciucă de plumb, pe spate se
întindea sbiciul cu verigi la capet.

Unul dintre servitorii lui era un om
mic bētrân, pēru-i cărunț era tuns și uns cu
unsoare, pe pēr avea o pēlărie unsuroasă și
căplăuzată în jos, de sub care îi străluceau
ochii ageri, ear' după el își trăgea bāta cu
măciucă, după cum să îndatinează porcarii.

Cel-alalt servitoriu era un fecior tiner, care mergea schiopătând după ciurda grohotitoare, asvirlind mănios după porcii, ce rămăneau îndărăpt, nevoind a merge în rînd cu ceialalți.

Acești trei mergeau chiuind pre lângă ciurda grohotitoare.

Mănătorul principal rodea la un cucuz fript, cel bătrîn melancholic vîgea cu biciul, cel tîner schiopăta sisîind de durere, încunjurînd partea gronțuroasă a drumului.

Trecînd pre lângă ei așa mi s'a părut că îi cunosc.

Bărbatul acela 'nalt și încălțat cu opinci, așa sîmăna cu un om oare-care, care era odinioară eroul dietei, idealul conteselor, decoarea saloanelor, și ale cărui înbrăcăminte erau făcute tot-de-una după moda cea mai nouă și după cel mai bun gust, și cui în toată Pesta numai într'un loc îi știau fierbe după gust.

Fața celui bătrîn 'mi reamintea pre un bărbat serios, a cărui fotografiă o puteai vedea în căsile bunilor patrioți, și care a secerat de nenumărate ori aplausele galeriei din dietă, om de natură audace și curagioasă, care nu sî pleca înaintea nici unei puteri, să fi purces cea din sus ori din jos.

Cel mai tîner, ce schiopăta, sîmăna foarte tare, cu un om fericit, care s'a fost căsătorit numai de un an, și de atunci 'și trăiește sîptămînile de miere, muierea lui drăgălașă îl purta așa zicînd pe pîlmi, nu de mult a născut un prunc frumoșel, care era tată-sîu în picioare.

Asudați și trudiți de arșița soarelui, între nuori de prav, mînau acești trei animalele aceste urite și leneșe. Vestmintele li erau pline de scăieți, pe fețe le curgeau sudorile.

. . . Hăi 'nainte! Hăi 'nainte! strîgau neîncetat.

Preste oare-cîteva zile, după mare trudă și osteneală au ajuns într'un oraș.

În drum sî 'ntîlnesc cu un om, ce locuia chiar în acel oraș. Oprindul îl agrăiesc.

Cel de întăiu îl întrebă: că nu cunoaște o casă din acel oraș, în care locuiește o femeie frumoasă, cea mai frumoasă din oraș; ce știe de ea?

— O cunosc prea bine, răspunsă drumariul, în aceasta casă traiesc foarte vesel, nici cînd nu e lipsită de oaspeți, toată noaptea sună musica, pre femeia frumoasă nu o com-pătimiți, ea își petrece bine.

Acum îl întrebă al doilea, iarăș despre o femeie.

— Aceasta femeie cunoști-o? nu-i eră prea drag de bărbatul seu, dar' pentru cea îl stimă; e o femeie rece și fără pasiuni; ce vorbește lumea de ea?

— N'ai cunoscut bine pre cea femeie, răspunsă întreatul, nici tu, nici lumea. S'a supêrat mult timp după bărbatul seu, în urmă a nebunit de supêrare și o au dus în casa nebunilor.

În urmă știricește și tînerul.

— O femeie tîneră a șiezut într'o casă modestă cu pruncuțul sîu mic. A fost frumoasă atăt ea, cît și băietul. Ce fac?

— Nu șied mai mult în locuința cea mică, că s'au mutat în una și mai mică. Ei locuiesc colo în țintirim, într'un mormînt, într'un sicriu

. . . Cei trei mănători sî uitau uimiți unul la altul. Lacrimile le curgeau șiroaie pe fețele pâlite de soare, și suspinând sî întrebau: „să pribegim oare și mai departe?”

(Va urmă).

RUMÂNII UNGUREȘTI ȘI NAȚIUNEA UNGUREASCĂ ¹⁾

I.

Tinerimea valachă dela univesitatea din București a inundat lumea cultă cu un memorandum, în care este descrisă soarta Valachi-

¹⁾ Iată, comunicăm și răspunsul junimei ungurești la memoriul junilor bucureșteni. Răspunsul

lor din Ungaria. Aceasta soarte, precum e descrisă, este de compătimit. Dar' dacă des-ungurilor n'are lipsă de lauda noastră, el a fost bine primit și prețuit de toată Europa. Acest răspuns arată, că ungurii vor pace iar' nu resboiu cu rumânii. *Red.*

crierile, aserțiunile și datele memorandumului ar' fi adevărate, atunci nu atât soarta acolo descrisă a sërmanului popor valach ar' fi de com-pătimit, cât mai ales națiunea maghiară, care pregătesce pe sama poporului această soartă. Căci în cazul acesta ar' fi silită să renunțe la stima și simpatia, care 'și-a câștigat-o la celelalte popoare ale Europii în decursul aflării sale aicea de o mie de ani. Fără îndoială memorandumul bucureștean deocamdată nici nu are alt scop, decât de a despoia pe Maghiar de bunul renume, care 'l-a avut până acum ca un popor, care în Orientul Europei s'a dovedit, că este singurul cu putere alcătuitoare de stat dintre toate popoarele, care s'au vër-sat din Asia cu potopul migrațiunii popoare-lor și s'au așezat aicea. Acest popor a venit la sfîrșitul secolului IX. în locuințele sale de acum, a alcătuit aici un stat creștinesc și 'l-a susținut în ciuda tuturor peripețiilor, care au ajuns Europa în decursul mii de ani străcu-rată, până în timpurile de față, când se pre-gătește a sërba iubileul de o mie de ani ai existenței sale.

Fără îndoială, că a alcătui și susține a state nu se poate fără virtuți serioase corës-punzătoare. Aceste virtuți sînt de două feluri : o parte militară, cealaltă care-'și împlinesc misiunea în timpuri de pace. Prin calitățile militare s'a întemeiat și s'a apêrat statul; virtutea însă și cultura și ordinea și dreptatea și iubirea de libertate 'l-au susținut până în zilele noastre. Aceste sînt învățăturile și tradi-țiile unei vieți de stat de o mie de ani. Ce lucru s'a întemplat cu Maghiarul în timpul mai nou, care 'l-a îndemnat să-'și schimbe cu altele noue aceste virtuți, aceste tradițiuni, cu de acele, cu care este caracterizat în me-morandul bucureștean?

Cu Maghiarul în realitate nu s'a întem-plat nimica nou, nimica deosebit; cel puțin nimica ce 'l-ar putea îndupleca, ca eșind din naturelul seu vechiu să pornească pe cărări noue. Din contră în giurul seu, afară de el s'au întemplat lucruri, care explică pentru-ce este țîrît și ponegrit în mod fals înaintea tri-bunalului lumii culte.

S'a întemplat aceea, că ideea națională a devenit ideea conducătoare a popoarelor și un instrument eficace al politiceii. Că ce rol nor-mativ a jucat această idee și la alcătuirea

sortii Europei apusene, arată unitatea italiană și cea germăună și amintirea deasă a unirii neamurilor latine. Rusia a prins în mână ideea slavă și mai mult cu aceasta, decât cu arma-ta sa, ține în nesiguranță Orientul Europei. Și în vecinătatea noastră, sud-ostică s'a alcătuit unul dintre cele mai tinere state și re-gate: regatul valach în limba europeană Ro-mânia. Și decând s'a întemplat această schim-bare, de atunci neamurile nemaghiare, locui-toare în țara noastră, sînt mereu neliniștite, agitate. Popoarele noastre, tovarășii nostri de arme și mai credincioși în decursul veacu-rilor, Slavii și Valachii sînt acum jertfele amăgirilor, instigațiunilor și neliniștirilor per-manente. Ear' aceste tendențe pécătoare sînt contrare păcii și intereselor Ungariei, ba chiar și ale popoarelor respective.

Tradițiuni istorice, drept, situațiune geo-grafică, dispozițiunea conștiența și situația poporului respectiv, toate acesle nu dau nici un titlu de drept acestor tendențe subversive, care se urmăresc aici în numele principiului panslavismului și daco-romanismului. A con-tribanda un astfel de titlu de drept în inte-ligența europeană prin calumnierea nerușinată a națiunii maghiare: acesta este scopul cel dintâiu al memorandumului bucureștean.

Că memorandumul nu-'și va ajunge sco-pul, în această privință sîntem liniștiți. Cu povesti se pot induce în eroare copiii și ig-noranții. Cu minciuni oamenii simpli și cre-duli. Ear' armele memorandumului sînt luate din acest arsenal; de altă parte publicul, asu-pra căruia voește să influențeze, este departe de a fi o masă de copii și de creduli, este tocmai floarea și lamura inteligenței europene, elementul conducător al națiunilor renumite europene: învățați profesori, politicieni și alți bărbați cu rol în viața publică. Aceasta o avem în vedere, când la rîndul nostru, noi tinerimea școalelor superioare din Ungaria, rêsponzînd în cele următoare, ne rugăm de atențiunea acestui distins for. Sîntem conștii, că este grea problemă, când tinerii pășesc înaintea unui astfel de public. Dar' ne' ser-vește de scusă, că fără provocația dela Bu-curești nici odată nu am fi fost atât de te-merari, ca noi, tinerii maghiari, să ne încer-căm a învăța pe conducătorii intelectuali ai Europei; și mai departe sîntem scusați prin

acea, că noi cel puțin vorbim de patria noastră proprie, de raporturile din patria noastră, care a le cunoaște ne este dată posibilitatea; precând adversarii nostri, pe baza unor isvoare dubie, în mod incompetent se ocupă cu raporturile unei națiuni străine.

II.

Acusele, care se ridică contra noastră, sînt în țesă generală următoarele:

a) Națiunea maghiară a fost în trecut și este în prezent dușmanul culturii poporului român de pe teritoriul statului unguresc.

b) Națiunea maghiară în mod sistematic a apăsă în trecut românimea de pe teritoriul statului unguresc, o apasă astăzi și se silește a o despoia de toate drepturile cetățenești și de libertate.

c) Națiunea maghiară se silește a despoia românimea de pe teritoriul statului unguresc de naționalitatea sa și în general fiind rasa maghiară dușman neîndurat a celei române, ca rasă, prin toate faptele sale îi atacă viața. Maghiarul prin urmare, pe cale legislativă, socială și administrativă folosește toate mijloacele spre a extirpa elementul românesc. Din toate aceste memorandumul bucureștean drept rezultat deduce, că elementul maghiar este în Orient un element descompunător al ordinii; este dușmanul culturii apusene, al cărui despotism a-l înfrîna este datorința Europei. Ear' elementul românesc este sentinela ordinii și a culturii apusene și ca atare acest element ar trebui să fie spriginit de Europa.

Întrînd în combaterea memorandumului, nu alegem sistemul de a-l urmări paș de paș, desmintîndu-i datele și analizîndu-i aserțiunile. Aceasta, adevărat, ar fi mai ușor pentru noi, dar' mai obositor pentru cetitor. Din fericire și scōpului nostru corăspunde mai bine, dacă primim următorul punct de vedere: Sau sînt toate adevărate cele cuprinse în cele trei puncte de mai sus, sau nu sînt. Dacă sînt adevărate, atunci am pierdut procesul și este lucru irrelevant, că tinerimea bucureșteană nu și-a știut căuta dreptatea pe cale vrednică de dreptate, ci a apărat-o cu minciuni. Din contră dacă nu sînt adevărate cele trei puncte, atunci

eară este irrelevant tot ce s'a produs în memorandum în chip de date, chiar și dacă ar fi toate crudul adevăr.

Cestiunile de importanță sînt așadară aceste: Adevărat este, că națiunea maghiară este dușmanul Românilor din Ungaria; adevărat este, că i-a persecutat în trecut, îi persecută în prezent cu ajutoriul instituțiilor de stat; adevărat este, că Maghiarul este în Orientul Enropei element descompunător de ordine și primejditor al culturii apusene și al libertății, față cu care românimea este sentinela ordinii și a culturii apusene?

Și din șirul acestor întrebări se naște o întrebare nouă: Ce dă răspunsul competent la toate aceste? Fără îndoială nimic alta, decăt descrierea și expunerea fidelă a stărilor de lucruri în trecut și în prezent și prelungă stările de lucruri expunerea instituțiilor și legilor, care cărmuesc soarta noastră comună cu a fraților nostri români din Ungaria.

III.

Mai întîiu să ne oprim la cestiunea ordinii și culturii în general. Noi știm și recunoaștem cu plăcere, că domnitorii și guvernele României, și chiar tinăra națiune însăși, se silesc cu grabă febrilă a împămîntenî instituțiile statelor culte și a face din România un stat de formă europeană. Acest teritor, care abia cu o generațiune înainte de aceasta a fost rupt în două provincii și a prezentat tabloul desfrînelui proprietarilor, care erau niște mici tirani, al miseriei sērmanului țeran mînat la robotă și al devastațiunilor cămătarilor, astăzi stă înaintea noastră în forma unui stat modern, avînd multă destoinicie pentru libertate și pentru întemeierea bunăstării poporului și a culturii.

Însă România prin aceste abia a ajuns la pragul chemării, pe care Ungaria de o miie de ani o împlinește cu onestitate. Această misiune și-a împlinit-o Maghiarul atunci, când libertatea a fost amenințată la Dunăre și la Tisa prin imperiul Bizanțului, prin atotputernicia Papei, prin imperiul germân dela Apus și prin despotismul rusesc; ear' cultura a fost amenințată de invasiunile Cumanelor și ale Tătarilor și prin cuceririle Turcilor. Această misiune și-a împlinit-o Maghiarul și

atunci, când atacurile ce amenințau libertatea și cultura veniau deodată și în același timp de către Apus și de către Răsărit, și când sub greutatea acestor atacuri statul sau a fost rupt în bucăți, alăturându-se o parte la sceptrul Habsburgilor, altă parte supunându-se domniei turcești, iar a treia parte, sub numele de Ardeal, alcătuiându-se ca organism de stat deosebit. Astfel și-a împlinit misiunea în trecut, atunci când România nu a existat pe lume, și și-o împlinește astăzi, când, scăpat de încercările îndurate, este iarăși restabilit în vechile sale drepturi. Însă nu numai aserțiunii vage. Această misiune politică a Ungariei și a națiunii ungurești și destoinicia de a susține statul o mai dovedește o faptă mare. Ear' aceasta este, că libertatea ei constituțională nu a putut fi extirpată niciodată, nici atunci când era mai slabă. În giurul nostru pretutindenea libertatea constituțională și-a pierdut urma, instituțiunile ei au perit pe întreg continentul european. Națiuni mai mari și mai culte nu au fost în stare să o păzească; dar' în Ungaria, după atâtea încercări absolutistice, în scurtă vreme constituția totdeauna a fost restabilă. Numai un punct este pe continentul european, unde s'a întemplat așa ceva: Elveția, dar' și aceasta a fost o confederație puțin strânsă de municipii dărăburite.

Aceasta este o astfel de faptă, care dovedește mai strălucit ca ori-și-ce, că națiunea maghiară nici-când nu a pierdut iubirea libertății constituționale și a avut în toate timpurile destoinicia de a o apăra și conserva. Și ceea-ce a ținut ca un tezaur în decurs de o mie de ani, ceea-ce a constituit puterea sa, decând este în Europa, ceea-ce i-a dat putere morală și materială contra dușmanilor sei de tot felul, aceasta să o fi uitat acum, într'o epocă, în care toate națiunile, chiar acele, care n'au avut nici-când, doresc constituție și libertate. Acum să-și uite, și pentru-ce? Pentru membrii de limbă română ai națiunii, al căror număr față cu totalitatea stă în raport ca 2 cu 15? Maghiarul s'a lipit de constituția sa față cu ori-ce inamic din afară; a împărțit-o în decurs de veacuri cu toți locuitorii acestei patrii, fără deosebire de rasă și religione, și astfel a trecut preste furtunile secolilor. Și în contra mărturiilor lămurite ale unui

mileniu, acum să se prezente contra unei rase în minoritate disparentă ca „despot tiran“? Ori-ce om calm va clătina din cap cu necredință în fața unei asemenea presupuneri.

Cine consacra, având judecată sănătoasă, o jumătate de oară pentru orientarea istorică, acela în scurtă vreme se va convinge, că Ungaria de o mie de ani este sentinela ordinii și a libertății și pavăza culturii apusene. Nu pentru-că se proclamă pe sine de aceasta, ci pentru-că în decursul secolilor îndelungați a împlinit problemele acestei misiuni. Cu bucurie luăm spre știință, că acum și Valachia voește să fie așa; vedem chiar, că se străduiește spre această țintă; dar' nu se poate considera de asemenea aspirațiune tendința ce capătă expresiune în memoriul tinerimii sale studioase. Din contră memorandumul servește scopurilor disordinei, turburării, regresului și asupririi.

IV.

În fondul întunecat al memorandumului tinerimii române stă latent un plan politic, un partid sau o ligă. Nu interesul cu jaluzie păzit al culturii și libertății a sedus această tinerime pe cărările teribile ale minciunii și calumniei, ci a înduplecat-o planul, care sub pretextul fals al libertății și culturii voește să organizeze pe teritoriul Ungariei România iredentă, pentru-ca cu ajutoriul acesteia, sau din cauza ca să poată la timpul potrivit cuceri o parte a Ungariei, pe cale pacinică sau cu puterea, și pentru aceste aspirațiuni voește deja de pe acum să câștige simpatii în statele culte ale Europei.

Voind să judecăm asupra lui, este necesar să examinăm natura și legitimitatea internă a acestui plan.

Carta alăturată la memoriul tinerilor valachi, afară de România, indică cu culoare albastră teritoriul unitar locuit de români din teritoriile alor patru state.

Unul este Rusia, dela care pretinde Basarabia până la Nistru. Al doilea stat este Austria, dela care pretinde partea sud-estică a Bucovinei. Al treilea stat este S e r b i a, dela care pretinde teritoriul locuit de români de pe malul drept al Dunării. Cum va isprăvi tinerimea valachă cu aceste state, deocamdată nu ne privește; al patrulea stat sântem noi.

Dela Ungaria pretind teritorul alor 25 de comitate. Acest teritor este de 122.801 chilom. □. Poporațiunea lui după conseripțiunea din 1880 este de 5,009.121 suflete, dintre care 2,392.252, așadară nu tocmai 48%, vorbesc limba rumânească. Poporațiunea Ungariei întregi este în număr rotund de 16 milioane.

Ca un stat unitar și conștiu de sine să cedeze de bunăvoie astfel de teritor și să înstrăineze cei mai credincioși cetățeni, partea cea mai mare a poporațiunii acestui teritor, 2,616.596 suflete, numai ca din cauza alor 2,392.252 cetățeni de limbă rumână tinerimea studiosă a unui stat străin să nu aibă cauză de a se plânge: este o astfel de presupunere, care între împregiurări normale nu se poate naște într'un creier sănătos. Și mai imposibil este acest plan, dacă cugetăm, că tocmai în partea sudică a acestui teritor, în vecinătatea nemijlocită a Rumâniei, locuiește maghiarime în masă compactă și că în patru comitate de graniță (Ciuc, Treiscaune, Murăș-Turda și Odorheiu) dintre 500,736 locuitori numai 88.293 sânt de limbă rumână. Mai așa este proporția și în comitatele dela Apus locuite de Rumâni, unde din mai bine de 2½ milioane de locuitori abia sânt 900.000 de Rumâni, așadar' a treia parte a poporațiunii întregi.

Noi stimăm idea conducătoare a sfârșitului secolului nostru, idea națională, ca ori-și-care națiune. Valoarea ei în viața politică o taxăm ca ori-și-care bărbat de stat sau filosof serios și echitabil; o stimăm după valoarea ei. Însă tendențele de a realiza această idee își au marginile lor hotărâte de prudență și de onestitate. Când granițele geografice, dezvoltarea istorică din secolii îndelungați și sentimentul tare de unitate a statului leagă laolaltă populațiunile de diferite limbi, atunci descompoziția vîrită din afară nici-odată nu este în interesul, ci în paguba și primejdia libertății și culturii. Iar' ce să ține de idea națională, când în numele ei vine sub întrebare descompunerea unui organism de stat, dezvoltat în mod istoric și consolidat, atunci înainte de toate trebuie să stee mai presus de ori-ce îndoială două condițiuni prealabile. Una este, ca populațiunea teritorului reclamat să pretindă ea însăși lămurit formațiunea

nouă, a doua, ca populațiunea teritorului reclamat în masse compacte și omogene, sau cel puțin în majoritate covârșitoare, să aparțină naționalității, care reclamă teritorul.

Aceasta a doua condițiune în cazul de față lipsește cu desăvîrșire. Majoritatea populațiunii de pe teritorul reclamat nu este de limbă rumână, ci maghiară și în parte mai mică germană. Dacă prin urmare acest teritor ar aparține astăzi Rumâniei, după idea națională și după aplicarea corectă a principiului majorității, acest teritor numai decât ar trebui alăturat la Ungaria. De unde își ia prin urmare dreptul, fie tinerimea universitară rumână, fie cutare partid panvalach, ca să formuleze pretensiuni la teritorul Ungariei pe baza ideii naționale? Căci dacă am și ceda de bunăvoie acest teritor, întreagă puterea de stat a Rumâniei nu ar fi în stare să țină în cadrul statului valach populațiunea în parte covârșitoare maghiară, astăzi aproape de trei milioane (2,930.669). Unde ar fi atunci libertatea, cultura și bunăstarea alor aproape trei milioane de Maghiari? Unde ar fi ordinea, libertatea, cultura în al căror nume se îndreaptă atacul contra noastră, a căror sentinela dorește să fie țara valachă?

V.

Prin aceste am arătat, că majoritatea teritorului pretins în numele ideii de naționalitate nu este rumână și că pretensiunilor formate în numele acestei idei le lipsește una dintre condițiunile cele mai esențiale. Lipsește însă cu desăvîrșire și a doua condițiune, ca populațiunea teritorului pretins însăși să pretindă sus și tare, prelungă descompunerea statului ungar, alăturarea către Rumânia.

Că populațiunea nerumână de aproape 3 milioane, respective în majoritate precumpenitoare maghiară și în parte germană, sârbească și rusească, nu numai că nu pretinde dar' că ar fi chiar în contra acestei formațiuni; acesta sperăm, că și tinerimea universitară va recunoaște-o pe față. Vor fi însă probabil aplicați să afirme, că populațiunea rumână ar dori împreunarea cu Rumânia.

Aceasta însă în înțelesul strict al cuvântului nimica nu o dovedește, dar' multe aparițiuni serioase dovedesc chiar contrarul.

Istoria națiunii maghiare dovedește în mod neîndoelnic, că populațiunea de naționalitate rumânească a Ungariei a fost secolii de-a rândul și la bine și la rău în solidaritate cu națiunea maghiară, ear' tinerimea universitară rumână nu va fi în stare să citeze exemple contrare din istoria alor 7—8 secolii.

Tinerimea aceasta însă se provoacă la mișcările valache din 1784 și 1848, cu care voește să justifice pășirea sa.

Mișcarea din 1784 așa numită a lui *Horiu* și *Cloșca*, care s'a extins preste vre-o câteva comitate ale Ardealului de atunci, a fost o răscoală a țăranilor pricinuită de strictețea și extensiunea serviciilor urbariale. — Răscoala aceasta nu au făcut-o numai iobagii valachi, ci și alții de altă naționalitate, între care și maghiari. — Scopul acestei răscoale nu a fost nici independența și nici rumperea de cătră cineva. De așa ceva nici urme nu se află prin plânsorile și prin cererile de agrățiune ale răsculaților și prin alte declarațiuni ale lor. — Dar' încătore să se fi rupt răsculații valachi? Că doar' atunci Rumânia încă nici nu a existat și provinciile Muntenia, Moldova, Basarabia și Dobrogea erau pašalicuri turcești. — Astfel de răscoale țărești au fost în secolii trecuți în mai multe rînduri pe teritoriul Ungariei. Răscoala lui *Dózsa* din 1514 au făcut-o și au condus-o iobagii maghiari. — Răscoala aceasta s'a extins preste țara jumătate, și rumânii nu au luat atunci parte.

Răscoala așa numită slavonă din anul 1653 au făcut-o iobagi de naționalitate croată și germână de pe domeniile capitoulului de Zagabria și ale contelui *Erdödy* din Sisec și Novigrad. Răscoala din 1735, așa zisă a lui *Peyo*, au făcut-o Maghiarii și Sârbii de preste Tisa, iar răscoala din 1831, așa uumită a holerei, au inscenat-o Tăuții din comitatul Zemplin.

Din toate aceste răscoale, cu care este pe deplin egală răscoala lui *Horiu* și *Cloșca* din anul 1784, lipsește cu desăvîrșire momentul dreptului de stat și al politiceii mai înalte. — Aceste au fost mișcări social-agrară după raporturile de drept ale timpurilor acelora.

Tinerimea rumână s'ar înșela însă foarte mult, când ar crede, că astfel de mișcări ar fi existat numai în Ungaria și numai în contra

domnilor maghiari. — Astfel de mișcări au fost dela secolul al 5-lea încoace în număr foarte mare în Germania, Boemia, Moravia, și înainte de aceasta cu 45 de ani pe teritoriul Galiției; în Rusia răscoalele aceste s'au născut și s'au repețit cu sângerări grozave până astăzi. În Irlanda și astăzi mai sînt dese, dar' chiar și pe teritoriul Rumâniei s'au arătat chiar bine de curînd în vre-o câteva județe mișcări foarte serioase din cauza, că proprietarii rumâni 'i-au lipsit pe fostii iobagi cu ocaziunea regulării raporturilor agrare de partea cea mai mare a pămînturilor și pășunilor.

În mișcările din 1848 ale Valachilor din Ardeal s'au amestecat, ce e drept, și motive politice, tinerimea rumână însă când le folosește aceste spre scopurile sale, ori restămățește cu totul greșit, ori nu cunoaște cu desăvîrșire natura acestor mișcări. Ar trece departe preste cadrele problemei noastre, când am voi să și schițăm numai istoria acestor mișcări, totuși trebuie însă să arătăm două momente.

Unul este acesta: În 14—17 Maiu 1848 s'a ținut la Blaj meeting, care a exmis la dieta din Cluj o deputațiune de 100 membri și altă deputațiune de 30 de membri la regele ungar Ferdinand V. Nici una dintre deputațiunile aceste însă nu a indigetat, nici aici, nici acolo, nici un singur cuvînt, că populațiunii rumâne 'i-ar trece prin minte a se desface de cătră statul maghiar. Deputațiunile au vorbit despre necesitatea de reforme adînci și însemnate ale raporturilor interne, reforme, pe care în parte atunci, în parte de atunci încoace le-au realizat legislațiunea și guvernul constituțional ungar. Reforme, care deopotrivă au interesat atunci totalitatea locuitorilor din țară. Mișcare regnicolară, și chiar europeană, a fost mișcarea aceasta; atunci a schimbat Ungaria sistemul feudal cu constituția parlamentară, dînd întregii populațiuni drepturile clasei nobile privilegiate de pe acele timpuri.

Desvoltările aceste au împins Ungaria la războiu cu Austria și cu Casa împărătească, și în războiul acesta o parte a Valachilor, fiind sedusă la nestatornicie, a prins arma în contra Maghiarilor. Si aici trecem la al doilea moment esențial, anume acela, că conducătorii mișcării valache: I a n e u,

Axente, Prodan, Butean, Bărnuț și episcopul Șaguna și alții au intrat fără deosebire în serviciile reacțiunii absolutistice și militare austriace și după liniștirea luptei de independență maghiară au gustat cu plăcere dela guvernul absolutist austriac salariile, pensiunile, venitele episcopești și distincțiunile. Da, națiunea maghiară a luptat cu rezonanță eroică sângeroasele lupte pentru libertate și independență în contra armatelor aliate ale Austriei și Rusiei și în contra răsculaților croați, sârbi, rumâni și tăuți conduși de Viena; dar' după-ce s'a sfârșit războiul, absolutismul austriac tot astfel a apăsător pe Croat și pe Sârb și pe Român și pe Tăut, ca și pe Maghiar. Nici-când nu s'a adevărat mai bine, ca tocmai atunci, că libertatea și bunăstarea acestor naționalități și preste tot ordinea împreună cu libertate, numai și numai în cadrele statului și constituției ungare veștește și înflorește sigur. La anul 1850 Maghiarul a fost frânt de armatele austriace și rusești, constituția lui a fost nimicită și a încetat ori-ce libertate constituțională și politică a concetățenilor nostri croați, sârbi, rumâni și toți.

Tinerimea universitară română ar denega tot adevărul istoric, dacă pe conducătorii poporului valach din anul 1848 'i-ar boțea de eroii libertății. La anul 1849—50 a învins cu ajutorul Rusiei reacțiunea sângeroasă în Ungaria. Si precând reacțiunea aceasta a adus pe conducătorii națiunii maghiare în furei, în temniță și în exil, tot atunci și tot reacțiunea aceasta s'a lăpădat de poporul rumân, dar' pe conducătorii lui 'i-a împărțit de remunerațiuni și distincțiuni. Eroii libertății și ai deșteptării nu astfel să formează în atelierul istoriei națiunilor.

Si din aceste puțină să v. de, cui și în ce măsură 'i-se cuvine acusa răsturnării ordinii, cui și în ce măsură destinațiunea pompoasă de sentinelă chemată a civilizațiunii în Orientul Europei.

VI.

În serviciul promovării tendențelor agitațiunii rumâne este pusă și știința. Dar' pe *Clio* în această haină de servitoare puțină o vor cunoaște dintre stimătorii ei serioși. Titlul de drept asupra teritoriilor amintite tinerii

bucureșteni îl bazează și pe aceea, ca Rumânii sunt locuitorii autochtoni ai Ardealului și ca autochtoni au dreptul să pretindă dela Maghiari restituirea acestui pământ. Știința zîmbește la aceste aserțiuni, căci ori ce om cult știe, că și dacă Rumânii ar fi fost înaintea Maghiarilor aici, alții tot ar fi fost aici înaintea Rumânilor și ear' alții înaintea acestora. Dacă cu acest titlu de drept s'ar pute cu drept și cu succes revindeca țară și pământ, în lungul și în latul Europei astăzi ar locui numai națiuni usurpatoare și după drept nimenea nu ar ședea nicăieri. Dar' dacă acest naiv titlu de drept în lumea cultă provoacă numai zîmbete, este un strat, în care din cauza lui se încrunță ochii în sânge: acesta este poporul sărac și ignorant dela țară, care ia verbal această știință și vede în fiecare proprietar nevalach un usurpător al pământului său propriu, și cu acest titlu este mai ușor a duce această masă săracă la răscolă, la perire, pentru a ajunge cu dînsa scopuri străine. Probabil, că din acest motiv în Rumânia și știința să acatze cu cerbicie de această aserțiune, care este natural, că o aflăm și în memorand. Este prin urmare imposibil a nu înregistra aicea rezultatele scruterilor serioase istorice de până acuma, fie și numai *in nuce*. Natural, că nu ne vom ocupa cu aceea, ca împregiurarea, că chiar fiind rasa valachă autochtonă pe teritoriile de sub întrebare ale Ungariei, da oare vr'un titlu de drept, ca acel ce să derivează dintr'însa în favorul unei populațiuni de 2¹/₂ milioane suflete față cu alta de aproape 15 milioane; ci ne vom ocupa cu aceea, că oare în adevăr Valachii sunt locuitorii autochtoni ai ținuturilor orientale ale Ungariei, cu deosebire ai părții, care se numește Ardeal.

Părerea, care să mai află și la câte un savant din străinătate, că adevărul Valachii ardeleni sunt urmașii colonistilor daci ai lui *Traian*, nu are nici o basă științifică. Aceasta este o poveste, ca și aceea despre originea troiană a locuitorilor din orașul francez *Troyes*. Povestea a născocit-o *Bonfiniu*, învățatul italian dela curtea regelui unguresc *Matia Haniade*, care cu orizontul limbistic străimț al timpului său ușor a enunțat această părere, caro de atunci s'a răspândit în toată Europa și pe care astăzi Valachii își clădesc

întreacă istoria. Scrutările mai noue limbice și istorice au produs alt rezultat, din care scoatem următoarele la iveală:

1. în Dacia lui Traian nici nu a fost romanism în înțelesul celui din Francia și Spania. În țerile aceste nu s'a înrădăcinat numai puterea romană și limba latină literară, ci s'au colonizat popoare italice, care amestecându-se cu Celții și Iberii au pus basa limbilor populare, din care s'a dezvoltat limba spaniolă, portugeză, catalonă și franceză. În Dacia colonistii lui Traian au fost numai cetățeni romani, însă de origine orientală, anume Dolichei, Commagenieni, Sirieni, Palmirieni, Galateni din Asia mica, Greci, Egipteni și alți coloniști din jumătatea orientală a imperiului roman. Aceștia în orașele Daciei prelângă limba literară latină vorbiau și limba țerii lor natale care de regulă era de vița semită. Pe o inscripțiune din Dacia în adevăr s'a aflat, prelângă cea latină, și limba palmireană.

Acei care au voit să dovedească în mod științific originea dacică a Valachilor, nu s'au eugetat, că precum limbile romanice apusene, cea spaniolă, franceză, retorună, așa și cea răsăriteană valachă nu s'a dezvoltat din limba literară latină, căci la dezvoltarea lor s'a recerut o basă etnografică: elementul de popoare italice; iar' acesta în Dacia a lipsit

2. Prelungă acest argument altul de aceeași importanță, pe care știința are. s'e-1 mulțumească profesorului din Graz W. Tomaschek, care a arătat, că limba valachă de aceea nu s'a putut naște în Dacia, pentru-că originea ei să poate pune numai în secolii V.—VI, după Cristos. Tomaschek (*Zur Kunde der Hämus-Halbinsel. Sitzungsberichte*, Viena 1881. 486.) zice: *Von einer Continuität der Wohnsitze der Walachen in dem Karpatengebiet seit der römischen Periode kann unseres Erachtens gar nicht die Rede sein... Die Sprache repräsentirt in dem weitaus überwiegenden römischen Grundstock nicht den Zustand des sermo latinus der früheren Kaiserzeit, sondern eine viel spätere Entwicklungsepoche, den Zustand des sermo rusticus von 400—600 nach Christi.*

Dacă prin urmare Dacia a fost provin-

cie romană la 170—260, s'e răstoarnă întreacă ipotesa, că limba valachă, a cărei origine s'e poate pune numai cu 200—300 de ani mai târziu, s'a putut naște în Dacia.

Unde s'a putut prin urmare naște? Kopitar, excelentul slavist, a fost cel dintâiu, care a arătat în mod științific legătura genetică a limbii valachă cu cea bulgărească și cea albaneză. (*Albanische, valachische und bulgarische Sprache. Jahrbücher der Literatur*, Wien XLV. 1829.) După dînsul și pe urmele lui în operele lui Roesler, Hunfalvy, Miklosich în literatura germană și în operele lui Hunfalvy și Réthy în literatura maghiară, aflăm întreg șirul documentelor, că valachimea s'a putut naște numai în Peninsula-balcanică, unde, cu deosebire în Iliria, pe teritorul Albanezilor de astăzi, în adevăr a și fost în epoca romană populațiune de origine italică, care a existat până în epoca migrațiunii gițiilor și a vorbit limba rustică latină.

Așadară limba valachă, care s'a născut numai prin secolii V—VI și în care înrudirea cu cea albaneză s'e poate arăta lămurit, s'a putut forma numai în Balcani.

3. Afară de aceste dovezi mai este o a treia, care nu este mai puțin hotăritoare în ceștiunea valachă. În disertațiunea sa amintită Tomaschek îndrumă la o împregiurare, care înaintea lui nu a prea fost considerată, anume, că în limba valachă terminologia cea mai veche a creștinismului este latină și de așa natură, încât presupune o ierarhie creștină tare dezvoltată. Așa zicînd, toate noțiunile societății creștine le aflăm într'nsa. Cine este lămurit în istoria creștinismului, va ști, că pe timpul domniei împăratului Aurelian nici vorbă nu poate fi de creștinism în Dacia. Monumentele epigrafice din Dacia știu de Mythras, de Isis, de Ierubal, de Malegbal, de Glycon din Paphlagonia, de Jupiter dolicheanul și heliopolitanul, dar' nici într'un singur monument nu este nici urmă de creștinism.

Cu atât mai multe monumente creștinești sînt în Iliria, în Galonae, Narona și în Balcani, în general acolo, unde creștinismul

înfloréște din secolii IV—V, din care s'a desvoltat creștinismul oriental.

4. Ajungând la creștinismul oriental, putem îndruma la o nouă dovadă față cu apărătorii continuității valache. Valachimea aparține creștinismului bizantin, dar' în limba sa afară de terminologia latină sînt multe reminiscențe, care dovedesc, că a trecut prin acea epocă, când creștinismul latin a devenit grecesc, sau când în jumătatea răsăriteană a imperiului roman limba bisericească latină a fost scoasă și cea grecească i-a luat locul. În adevăr este interpretățiune copilărească a-și înclipui în Dacia evenimente, care s'au petrecut în Peninsula-Balcanică, și prin aceasta a dovedi o istorie imposibilă, adevă originea dacică a Valachilor.

5. Între datele, care arată originea valachimii în Balcani, trebuie să mai amintim unul: anume pe acela, că limba valachă dela Dunăre și Carpați mai are o limbă soră, care este identică cu dînsa în esență și în formă, anume aceea ce există până astăzi în Macedonia, ear' altă limbă soră se vorbește în Istria. Ramificarea atât de îndepărtată a acestor trei rami de limbă este deja deajuns pentru a înțelege, că valachimea, care *par excellence* este un popor de păstori cât de ușor își schimba locuința cum a venit în ținuturile de preste Duuăre din Balcani și cum a căutat aicea înainte de toate ținuturile muntoase, mai potrivite pentru el.

Așa stă cesțiunea înaintea tribunalului științei. Dar' această cesțiune nouă ni-se pare mai mult de o valoare academică, presupunînd, că față cu masele naive nu să folosește pentru scopuri de agitațiune. Academia Rumână, știinta, tinerimea și întreagă națiunea, întru cât să leagă cu cerbicie de această poveste, ni-se pare ca o orfană, care își caută pe mamă-sa; dar' dorul ei nu este să-și găsească părinții adevărați, ci ca să-și găsească o mamă cât se poate de frumoasă și cât se poate de vestită. Prin urmare cesțiunea în general este irelevantă cu deosebire relativ la procesul ce decurge între noi, pentru-că chiar dacă ar fi adevărată, nu ar constitui nici un titlu de drept; însă nu este fără interes, căci caracterizează pe adversarii

noștri, care astfel în locul științei adevărate contrabandează povesti naive, și care apoi, pentru a putea sta lîngă povestile lor, sînt siliți a continua sute de ani de-arindul falsificarea istoriei.

Căci după-ce istoriografia bucureșteană a dovedit, că în Ardeal pe timpul veniri Maghiarilor au fost trei principate valache înfloritoare și de sine stătătoare, a avut datorința a și susține aceste principate, pe care nu le-a putut înghiți pămîntul. Aceasta nu este problemă ușoară: a susține ceva ce nu există. Dar' o istoriografie, care rătăcește pe aceste cărări, nu vine ușor în confuzie!

Frontierele statului unguresc, decând au ocupat înaintașii noștri acest pămînt, s'au schimbat adese, ca ale ori-cărei alte țeri. Austria, Stiria, Polonia, Moravia au stat sub domnia sceptrului maghiar; spre Mează-zî jumătate Balcanul până la Marea-Neagră, spre Apus până la Adria. Inșă nici-odată frontierele nu s'au schimbat așa de tare, încât partea de țară numită Ardeal să nu se fi ținut nemijlocit de coroana ungurească, numai începînd dela secolul XVI., pe timpul așa numitei suzeranități turcești, când după lupta de jale dela Mohaci au ocupat Turcii o parte a țerii și domitorii din Casa Habsburg ceealaltă. În timpul acestor grele lovituri Ungaria s'a redus la partea răsăriteană de sub principii naționali. Astfel fiind țara sfirticată în trei părți, s'a format partea răsăriteană, Ardealul, ca principat independent. Pe aceasta își bazează istoriografia rumână resonamentul seu. De aici își deduce aserțiunea, că Ardealul totdeauna a fost mai mult sau mai puțin independent și că stăpânii țerii lui au fost Voivozii ardeleni valachi. Acesta este străbunul Ardeal valach, urmașul Daciei.

VII.

În accastă privință adevărul istoric este următorul:

Dela întemeierea statului unguresc până la începutul secolului XVI. Ardealul este în așa chip parte integrantă a statului unguresc, încât nici nu se poate numi țară. În timpul acesta nu are emblemă seperată și nu să află în titulatura regelui. Voevodul, — altcum cuvînt de origine slavă, — a fost pe acest teritor al statului numai funcționarul regesc cel mai înalt, n'a avut *jus collationis bonorum*,

precum aveau toți principii de sine stătători; ca funcționar regesc funcționa la adunările națiunilor maghiară, sēcuiască, săsească, care în privința administrativă aveau teritorii separate. Aici se făceau unele statue locale, dar' legi nu să făceau, căci aceasta era treaba dietei statului unguresc. Între aceste trei națiuni cea valachă, furișată pe încetul, nu figurează ca a patra națiune îndreptățită, dar' privilegiile regilor pe mulți i au nobilitat și i-au făcut astfel membri ai națiunii nobilimii maghiare. Căci în organizarea feudală a evului de mijloc pretutindenea nobilimea a fost națiunea și în Ardel, ca și în Țara-Unguraască, până în timpurile cele mai noue, numai o singură nobilime a existat: cea maghiară. În fruntea nobilimii maghiare din părțile ardelenesti a stat voevodul, care prin urmare nu a fost voevod rumân.

Precum Ardealul înainte de catastrofa dela Măhaciu (1526) nu a fost provincia Valachilor, tot așa nu a fost nici după aceasta luptă de jale. După bătaia dela Măhaciu țara s'a împărțit între competenții tronului. În partea sudică a țării au năvălit Turcii, partea apusană a venit sub domnia Habsburgilor, iar' cea răsăriteană a susținut-o partidul regilor naționali. Și partidul principilor naționali a rupt Ardealul de cătră Ungaria și a alcătuit dintr'însul principat deosebit, de sine stătător. Aceasta însă a fost opera nobilimii maghiare, nu a poporului valach de păstori, nu a fost principat valach, ci maghiar, cu curte maghiară, cu obiceiuri maghiare, cu cultură, cu limbă maghiară.

Însă această poziție deosebită a Ardealului de cătră Ungaria pe față a fost considerată de provisoră. Frontierele dintre aceste două părți ale Ungariei s'au schimbat mereu, și dacă din rivalitatea celor două părți ar fi rămas învingător partidul principilor naționali, despărțirea în momentul învingerii ar fi fost urmată de reunire. În această rivalitate soarta a dat învingerea Habsburgilor, unei familii domitoare străine, care din punct de vedere al intereselor sale proprii, a aflat că este mai avantajos de a lăsa despărțite cele două părți; dar' staturile Ardealului și ale Ungariei, întrunite în acest timp în două diete deosebite, tot mereu au pofit ca aceste două părți ale patriei noastre, despărțite de „soarta pis-

mașe și de temeraritatea unora“, să fie unite din nou.

Legile din 1848 au adus în cele din urmă puterea și unirea Ungariei. Uniunea Ardealului cu Ungaria, de atâtea-ori urgentată, s'a enunțat din nou, s'a enunțat deodată în amândouă dietele: în cea ungurească și în cea ardeleană. Și din dieta, care a enunțat aceasta nu a fost exclus nimenea dintre cei îndreptățiți de a lua parte. Întregă nobilimea maghiară, ori din care naționalitate i-ar fi fost originea, a enunțat uniunea, aceeași nobilime, care tot atunci a renunțat la privilegiile sale nobilitare, a extins constituția asupra tuturor locuitorilor, fără deosebire de naționalitate, a proclamat sistemul parlamentarismului și a șters robotele urbariale, enunțând prin toate aceste, că drepturile sale seculare și locul seu îl cedează dietei ungurești, generală și comună și pusă acum pe base democratice.

Considerând toate aceste să pare curată ironie, cand tinerii rumâni, — pășind pe teren în numele ordinei, libertății și civilizației apusene, — să mai provoacă la 1865. În anul acesta, la 17 ani după marea eliberare dela 1848 și după stabilirea statului democratic, câțiva bărbați rumâni s'au ridicat în numele Valachilor cu pretensiunea, ca Ardealul dinainte de 1848 să se restabilească cu deosebirea numai, că prelungă cele trei națiuni privilegiate, maghiară, sēcuiască și săsască, să se mai adaugă ca a patra corporațiune privilegiată și națiunea rumână. Însă putut-a poporul maghiar da mai mult fraților rumâni decât egalitatea drepturilor cetățenești?

Iubirea arzătoare de neam și ambițiunea națională a tinerilor rumâni și a patrioților rumâni noi le stimăm după vrednicie. Însă când cineva intră în istoriografie, în discuțiuni juridice constituționale și în astfel de procese politice ca cele dintre noi și încă înaintea tribunalului unui public atât de distins, atunci nu este de ajuns iubirea cea mare și ambiția cea mare ci să mai recer și cunoștințe istorice și juridice.

Cu atâta, conform locului, de care dispunem credem, că am exhaustat ceea-ce să ține cu deosebire de trecut și a culturii în Orientul Europei de 1000 de ani este Maghiarul, care ca un zid de apărare al Apusului continentului nostru a oprit pe Turci, care

au putut lua numai jumătate din țara lui și de aceea au fost siliți să se oprească în cuceririle lor europene. S'a văzut mai departe, că singură Ungaria a fost în stare să susțină pe continent libertatea constituțională, și prin urmare este și sentinela libertății, ba chiar depositarul ei. S'a văzut în sfârșit, că valachimea ca atare în întreagă istoria nu figurează; prin urmare, că națiunea maghiară ar fi fost în trecut dușmanul acestui element, nu este decât o învinuire temerară a prezentului. Naționalitățile în trecut, ca pretutindenea în evul mediu, preste tot nu au fost luate în considerare. În trecut au fost nobili, burgezi și iobagi. Și în fiecare clasă fiecare naționalitate a fost bine reprezentată; însă natural, că după ce nobilimea a fost națiunea politică, altă nobilime afară de cea maghiară, nu a existat. Numai cât nobilimea își recrută membrii din toate naționalitățile, era lătită preste toată țara și cu toți împreună, fiecare „*membrum sacrae regni Hungariae coronae*” făcea parte din națiunea politică maghiară.

Cine s'ar îndoi, că astăzi în Ungaria despre Rumâni nici pomenire nu ar fi, dacă Maghiarul 'i-ar fi fost inamic și ar fi avut tendența de a-l extirpa? Dar' nu numai că nu a făcut aceasta și întreagă istoria din toate epocele nu știe nimica de măsuri violente sau de atitudine dușmănească a Maghiarului, fie contra Valachului, fie contra altei naționalități, ci din contra tocmai contrarul este scris, că Maghiarul toate neamurile, care 'i-s'au supus, le-a primit ca tovarăși de arme, nu s'a atins nici de datinile, nici de limba lor, ci le-a considerat întru toate de egale cu dînsul. De altă parte dacă istoria nu știe nimic de pustiirea Valachilor sau a altor naționalități nemaghiare, cu atât mai mult știe de pustiirea Maghiarilor. Odată Tătarii au pustiit tocmai ținuturile locuite de Maghiari, așa că au devenit locuințe de fiare sălbătice locuințele omenești de mai înainte. A doua-oară au despoporat Turcii iarăși acele părți ale țării, unde locuiesc masele maghiarimii.

Nici Turcii, nici Tătarii nu s'au dus să jefuească în munți, unde la Nord locuiește slăvimea și la Sud valachimea. Si toți cuceritorii, cu deosebire cei dela Apus, au persecutat și 'l-au consumat pe Maghiar cu toate

mijloacele politice, căci bine știau, că dacă vor isbuti să-'l frângă pe acesta, atunci nu să mai află în preajma Carpaților alt element de popor, care ar fi în stare să susțină ordine de stat, siguranță și constituție, iar' cuceritorul afla material gata pentru scopurile sale în Slavi, în Rumâni și în ceialalți nemaghiari. Dacă cu toate aceste astăzi după o mie de ani de istorie sângeroasă urmașii veniților de acum o mie de ani, după pustiirea înfricoșată din două rînduri și după atâtea războaie teribile, numărându-se pe sine află nouă milioane de Maghiari (după conscripțiunea din 1890), care trăesc în libertate constituțională cu 7 milioane de nemaghiari, atunci acest fapt însuși este mai valoroasă dovadă a capacității acestei rase de a susține ordinea și statul, decum este în stare să vi-seze tinerimea bucureșteană.

Maghiarul a scutit sub sceptrul seu neamurile slave, germâne și valache; 'și-a apărât statul libertatea constituțională, independența și 'și-a susținut limba, — fără de a fi luat pe a altuia, — limba care nici cu cele slavice, nici cu cele apusene nu are nici o înrudire, nici încât privese materialul limbii, nici în formă.

Limba sa 'și-a cultivat-o însă astfel, încât afară de literatura proprie originală mai are tradusă în limba sa literatura elină și latină, precum și clasicii literaturii italiene, spaniole, franceze, engleze și germâne și multe părți alese din toate literaturile. Aceasta nu dovedește, că s'ar simți chemat ori-și-cine a se scula în contra Maghiarilor întru apărarea civilizațiunii apusene. Aceasta dovedește mai cu samă, că Maghiarul s'a identificat pe sine pe deplin cu cultura apusană, lucru care îl dovedesc și două împregiurări din vechia sa istorie. Una este împregiurarea, că atunci, când a primit creștinismul și avea să aleagă între biserică răsăriteană și cea apusană, a ales pe cea apusană și s'a alăturat cu civilizațiunea sa la civilizațiunea apusană. A doua împregiurare este aceea, că granițele reformațiunii s'au extins în Orientul Europei numai până acolo, până unde ajung granițele maghiare, iar' dincolo de aceste a rămas fără efect această revoluțiune uriașă a civilizațiunii europene. Rumânimea era în sinul bisericii răsăritene, unde a și rămas. Influența statului ungar a adus o parte a ru-

mănimii, — ca uniți, — în legăturile civilizațiunii apusene.

Este mai mult neștiință obrasnică, decât acasă serioasă, când tinerimea universitară rumână declară maghiarimea de element distrugător de ordine și de dușman al culturii apusene. Ce fel de dreptate poate fi aceea, pe care o caută tinerimea rumână în contra noastră, precând nisuindu-se a dovedi dreptatea sa, nu dovedește nimica prin afirmățiunile sale, decât numai neștiința proprie, ori dacă nu aceasta, atunci credința rea a acțiunii sale?

VIII.

Trecând acum preste generalitățile aceste, urmărim problema noastră mai cu sistem, căutând în singuraticile ramuri ale guvernării, răspunsul la întrebarea: dușman este Maghiarul Rumânului însuși, culturii sale și limbii sale, pe care s'ar nisui a 'i-o răpi?

Să ne uităm mai întâiu în administrațiune. Junii Rumâniei citează pe terenul acesta chiar și pe un martor maghiar în contra noastră, pe răposatul br. Paul Sennyey, care a fost un bărbat foarte eminent și a numit asiatică administrațiunea noastră, într'o vorbire a sa ținută în cameră pe la începutul anilor șeptezeci.

Să presupunem, că critica acestui distins bărbat opozițional a fost dreaptă și expresiunea aceleia îndreptățită. Ce urmează de aici? Aceea, că administrațiunea maghiară este foarte rea. Dar' numai pentru cele 2¹/₂ milioane de Rumâni? Nici de departe.

Maghiarii, 8 milioane la număr, — astăzi Maghiarii deja 9 milioane, Rumânii însă 2³/₄ milioane, — trăesc tot sub aceleași legi administrative, ca și toate sufletele din Ungaria. Dacă sânt rele, toți le simțim, nu numai Valachul, acesta nu este numai gravaminul Rumânului, ci și al Maghiarului. Adevărat, că vorbește în contra națiunii maghiare, căci dînsa a organizat administrația, dar' aceasta nu este diferită pentru deosebita naționalități, ci numai una este pentru întreaga țară.

Ce e bun într'însa, e bun pentru fie-cine, iar' ce este rău, este rău atât Valachului, cât și Maghiarului deopotrivă. Împregiurarea, că un distins bărbat dintre noi în înflăcărarea sa de opozițiune a numit-o asiatică, numai atunci ne-ar gena, când am vedea, că bărbați distinși

ai altor națiuni judecă mai puțin riguros propriile lor stări.

În privința aceasta însă ne liniștește chiar exemplul Rumâniei, al patriei adversarilor nostri, unde bărbați distinși ca Catargiu și Blaremburg, doar' cu 16 ani mai târziu decât Sennyey la noi, adevă la anul 1888, a numit administrația rumână „o bandă de tâlhari.“ Un om cu mintea sănătoasă și de bună credință totdeauna cunoaște valoarea acestor expresiuni aspre din luptele politice. —

Tinerimea rumână ne mai aruncă, că administrația maghiară numai pentru aceea este, ca să dea pânea gentrylor maghiari scăpătați. Se vede că școlarii rumâni nu știu, că în Ungaria până acuma tot teritoriul administrativ își alege liber funcționarii sei, mărginit fiind numai de legea despre cualificațiune. Fără cualificațiune corăspunzătoare juridică și politică nu poate fi ales nici gentry scăpătat, nici nimeni. Iar' pe acela, care nu poșede încrederea publicului alegător, nu e mod a-l alege într'un post administrativ. — Această plânsoare este lipsită de obiect înaintea oriș-cui, care cunoaște natura alegerilor.

O altă acusa este aceea, că centrele teritoriilo cu jurisdicțiune sânt, — să înțelege cu calcul dușmănos, — astfel alese, ca pretutindenea unde Rumânii locuiesc în masse compacte, puținii Maghiari să locuiescă în apropierea centrului, iar' Rumânul, dacă voește să ajungă acolo, să fie silit a merge cale de o zi întreagă. Pentru aceea pretinde Rumânul a fi silit să se retragă dela politică.

Teritoriile ungare cu jurisdicțiune s'au format amăsurat istoriei eventualei lor dezvoltări. Unele își deduc originea din timpuri foarte vechi, mergând înapoi până la timpul ocupării patriei. — Nici când nu s'a întâmplat, deși din când în când s'a schimbat teritoriul unei sau altei jurisdicțiuni, dar' nici când nu s'a întâmplat, ca națiunea să fi făcut tabula rasa și să fi împărțit jurisdicțiunile după vre-un plan unitar sau punct de vedere calculat. Astfel să explică și deosebirea extraordinară, care există între singuraticile jurisdicțiuni. — Există comitat, al cărui teritoriu întreg e numai a zecea parte din alt comitat. Iar' ce privește centrul, sediul comitatului, acela nici-când nu 'l-a hotărât legislativa, nici când națiunea acusată cu ură în contra Ru-

mânului, ci totdeauna însași jurisdicțiunea în puterea dreptului seu autonom. Mai trebuie oare să explicăm prelungă toate aceste, că îngreunând astfel specele administrațiunii și ale investițiunilor, precum casa comitatensă, oficiile, registraturile, temnițele s. a. m. totdeauna pe comitatul autonom, ori-ce jurisdicțiune, dacă odată și-a arangiat un sediu, de acolo secolii întregi nu s'a mișcat cu una cu două, — atîrnînd hotărîrea dela sine, — și numai împregiurări extraordinare ar fi putut cauza schimbării sediului. — În direcțiunea aceasta ori ce p'ângere este neputincioasă până la copilărie.

Asemenea valoare, are și acusa, că Rumânii ori absolut nici decît, ori numai în prețul renegării naționalității lor pot să ajungă în ofiții administrative, iar' în pozițiile mai înalte preste tot nu se găsesc Rumâni. — Dacă lucrul acesta ar fi astfel, nu am pute' nici atunci răspunde altceva, decît că alegătorilor nu li-se poate impune. Ar trebui să zicem: depinde dela candidații de naționalitate română, cu ce succes candidează la increderea alegătorilor, iar' dacă nu se află între cei aleși, aceasta nu este acasă în contra națiunii, ci acasă în contra lor înșiși. De altcum națiunea cu aceste nu are mai mult de a face, decum îi este influența. Jurisdicțiunea își alege liberă funcționarii, dar' numai pe basa legii despre cualificație adusă de legislativă (art. de lege I ex 1883). În înțelesul acestei legi nu este în serviciul public al Ungariei nici un singur post, la care n'ar pute' concura ori-care cetățean al națiunii, fie de ori-ce naționalitate, și nu este nici un post, la care ar ave' Maghiarul întâietate față cu ceilalți: tot aceeași cualificațiune o cere legea fără deosebire dela toți.

Ne-am uitat de altfel preste șematismul funcționarilor și am pute' zice, că nu este altceva, decît minciună negândită afirmarea, ca-și-cînd funcționarii români de naștere nu ar fi în număr destul de respectabil, atît în corpul funcționarilor administrativi aleși, cât și între funcționarii numiți. — Acestia sînt prea probabil aceia, care sînt timbrați din București de renegați, prin ceea-ce se încungiuără recunoașterea faptului, că totuși sînt, și încă în număr frumos, Rumâni de naștere în funcțiunile maghiare. — Pentru aceasta sînt tim-

brați de renegați, și fiind-că nu stau în serviciul programului politic al memorandumului bucureștean. Credem însă, că ori-ce om cu minte va recunoaște, că pe doi domni, cum este programul bucureștean și națiunea maghiară, în adevăr nu-'i poți servi deodată. Acela, care împlinește cu credință, conștientios și cinstit serviciul primit dela statul ungar, deducă-'și originea dela ori-ce naționalitate, se bucură la noi de cinste, onor, pace și libertate.

Toate acușele memorandumului însă și încă o sută pe atâtea, la toate câte sînt și câte se mai pot iscodi și dacă ar fi la aparență tot atît de grele, le lipsește din valoarea lor un singur fapt, care este următorul: Există în Ungaria o astfel de lege fundamentală despre egala îndreptățire a naționalităților (art. de lege XLIV. din 1868), cu care în privința echității, a dreptății și a liberalismului doar' nici o singură creațiune de lege, pe care timpurile au născut-o, nu poate emula.

Legea aceasta fundamentală zice:

Tot cetățeanul Ungariei, aparțină el ori-și-cărei naționalități este membrul egal îndreptățit al statului;

legile ungare sînt a se eda în traducere autentică în toate limbile naționalităților locuitoare în țară;

protocoalele jurisdicțiunilor să pot purta afară de limba statului și în limba protocolară cerută de a 5-a parte a reprezentanței; în adunările jurisdicțiunii se poate folosi ori-și-cine de propria sa limbă; jurisdicțiunile se pot folosi în scrisorile adresate guvernului țerii, ori unei alteia, și de limba protocolară;

funcționarii comitatensi, venind în contact oficios cu comunele, cu întrunirile, cu reuniunile, cu instituțiile, ori cu particularii, au a se folosi după putință de limba acestora; comunele bisericesti pot să hotărască după plac limba matriculelor, precum și a agendelor sale bisericesti și a instrucțiunii școlastice; corporațiunile și forurile mai înalte bisericesti pot însele să statorească limba protocolară, limba conferențelor și a agendelor sale, precum și limba, pe cari vor să o folosească în contactul cu comunele bisericesti; în petițiunile adresate guvernului pot să se folosească de limba proprie protocolară;

în instituttele de învățămînt ale statului este a se îngrijii după putință, ca cetățenii de

ori-ce limbă, care locuiesc în masse mai compacte, să se poată desvolta în limba lor proprie în ținuturile locuite de ei; în școalele medii și superioare, în universitatea regnicolară sunt a să sistemisa catedre pentru limbile țării;

comitetele comunale își aleg ele limba protocolară: funcționarii comunali, venind în contact cu locuitorii comunei, au a să folosi de limba acestora;

în scrisorile adresate comunei, forurilor bisericești, jurisdicțiunilor sau guvernului, ori-și-care cetățean să poate folosi de limba sa proprie;

limba institutelor private și a reuniunilor o statorese fundatorii;

la ocuparea funcțiunilor fiind normativă singur numai cualificațiunea personală, limba nimănu nu să poate considera de pedecă la înălțarea în ori-și-care ofițiu ori dignitate existentă în țară; ci din contră guvernul este dator a să îngrijă, ca în funcțiunile judecătorești și administrative și cu deosebire în funcțiunile de comiți-supremi să se aplice după puțință persoane din diferitele naționalități, care posed limbile necesare și de altfel acomodați,

Astfel a înarticulat națiunea maghiară interesele naționalităților nemaghiare. Sunt multe în lume minoritățile naționalităților, nicăiri însă nu să bucură de un asemenea scut. Ungaria, națiunea maghiară însă este elevul școlii libertății constituționale și știe prețui valoarea libertății. Știm prea bine, că fără de legea aceasta și fără de libertatea, pe care tocmai pe basa acestei legi o gustă naționalitățile noastre, agitația nu ar fi putut lua astfel de dimensiuni, mai ales străcurată și neîntrerupt nutrită din străinătate. Dacă ar sta națiunea maghiară pe acel punct de vedere, pe care 'i-l impută memorandumul bucureștean, ar fi de bună samă oameni foarte liniștiți aici acasă aceia, care sunt aici prietenii de principii ai Bucureștenilor și scriziare și țin liber vorburi în stilul Bucureștenilor; dar' știm și aceea, că ce este acum minciună în gura lor, ar fi atunci adevăr, adevărul însă fiind răspândit cade în inima popoarelor și se prinde, minciuna însă le cade pe cap, de unde iar' se rostogolește și nu fructifică decât mintea negândiților, invidio-

șilor și a rătăcioșilor. Onorul și dreptatea sânt armele noastre; adversarii nostri, care au fost în stare să deie în lume memorandumul, nu o pot zice aceasta despre sine, decând a văzut memorandumul lor lumina.

Înainte de a încheia acest capitol, trebue să mai amintim următoarele gravamine ale memorandumului: că Rumânii nu ajung la funcțiuni, că asupra poporului rumân judecă judecători și funcționari, care nu știu rumânește; că curtea cu jurați din *Sibiu* s'a permutat în detrimentul naționalităților dela *Sibiu* la *Cluj*. Ca exemple cităm numai atâta. Că tinerimea studiosă a unei țări care numai dela 1866 încoace cunoaște legi scrise, defaimă atât de fără măsură raporturile de drept și starea legală de lucruri a unei țări, care 'și-a codificat legile cu două sute și jumătate de ani mai înainte, nici nu mai amintim. Căci ar trebui să scriem legile și reformele noastre create de o jumătate de secol, care au produs corpul nostru judecătorec independent; ar trebui să vorbim de legea noastră de presă, care este cea mai liberală din Europa; despre legea noastră penală, care este laudată și cu destingere recunoscută de cei mai eminenti criminaliști ai lumii și a fost tradusă în italie-nește și franțozește.

Că Rumânii nu ajung la funcțiuni, este o munciună nechibzuită. La organizarea din estimp a tablelor reg. (judecătorii de a doua instanță) s'au aplicat 25 de judecători de limbă rumână. De unde 'i-a luat regele maghiar? Numai din judecătorii inferioare, unde numărul judecătorilor de limbă rumână trece preste 200. Pe teritorul acestor judecătorii sânt în activitate vr'o 100 de avocați rumâni ca membri ai camerelor avocațiale unguerești. În ofițiile de pe teritoriile, în care locuiesc și Rumâni, numărul funcționarilor ce știu rumânește face 70%. Unde rămâne în fața acestora acusa, că judecătorul și funcționarul, care nu știe rumânește, judecă asupra Valachului, care nu știe decât rumânește? Dar' atâta nu e destul; în toate ținuturile aceste statul susține și interpreți jurați pentru înlesnirea publicului. Curtea cu jurați din *Sibiu* a fost permutată la *Cluj*, dar' numai după experiență de 10 ani. Această experiență de 10 ani este, că înaintea juraților din *Sibiu* nici persoană privată ma-

ghiară, nici statul nu a câștigat nici un proces. Acolo justiția a devenit prada irendentei și agitatorilor rumâni. Decând curtea cu jurați este în Cluj, agitatori valachi notorici (*Slavici* și *Lucaciu*) au câștigat și au pierdut procese, după-cum în casurile concrete au avut sau nu au avut dreptate. Legea noastră de presă și vederile liberale ale cetățenilor noștri permit la noi multe, însă nu chiar toate. Iar' jurații rumâni din Sibiu au permis Rumânilor toate. Aceasta a îndreptat-o statul, permutând curtea cu jurați. *Traian Doda* a fost citat înaintea curții cu jurați din Arad, acolo și-a luat avocat maghiar, de origine din partea opusă a țării și care nu știa rumânește. Însă *Traian Doda* a refuzat a se prezenta înaintea juraților. Nici a doua oară nu s'a prezentat, ci a fost condamnat *in contumaciam*, ceea-ce după legile noastre însemnează, că la a treia pertractare poate fi adus cu putere brachială. Dar

guvernul maghiar s'a mulțumit cu satisfacțiunea morală și același guvern maghiar a exoperat agrafiarea bărbatului bătrân și bolnăvicios. Altcum *Traian Doda*, care a fost dus înaintea legii pentru un imprimat agitator, primește o pensie, a cărei povară o poartă statul maghiar. Așa sânt la noi martirii naționali valachi.

Incheiem aceste observări cu o rectificare. Memorandul tinerilor valachi povestește, că iobagii rumâni au fost eliberați la 1851, după suprimarea revoluțiunii maghiare. Colecțiunea legilor noastre dovedește, că toți iobagii din Ungaria au fost eliberați în 1848, înainte de izbucnirea luptei pentru libertate. Articolul de lege IX. din 1848 este acela, prin care legislativa maghiară a sistat robotele și a făcut pe iobagi proprietari ai pământului.

(Va urma.)

CEVA LIMBISTIC.

Di Hasdeu despre sufixul -aș în Revista Nouă (Anul III nr. 9—10, pag. 333—335) serie în următorul mod:

Sufixul *eș*, despre care vorbim acuma, n'are a face cu deminutivalul -aș. Funcțiunea lui se poate judeca după cuvinte ca: *are-aș*, *suliț-aș*, *arm-aș*, *ost-aș*, *ucig-aș*, *pung-aș* nunt-aș *pățim-aș*, *pizm-aș*, *păgub-aș*, *slujb-aș*, *pozn-aș*, *vrajm-aș*, *părt-aș*, *rind-aș*, *văsl-aș*, *luntr-aș*, *urm-aș*, *clăc-aș*, *frunt-aș*, *călăr-aș*, *cămăr-aș*, *băi-aș*, *plăi-aș*, *cos-aș*, *cărcot-aș*, *buclus-aș*, *mărgin-aș*, *căs-aș*, și atâtea altele. Prin acest sufix, care se acată de o potrivă bine la tulpine verbale și la cele nominale. Rumânul nu încetează de a forma vorbe noue. Ast-fel în timpul ultimului războiu cu Turcii, oștenii noștri au numit cercetași pe cei trimiși la recunoștință. Intr'un act moldovenesc din 1675 (Cond. Mss. Asaki, în Arch. Stat. t. I p. 201): „scriem domniiamă la toți slujitorii carii veți umbla cu toate slujbele domnii-meale aice în târgul Jașii, la zlotășii și la tãlerășii și la gălbenașii.“ Intr'un alt act din acciași epocă (ibid. p. 364): „șăș ia toți banii dela vânzașii...“

E peste puțină a admite, cu Diez și cu

Cihac derivațiunea lui -aș din latinul -aceus, căci pe de o parte, sub raportul fonetic, e fără exemplu trecerea lui ç în ș în totalitatea limbei rumâne, iar pe de alta, sub raportul semasiologic, romanicul -aceus este augmentativ și pejorativ, bună-oară „grandaccio“, „poveraccio“, „pagliaccio“ etc., încât nu corespunde de loc lui -aș. E nu mai puțin inadmisibilă derivațiunea din sufixul -ás (citește: aș), atât de des la Unguri, dar cu totul diferit prin funcțiune. Drept dovadă, iată toate cuvintele ungurești cu finalul -aș, trucute la Rumâni:

aldămaș = áldomás,
aldaș = áldás,
imaș = nyomás,
lăcaș = lakás,
rântaș = rántás,
sălas = szállás,
văcălaș = vakolás,
văgaș = vágás,
vălătas = vallatás,
papistaș = pápistás,
uriaș = óriás.

Din aceste 11 vorbe, numai ultimile două se referă la persoane, prezentând o analogie cu

formațiunile rumâne în *aș*; ș'apoi „papistas“ e un termen bisericesc aproape fără circulațiune în grai, iar „uriaș“ se rostește mai adesea „urieș“, printr'o obicinuită acomodațiune de vocale -ia = -ie-, care schimbă pe -aș în -eș. Ipoteza derivațiunii ungurești trebui dară cu desăvîrșire înlăturată.

La Slavi sufixul *aș* ne întimpină numai în dialectele meridionale: bulgar, serb și sloven. La Ruși în subdialecte, la Ruteni, la Poloni și la Bohemi Miklosich (Vergl. Stammbildungsl. § 180) n'a găsit decât numai doară câte un cuvint cu -aș, care și acela e dubios sau poate fi împrumutat. La Slavii meridionali însă, mai cu samă la Serbi, noi vedem: brazdaș „bos arator dexter = rumânește brăzdaș, pletkaș“ „doli machinator“ = cărcotaș, buclucaș, pizmaș, rabotaș și robiaș „operarius“ = clăcaș, bogataș = bogătaș, strazaș „tabellarius“ și kolibaș „servus publicus“ = slujbaș, galiias „nauta“ = văslaș sau luntraș, lakrdiias „jocosus“ = poznaș tamburaș „qui cithara canit“ și gaidaș „utricularius“ = ceteraș, kalaș „homo nihil“ și ličinaș „nequam“ = pungaș, plemenitaș „nobilis genere natus“, velikaș „magnas“, ikraș „piscis ovis gravida“, apoi un șir de termeni pentru noțiunea de „flecă“: blebetaș, prtiaș, spidaș, čegrtăș etc. (Dančić, Osnove srpskoga jezika p. 358).

În toate aceste și asemeni cuvinte, sufixul slavo-meridional -aș este atonic la nominativ: brazdaș, pletkaș etc., dar în casuri oblice se accentuează: brazdașa, pletkașa. Să se observe că și la Rumâni sufixul -aș este une-ori atonic, de exemplu în vorba trufăș = trufăș.

Sufixul -aș e aproape sinonim cu sufixul -ar = lat. -arius. Astfel în Ardeal se zice ceteraș în loc de al nostru lăutar, și nici pe noi nemic nu ne-ar împedeca de a întrebuința forma lăutaș, pe care o și găsim la Silvestru, 1651, ps. LXVII:

... înainte mergiapraevenierunt
cântătorii, după aceia	principes conjuncti
lăutași. . .	psallentibus.

Pungaș nu diferă prin funcțiune sufixală de potlogar sau coțcar, văslaș sau luntraș de corăbiar sau șaicar. Al nostru arcaș corespunde romanicului arcuaris „archer“. Tot așa cămăraș = lat. camera

rius. Pe când dela „arc“ se face arcaș, dela „săgeată“ se face „săgetar“. Negreșit însă, ambele sufixuri circulând în grai, în unele casuri ele s'au putut diferenția printr'o nuanță de sens; în cronice, de exemplu, arcaș, însemnează „celui qui emploie l'arc“, iar arcar „celui qui fabrique des arcs“; dar această diferențiere e de tot sporadică și fără consecință.

Și la Sërbi, de asemenea, se confunda prin funcțiune sufixurile -aș și -ar. Lingă ličinaș „nequam“ circulează ličinaș; lingă rabotaș — rabotar. La „cartofor“ se zice de o potrivă kartaș și kartar. Românilui „telegar“ respunde serbul „taliigas“.

Se știe că la Slavi sufixul -aș este de o origine străină. După Miklosich, ei l'au împrumutat dela Germani, cari, la rîndul lor, îl luaseră dela Romani (Stammbildungsl., p. 88: „nicht unspränglich slavisch, sondern wahrscheinlich deutsch, das seinerseits aus dem Lat. stammt: arius“). Slavii de pe peninsula balcanică nu aveau însă nevoe și nici nu puteau să'l împrumute dela Germani, pe cât timp aveau a face d'a-dreptul cu Latinii, pe cari îi găsiseră pretutindenea în imperiul bizantin. Dar atunci, cu atât mai virtos, de ce oare să nu fi luat ei dela aceiași Latini orientali, adecă dela Rumâni, sufixul -aș, care represintă pe -asius, forma arcaică a lui -arius?

În latina propriu zisă consoana *s* între vocale a trecut aproape fără excepțiune în *r*. Ast-fel sufixul -asius a scăpat numai în vorba amasius, pe când în celelalte el a devenit -arius. În vechile inscripțiuni, mai ales acelea din Italia sudică, ne mai întimpină numi proprie personale și topice ca: Vari-asius, Apell-asius, Pin-asius, Dom-asius, Vel-asius, Rot-asius, Cael-asia, Mult-asia, Vitr-asius, Vic-asius, Murr-asius, Equ-asius, Taur-asius, Capr-asia, Vesp-asia etc. (cfr. Mommsen, I. R. Naep., Ind. nom.), dintre cari unele, de exemplu Rotasius = Rotarius și Equasius = Equarius corespund pe deplin formelor rumâne Rotaș și Călăraș. În loc de acestea, în latinitatea clasică noi nu mai vedem decât pe -arius. Nu însă toate dialectele italice s'au supus pe aceiași scară acestui rotacism. În dialectul oscic, de pildă, primitivul *s* între vocale se păstra în maiori-

tatea casurilor, adesea și'n dialectul umbric. Dela „dicito“ Oscii formaseră pentru un fel de slubaș termenul „dedet-asius“ (Mommsen, *Unterital. Dialekte* p. 254). Cu același sufix, la Osci și la Umbri: verhasius, fluusasius, purasius, plenasius, urnasius etc. (Aufrecht-Kirchhoff, *Umbr. Sprachdenkm.* I. p. 163). In acest chip pe lingă noul -arius se mai auzia pe ici pe colea învechitul -asius; și fiind că graiul rumănesc nu s'a născut dintr'un singur dialect italic, ci din diferitele dialecte italice și extra-italice ale legionarilor, nu e de mirare de a întâlni în el pe -aș = asius alături cu -ar = arius, după cum întâlnim pe latinul propriu „care = qualis“ alături nu cu „catru = quatuor“, ci cu „patru = petor“ din dialectul oscic.

De altmintrelea, bifurcarea unui singur sufix în două lesne se poate constata deja în latinitatea vulgară prin derivatele ambelor forme în dialectele romanice; de exemplu, din „musculus“ s'a făcut la noi „mușchiu“, dar din „masculus“ — „mascur“, italienește „muscolo“ și „maschio“, franțuzește „muscle“, și „mâle“, spaniolește „muscolo“ și „masclo“, astfel că ramura latină orientală și ramura latină occidentală au bifurcat fiecare același sufix -culus, însă fie-care l'a bifurcat după o normă diversă. Între amindouă ramurile, luată fie-care peste tot, divergențele sînt atât de numeroase și atât de caracteristice, încât n'ar surprinde dacă forma sufixală -asius ar fi ramas numai la Români; este important totuși de a'i căuta urme și în Occident, unde studiul sufixelor în genere a înaintat prea puțin dela Diez încoace.

*

Lucru cam șod și ciudat!

Dl Hasdeu sub a cărui ochi stau toate monumentele noastre limbistice, care cunoaște toată literatura dialectelor, tot materialul limbistic, tesaurul de cuvinte al limbei rumâne, nu 'si aduce aminte numai de 11 cuvinte cu finalul aș.

Oare dl Hasdeu, redactorul renumit al Dicționarului limbei istorice și

poporane a rumânilor, prin aceasta vruă doară a înveli adevărul ca să nu-l cunoaștem? Nu e treaba noastră.

Vom comunica mai multe cuvinte cu finalul aș, a căror origine ungurească e mai presus de toată îndoela. Iată-le: agyaș (gy = ung. gy), ablăcaș, alaș, alcăzaș, boltheitaș, boltaș, butaș, bicicaș, boritaș, chizaș, contaș, chinzaș, cizmaș, ciurdaș, cinaș, ciampaș, cămăras, condaș, duhănaș, cimbulaș, erghelaș, făgădaș, fogaș, făgaș, foitaș, gingaș (gyenge, gy = gi, ge; gyalu = gilău, gyanu = ginău, jinău.), găbănaș, hăitaș, hăizaș, hărtăgaș, hătălmăzaș, hătălmaș, hibaș, inaș, igaș, irtaș, iaraș, lămpaș, măslaș, măglaș, mujicaș, mariaș, mărtăș, nevoiaș, (nyavalyás), ogaș, (vágás), oraș, oltaș, oiăgaș, puscaș, poștaș, pipaș, rădas, răntăș, răvaș, ramaș, rămaș, sămădaș, supulaș, sâbaș, sechiraș, sorozaș, tăgădaș, toldaș, tyistaș, (ty = ung. ty), tyistulaș, etc. etc.

Cu alt prilej vom vorbi pe larg despre finalul acesta înrădăcinat în limba rumână. Acum constatăm, că sufixul aș — e sufix curat unguresc (-s, ás, os, es); e un sufix de sine-stătător, care cu latinescul asius, arius n'are nici o legătură. In limba finică și în limbile de la care limba ungurească își trage originea, încă ne întâlnim cu finalul acesta. Rumânii dela unguri l'a împrumutat, chiar așa și slavii.

În limba rumână finalul aș are aceeași funcțiune, ca în limba maghiară. Derivațiunea ungurească nu s'a poate tăgădui, combinarea cu arius asius e forțată de tot.

Vom vedè.

(—a.)

1848.

I. Părintele Șaguna.

Poporul fără bărbați eminenti e ca capul sêc, pustii, fără idei.

Fie-care popor are lipsă de bărbați luminați, muncitori pentru binele comun, de caractere strălucitoare; are lipsă de eroi sociali, politici, a căror virtute, minte desteaptă, fapte mărețe urmașilor să slugească de pildă din veac în veac.

Dar' de idoli ciopliți cu sila din materie supusă stricăciunii n'are lipsă nici un popor. Niște idoli ca și acestia nu infătoșează nici de-cum adevărul, caracterul stătornic; un atare idol reprezintă numai minciuna, slăbăciunea și ticăloșia omenească.

Noi rumânii adese ori ni-am cioplit idoli nedemni spre acea ca să ne închinăm lor. Făcusem oameni mari din oameni mici fără virtuți; bărbați fini din cei duri fără nici o cultură; din caractere slăbănoage caractere vrednice de imitare; din egoiști anteluptători naționali pentru bunul de obște; din mediocrități semi-zei; din codași frunțași, și așa mai încolo. Și adese ori ne am depărtat de semi-zeii, de bărbații cei adevărați cari fără interese private au fost făcătorii de bine ai neamului lor.

Și cu Andreiu baronul de Șaguna ne aflăm cam așa. Din Șaguna încă făcusem un semi-zeu. Zic că a fost omul care a reprezentat ideile poporului seu; care s'a luptat fără odihnă spre realizarea acelora. În viața lui privată și publică căutam după semi-zeitatea lui și nu dăm de ea nicăiri; nu dăm de faptele mărețe prin care s'ar pute dovedi mărirea și glorioșitatea lui.

Studiând viața și faptele mitropolitului Șaguna, a bărbatului care în timp de 25 ani a condus politica rumânilor din Ungaria, aflăm că el pe tăria caracterului n'a dat nimica: 'și-a schimbat ideile sale după vînt, după giuștările actuale. El a ținut tot d'una cu puterea, de la care a avut de așteptat. El n'a suferit nici patimi, nici dureri, nici ore-care incomoditate pentru ideile sale; n'a adus nici o jertfă spre binele comun; n'a pribegit precum a pribegit un Klein, un Leményi și alții, cari nu 'si-au strămutat ideile, sințemintele în favoarea intereselor private, s'au luptat; ne învingend au avut tăria sufletească a pribegii, a mânca pâinea amară a ecsilului, a muri în streinătate, dar tot-odată a-'și mântui leniștea sufletească, ideile de care și azi sîntem pătrunși. Au fost tari ca ș'o stâncă!

Șaguna n'a fost de pănura asta. El ca grec și neguțător a urmat o viață, o politică, care avea devisa: „adă și na! nu 'mi dai nu capeti!“ Fură omul cu prevederi, politicoș, care știea din ce parte va bate vîntul și 'și-a întors chepeneagul spre vînt. Despre poporul rumân zicea că îi la spatele lui și cu poporul rumân în spate 'și-a câștigat o stare, o influință, de a căror foloase numai el singur s'e bucura. Și a creat o metropolie și și-a întărit scaunul mitropolesc prin poporul rumân, care în mîinile lui Șaguna era numai o unealtă, prin care el a ajuns la mărirea și dig-nitățile.

Șaguna în toată viața sa nu dădură nimic nimerui, numai a luat. A luat dela preoți a căror stare materială și culturală nu mult era rădicată

de el. A făcut o politică înaltă bisericască și socială care de noi nu era pricepută, și în răstimp de 28 ani preoțimea a fost lăsată, uitată de el.

Însă, vorba multă serăcia capului, să dovedim!

Noi, oamenii pecătoși, cu mintea noastră proastă, nici de cum nu putem înțelege cum de Șaguna 'si-a putut ține marimea sa înaintea poporului rumân, când el odată fusese sârb, apoi ungar, mai târziu rumân, neamț, și în urma urmelor de odată a fost și neamț și rumân și ungar. Chiar ca birăul din Abrud-sat, care după vreme purta și cioreci și nădragi.

Șaguna după ce s'ar fi născut de grec s'a făcut sârb. Avea 37 ani când s'a numit de vicar general al eparchiei rumâne din Ardeal; așa dară până 'n vrîstă de 37 ani a fost căluger sârbesc. Era de 37 ani și încă nimic n'a lucrat pentru binele rumânilor; nu s'a auzit despre el nimic ceva rumânesc; până atunci n'a scris o literă rumânește. El era sârb și nici în minte nu i-a venit ca să reflecteze la niște sințeminte rumânești.

Sosînd în Ardeal (1846) a devenit unealta regimului, cel mai mare slugă, servitor al ungarilor.

Ca vicar a prins, ca și un detectiv nemilostiv, pe Catarina Varga „doamna rumânilor“ din munții apuseni.

Iată fapta măreață. Vicariul pusese cursa prin scrisoarea sa adresată proto-popului Ighian.

„Sibiu 31 Decemvrie 1846 c. n. Alaltăieri m'ai însciințat despre toate ale Buciumanilor, dar' astăzi a sosit vestea, că Varga Catarina (adecă Catarina Varga. Red.) ar fi venit iarăși în părțile acele. Așadară până la întâlnirea noastră, cu care privilegiu toate îți voi face cunoscut, *dorese*, ca sârbătorea *Botezului Mântuitorului nostru la Bucium ori la Isbita cu creștină (!?)* nostri să o petrec, și *aș dorî*

ca vre-una dintre aceste comunități să mă *chîeme la aceea*, și spre scopul acesta câțiva deputați aici la mine să trimită. Drept aceea te îndatorez, ca cu preoțimea de a colo *pe sub ascuns (!)* să te înțelegi despre pofta aceasta a mea și despre sfîrșitul sîntuirii voastre, precum și despre Varga Catarina (iarăși?) cu posta cea dintîciu să mă înștiințezi, ori trimite scrisoarea ta la domnul administrator Nemegeyi, rugându-l ca să binevoiască acea la mine fără întârziere a mi-o trimite sirguindute numai ca lucrul acesta sub *pecetul (!) ispovedaniei* nimemrui să nu-l împărtășești. Conceptul lui Șaguna.“¹⁾

Reproducem câteva cuvinte din raportul lui Șaguna scris în limba ungarască către guvernatorul țării contele Josiv Teleki:²⁾

„... azért jónak találtam Excellentiádnak mult év 14. November alatt hozzám intézett kegyes parancsát a nép előtt felolvastatni a tisztelt Alispán úr által, mely idő alatt (V. Katalin)kiakarta magát húzni a nép között a templomból, *de én hozzája közelítvén, megfogám* (am prins-o) és közelebb hozzám állítám. „... *kívíttem* (am dus-o afară) magammal a lázasztó nőt... egyenesen szányomra ültem, Varga Katalint és Al-Ispán Urat magamhoz vevén, ekkor egy két hangok hallattak a tömeg nép részéről, hogy nem engedjük az asszonyunkat elvinni, nevezetesen pedig *Czandro Symion Pitok (!)* részéről, a ki a lovaimat megfogta.... Zalalnára *hoztam* a lázasztó nőt, a honnan más nap Magyar-Igenbe *értem* és onnan harmad nap... Enyedre a nemes *vármegye fogházába*, a hol is mostanában találtaték.“

Adecă vicarul Șaguna *in sf. biserică* a pus mîna pe Catarina Varga, a prins-o și a dus-o la temnița din Aiud denunțînd totodată autorităților și pe *Czandro Symion Pitok* (ce ortografie rumânească! Red.), care l'a atăcat prinzîndu-i caii de zăbele. N'a așteptat ca nenocita să esă din biserică ci alesul Domnului a prins-o în lăcasul Domnului.

Dar să vorbească și domnul Franc:³⁾

¹⁾ Popea: Memorialul lui Șaguna. pag. 24.

²⁾ Idem: pag. 29—33.

³⁾ Rotacismul la moți și istrieni. pag. 87—91.

La 1837 locuitorii au refuzat de a mai face iobăgiă; guvernul feudal-aristocrat a rându-it putere armată pentru a-i supune.

La intrarea soldaților în Bucium-Sat, 200 oameni în frunte cu săteanul Mănase Cosma au protestat. Căpitanul Vizner, comandantul husarilor, s'a repezit asupra lui Cosma și a început să 'l bată cu sabia peste cap, și a doua zi l'a mai supus și la o crâncenă și barbară bastonadă. Patru căprari de la husari i-au tras 100 de bețe, din care pricină a rămas schilod și ne mai putând lucra cât a mai trăit a umblat cerșind.

Soldații au stors de pe locuitori 20,000 fiorini și luându-le și 50 de vite, au plecat din Bucium la Abruzel și Cărpeneș, unde tot asemenea dreptate au făcut. Fruntașilor confiscându-li-se averea au fost înfundați în temnițele dela Aiud unde au zăcut ferecați în lanțuri până la sfârșitul anului 1842.

Pe vremea aceea se așezase în Buciumani cu numele Ecaterina Varga, despre care unii credeau că e maghiară, alții că e rumână și cei mai mulți că ar fi văduva unui renumit avocat din Viena, care în mai multe rinduri ar fi fost la Curtea împărătească în cauza procesului muntenilor și ast-fel soția lui, având un talent și o instrucțiune superioară, s'ar fi inițiat cu deamănuntul în starea lucrurilor din munții apuseni.

Si în adevăr Ecaterina Varga, îndată ce s'a stabilit în Buciumani, s'a pus pe lucru, și a luat asupra sa apărarea locuitorilor în procesul cu Statul. Înainte de toate a înaintat o petițiune în care documenta că Rumânii din acel ținut au fost și sunt oameni liberi, iar nu iobagi. Petițiunea era scrisă în limba maghiară și sub-scrisă: Varga Caterina.

După aceea a început a ține prin bisericile comunelor întruniri publice, la cari participau muntenii la început cu sutele și apoi cu miile. Ținerea întrunirilor în tot-d'a-una o anunța de mai înainte prin comune, și de aceea participau la ele locuitori din cele mai depărtate cătune. În întruniri, această femeie nobilă învăța pe oameni să lupte cu bărbăție pentru libertățile și drepturile lor răpitate. Popularitatea sa începuse a crește în cât numele ei resuna de la o margine la alta a munților și Moșii cu drag o numeau: Cătălina, Doamna noastră.

Guvernul și aristocrația feudală începuse a tremura de frica: se temeau că vor vedea revoluțiunea lui *Horia* în a doua ediție. De puterea armată nu cutezau să facă întrebuintare pentru prinderea agitatoarei; prin urmare, s'au folosit de un alt mijloc, de mijlocul trădării.

Ecaterina Varga anunțase pentru ziua de Bobotează, 6 (18) Ianuarie 1847 ținerea unei întruniri înaintea bisericii din Bucium-Isbita.

La această întrunire din nenorocire se ivesc și „patru domni“, între cari unul era prelat cu crucea mântuitorului pe pept altul vice-comite și ceil'alți doi erau funcționari de la oficiul camerar din Abrud. Domnii aveau sanii cu câte patru cai ca smei. După serviciul divin, cel smerit, cu crucea restignirei pe pept, chiamă pe doamna Ecaterina la o parte, o ia la braț, merg încetșor înainte; . . . cei'alții cu saniile îi urmează; . . . dar tot inpași. Depărtându-se în cât-va de mulțimea poporului, popa. . . pofteste pe doamna în saniă, ca să meargă împreună la prânz la preotul local. Doamna primește invitarea, dar n'apuca-se a se așeza bine în saniă și caii o rup la fugă ca fulgerul; a doua saniă după ei. Doamna vrea să sară, popa o ține înclștată. Atunci se aude un țipet, care a umplut munții de jale; țipetul doamnei Ecaterina: Nu mă lăsați fraților! Trădare!

Ecaterina Varga cu iuțea fulgerului a fost condusă la Alba-Iulia.

Așa o prețuesc fapta măreață însuși cărturarii cei mai ecsaltați și orbi inamici ai ungurilor.

„Întru adevăr, zice M. Josif Sterea Șuluț,¹⁾ dacă poporul înfuriat prindea atunci pre Șaguna, era să se întemple un mare scandal, el o păția în tocmai cum a pățit-o Dragoș în 1848 în Abrud.“

Așa ar fi pățit-o părintele Șaguna chiar între oamenii sei.

Înainte de 1848 părintele Șaguna mai adese-ori vorbea ungurește decât rumânește.

În 2 decembrie 1847 s'ă țin adunarea electorală a protopopilor epar-

¹⁾ O lacrimă ferbinto pag. 20.

chiali în frunte cu Șaguna, vicariul general, la care adunare, în prezența comisarilor regești, săvârșindu-se actul alegerii de episcop, reeșiră aleși cu majoritate de voturi protopopul J. Moga cu 33, protopopul Moise Fulca cu 31 și Șaguna cu 27 voturi. Șaguna, ca grec de naștere, și ca călugăr sârbesc, n'a știut să câștige încrederea rumânilor ardeleni. Cu prilejul acesta Șaguna, vicariul general, a rostit două cuvântări în limba ungurească, prin a căror urmare cu ajutorul ungarilor s'a și denumit de episcop.

Șaguna cu episcopul Leményi și cu ungurii alătura s'a luptat pentru idea de stat maghiar la anul 1848. A fost unul dintre cei mai zeloși amici ai uniunii, a fost membru în comisiunea de uniune, și a lucrat din toate puterile sale spre realizarea ei. Lui Kossuth a promis multe, a fost omul regimului unguresc.

Să comunicăm unele pasaje din proclamația lui Șaguna din 18. jun 1848.:

„Ați văzut, că mila preabunului nostru Monarch este, ca să ni-se asigureze naționalitatea noastră prin lege deosebită, la propunerea ministerului Maiestății Sale din Ungaria. Deci Preaînalta voe a Maiestății Sale, căruia cu toții i-am jurat credință și i-am fost și îi vom fi pururea credincioși, este, că precum apriat ne poruncește, ca să fim credincioși coroanei Sale ungurești, pentru punerea în lucrare a sus pomenitelor încă neînființate bunătați să ne întoarcem către măritul minister unguresc. Așadară având noi norocire, ca tocmai atunci să se afe în Innsbruck Înălția Sa marele-principe palatinul și vice-regele Țării-Ungurești Stefan cu doi miniștri dimpreună, când eram și noi acolo, ne-am înțeles întreaga deputațiune laolaltă și am aflat de bine a recomanda și preastrălucitelor acestor persoane dreapta noastră cauză, și umilit a le ruga pentru preaputernica-le patronire și ajutor. Am făcut aceasta atât acolo în Innsbruck, cât și după întoarcerea noastră aici în

Pesta, la întregul mărit minister, și am fost norocoși a căpăta din toate părțile cele mai însuflețitoare încredințări despre înființarea tuturor dreptelor noastre dorințe.

Stând deci lucrurile noastre astfel, nu cred că se mai afe între voi măcar unul, care să nu se bucure din inimă pentru toate aceste și să nu prevadă fericitul viitor al neamului seu.

Iacă voi, iubiților mei fii, cari ieri alaltăieri încă gemeați sub greul și apăsătorul jug al iobăgiei, iacă zic, astăzi sînteți oameni slobozi și cetățeni ai țării, precum fiește-care; dați dar' laudă lui Dumnezeu, care ne-a învrednicit de timpul acesta din inimă dorit; dați ferbinte mulțumită tuturar acelora, cari cu nespusă iubire de dreptate v'au făcut din robi oameni slobozi; v'au pricinuit o bucurie, decât care mai mare sub soare nu cred că se poate dobândi. Mulțumiți, zic, pentru aceste din toate puterile părintelui țării, preabunului nostru rege; mulțumiți așiderea întregi mării diete a țării, prin urmare foștilor vostri domni, cari știind ce e dreptatea, v'au făcut asemenea lor. Mulțumiți, zic, acestora, și când vor avé lipsă de ajutorul vostru manual, dați mână de ajutor, pentru-că sînt încredințat, că sudoarea voastră nu va rămâne nerăsplătită; ear' de mai aveți a pretinde oare-ce în privința moșilor voastre, a pământurilor adecă și a pădurilor, căutați aceasta pe calea cuviincioasă, pe calea legii, și fiți încredințați, că stând dreptatea pe partea voastră, cu atât mai iute o veți dobândi, cu cât că însuși Maiestatea Sa, preabunul nostru rege, ne asigurază prin rezoluțiunea acum nouă dată, că toate jalbele noastre locale se vor cerceta și se vor hotărî prin ministerul seu unguresc. Și de vreme-ce și biserica noastră este acum ridicată tocmai la acea vrednicie, în care se află și celelalte biserici, prin urmare, de vreme-ce acum și eu ca episcopul bisericii neunite am drept de a fi în dieta țării, voiu rămâne aici pe o vreme, ca să fiu la dietă, care cât de curînd se va începe, și după puterile mele și după dreptate voiu lucra pentru binele vostru al tuturor.

Mai pe urmă, precum totdeauna, decînd sînt norocos a grijî păstorește pentru voi, v'am învățat ca să fiți oameni buni, credincioși către Impăratul și Regele nostru Ferdi-

nand, credincioși cătră țară și ascultători de toate direcțiile regești; și precum totdeauna, cu ori-ce privilegiu v'am zis: că să trăiți ca frații cu toate popoarele cu voi dimpreună locuitoare, așa și acum părintește vă sfătuesc pe voi pe toți să fiți buni, să fiți, precum totdeauna ați fost, credincioși regelui, credincioși țării și ascultători de mai marii vostri. Să avem, iubitorilor mei, dragoste frățască atât între noi, cât și cătră celelalte nații cu noi locuitoare; pentru-că așa a plăcut lui Dumnezeu, ca noi să fim mai multe nații într'o patrie și ca să ne putem bucura de bine, să fim frați unii cu alții, să ne îndulcim împreună cu celelalte nații de bună-tatea țării noastre, dar' ear' împreună cu ele, cu unite puteri să ne apărăm patria noastră de vrășmașii ei, precum mulțumită cerului, veacurile trecute și prezentul arată, că am făcut. Știe lumea, iubitorilor mei, știe și e convinsă, că totdeauna, când a amerințat nenorocire pe duleza noastră patrie, rumânul fără de întârziere a fost gata spre apărarea ei, el a apărat împreună cu celelalte popoare cu vârsarea sângelui țara, care încă îi era maștehă; cu cât mai bucuros va face el acum toate aceste, vedând că patria îl strânge la pieptul seu adevărat muresc și îl declară de al seu adevărat fiu! Bravi v'ați arătat voi, ostașilor din regimentele regulate, bravi v'ați arătat voi, grănițerilor rumâni mestecați cu bravii grănițeri secui; bravi și prea bravi ați fost și voi cele două regimente curat rumâne; bravi au fost moșii și strămoșii vostri, cari precum voi, împreună cu compatrioții noștri bravi grănițeri secui, au purtat și purtați cele mai grele slujbe în țară, îngrădiți adecă patria și o apărați de năpăstuirile din afară. Arătați bravura aceasta și acum, țineți înaintea ochilor sfântul scop al armelor ce purtați și trăiți cu consortașii și confrății noștri secui în dragoste frățască și în armonie, întrebuintând armele care le purtați numai și singur spre apărarea dulcii noastre patrii și a fiilor ei. Deschiliniți-vă cu toții și de acum înainte cu credință și cinstire cătră mai marii vostri și fiți convinși, că și soarta noastră se va îndrepta după-cum cere cuviința și dreptatea. Toți, cu toții, iubitorilor mei, să ne străduim, ca lucrând cu puteri unite și în frățietate pentru binele și folosul patriei, să

ieșim la limanul prea mult dorit, la fericirea întregului. Urmați, încă odată vă rog, sfaturilor părintelui vostru sufletesc, și veți ave bine pe acest pământ, eară în vieța cealaltă răsplătire cerească.“¹⁾

Șaguna, fățarnic din fire cum era, „când ungurii aveau lipsă de ajutorul rumânilor“ i-a lăsat să se căsnească singuri; el s'a făcut rumân, cu sînțeminte nemțești; s'a depărtat de unguri și s'a apropiat de nemți. Din ce cauză? El ca grec, cu spirit neguțătoresc, bine a știut, că ungurul atunci într'un conflict cu Austria va rămânea păgubaș; c'un păgubaș Șaguna n'avea de sfîrnărit. El n'a luat în considerare, că ungurul are dreptate, — că neamțul a sters toate legile liberale sancționate de regele legal, — cumcă ungurii au apucat arma pentru apărarea drepturilor câstigate: el s'a dus la nemți, cari i-au făgăduit mai mult. Și când văzură cumcă ungurii s'utară și să luptă în mod eroic contra trupelor nemțești, s'a dus la București și ni-a adus pe capul nostru trupele rusești făcându-se totodată și rus în cuget și sînțeminte.

Ungurii au fost învinși. Și omul care era amicul Uniunii, care zice că ungurii făcură cetățeni din rumânii subjugăți, din iobagii trași-împinși; el care din mâna ungarilor își luară toiagul episcopesc, iată cum plătește ungarilor bine-facerile consumate.

În anul 1849, 25 februarie Șaguna, în fruntea unei deputațiuni alcătuită de el însuși, se află în Olmütz. Nu cere nici mai mult nici mai puțin numai ștergerea Ungariei de pre fața pământului. Comunicăm o parte din petițiunea fabricată de marele politic, atunci încă numai episcop, Șaguna:

„cere cu totă plecătionea și cu totă încrederea de la dreptatea Maiestatei telle:

¹⁾ Popoa: Memorial, pag. 137—150.

1) Unirea tuturor Romanilor d'în statul austriac într' o singură națiune de sene stetătoria suptă sceptrul Austriei, ca parte întregităria a monarhiei;

2) Administrațiune națională de sene stetătoria în respectul politic și ecclesiastic;

3) Deschiderea câtă mai currându a unui congres universal a totă națiunea spre constituirea sa, și în parte:

a) spre allegerea unui capă național, care se va întări de Maiestatea ta, și allă cărui titlu aseminé Maiestatea ta vei binevoi a-lă determiná,

b) spre allegerea unui consiliu administrativ național suptă numele de Senat Romană,

c) spre allegerea unui capă ecclesiastic de sene stetătoria, care se va întări de Maiestatea ta, și suptă care vor stă cei-l alți Episcopi naționali,

d) spre organizarea administrațiunii în comunitățile și cercurile Romane,

e) spre organizarea școlilor și redicarea institutelor necesare de învetiatură,

4) Introducerea limbei Romane în toate lucrurile ce attingă pre Romani;

5) O adunare de totă națiunea pre fiicăre ană spre a se consultă despre interesele naționali ce le va cere timpul;

6) Representarea națiunii Romane după numărul sufletelor la dieta universale a imperiului austriac;

7) Ună organă allă națiunii la înaltul ministeriu imperial spre reprezentarea și pretractarea intereselor naționali;

8) Maiestatea ta să binevoiesci a purtă de aici înainte titlul de Mare Duce allă Romanilor.

Maiestate! Națiunea care au trecut prin atâte probe în cursul secelor, au ajunsă la maturitate politică prin lungile sufferințe, și în evenimentele mai d'în urmă au dat documente atăt de strălucite de nemișcata sa credință, — crede că are dreptă de a cere lucruri cari nu numai că s'au concessă fiicărei națiuni în statul austriac, ci s'au și predicat de pre înălțimea tronului Maiestatei telle. Ea nu pôte și nu i este iertat să mai rămână subordinată neciunei alte națiuni în statul Maiestatei telle cellă întemeiat pre drepturi de o mesură pentru fiicăre. Ea se

rógă pentru unirea ei într'ună corpă de sene stetătoria și membru allă monarhiei în puterea principiului de drepturi de o mesură pentru toate națiunile. Numai în modul acest-lă va puté fi mulțânită națiunea, și se va puté pune în stare de a fi aceea-lă la ce o destină numărul seu, începutul seu, nobilile selle proprietăți, cari n'au perit prin appesarea secelor, limba sa cea unică în casă, ecclesiă și literatură, pozițiunea sa geografică și alte circumstanțe, adevă -- ună membru neaperrată necesariu spre susținerea coronei Maiestatei telle și a monarhiei întregi austriece.¹⁾

Prin aceasta Șaguna vrură a dărăbură țara ungurească, care își avea teritoriul seu, legile și înștițuțiunile sale de o mie de ani, un trecut strălucit, o istorie împodobită de fapte eroice, mărețe. Grecul lacom a întrodus o politică coruptă, desfrănată la rumâni, ca să nimicească ungerimea și tot bunul unguresc, nu cumva ungurul înc'o dată apucând la putere să îi respălătească tradarea urită; ba să se nimicească însuși și bicerica gr. catolică.

Și în interesul politice corupte a fabricat petițiuni peste petițiuni; — rîndul lung al deputațiilor călătorea cătră Viena, Olmütz etc., într'atâta încât viața rumânilor pe vremile acelea sta din petițiuni și deputații pe banii storși din opincă. Domnii nostri călătoreau, petiționau și nu lucrau nimic. Așteptau porumbul fript; simbria, șoldul sîngelui versat înzădar; așteptau prețul opincii, care s'a bătut și a căzut ne-știind pentru ce? Sau doară este ceva mare lucru, faptă a serie bolunzii, a petiționa?

Rumânii însă n'au câștigat nimic, chiar nimic; din contră perdură toate libertățile votate de parlamentul unguresc, pentru a căror salvare ungurii se luptau ca niște lei. Rumânii au perdut 40.000 de oameni. Și n'a câștigat

¹⁾ Laurian: Magazin ist. pag. 3-4.

nici prețul celor 40.000 de opinci, cari au fost purtate de cei ce au murit. Ba rău zicem . . . Șaguna s'a denumit, de baron, de mitropolit, și vr'o câți-va rumâni au ajuns la posturi bine dotate . . . gura poporului însă a fost umplută cu nășp. Rumânul pentru baronii, pentru șolduri, pentru nimicuri să se fi luptat, să fi pierdut 40.000 de oameni?

Înainte de ar fi apucat rumânul arma în contra ungarilor în favoarea reacțiunii, presa rumânului era liberă, iobăgia stearsă; limba, confesiunea decretată prin legi; rumânul era egal îndreptățit, cetățean înzestrat cu toate bunurile ce le avură ungurul. După 1849 rumânul a fost subjugat. Dar' să ne întoarcem fața de la faptele urite, la come, pline de egoism.

Ungurii s'au împecat cu Viena. Austria după Solferino și Sadova s'a convins, că fără unguri monarhia Austriei se va sterge de pe fața pământului. De la 1867 Șaguna iară a fost om umilit. Și el s'a împecat; nici o vorbă n'a avut contra împēcăciunii. Până când politiciii nostri tot în direcția lui Șaguna hălăduiau, el s'a întors și n'a mers mai departe. Contra regimului unguresc n'a făcut mai încolo nimic, din contra pe timpul lui Lónyai era gata să pacteze în favoarea partidului guvernamental, numai că n'a stat nimeni cu el în vorbă.

Cu alt prilej vom vorbi încă despre mitropolitul Șaguna; vom dovedi și mai lămurit că el a fost cum erau vremile.

II. Axinte ca prefect.

Despre faptele prefectilor Jancu, Balint și Axinte la anul 1849 s'a făcut trei raporturi pline de neexactități. Mai ales Axinte și-a umplut raportul său cu minciuni, ca să își poată justifica faptele mărețe dela Aiud.

Axinte să ține de mare general comandant, mai mare decât cum a fost însuși Hannibal sau Napoleon; de erou pre cum era Leonida.

Raportul lui stă sub ochii nostri. Șă-l vedem!

Axinte s'a denumit de prefectul Blajului peste 120 comune, în care erau 20.000 bărbați capabili a purta arme. A căpătat puști, carabine, pistoale, bationete și munițiunea sușigată la acestea.

Mai 'nainte de toate îl vedem la lumina flacărilor din Aiud. A pustiit Aiudul, orașul liniștit; a devastat tot ce se afla într'însul; s'a ucis copii, mame, bărbați cu miile, iată fapta lui Axinte.

Apoi ca omul fără liniștea sufletească, s'a tot retras. A lăsat prefectura Blajului, și-a lăsat poziția; nu s'a bătut mai mult; după retrageri nenumerate s'a aflat în munți, la *spatele Jancului*. Prefectura sa a lăsat-o inimicilor; s'a dus cu frica 'n spate și el la Jancu.

Ce a căutat el în munți unde Jancu, Butean și alții își țineau locul cu tărie? A părăsit șesul, s'a dus și el la munți de frica ungarilor, lăsându-și afacerea personală cu locotenentul Röhrich (la Presaca) ne deslegată.

În raportul dlui Axinte (pag. 45—46) cetim următoarele:

„ . . . cu oamenii tineri am trecut la Presaca, unde am avut să sufer o insultă din partea locotenentului Röhrich, pe care *altul* anevoie o ar fi suferit ne resbunată. Ocaziune la acea insultă 'și-a luat el dela înprejurarea, că eu am făcut o recușițiune de 40 merțe de fărână“

Adecă alt om la insulta lui Röhrich ar fi respuns cu resbunare, însă Axinte, generalul comandant, a tăcut. A rămas treaba nedeslegată. Ce să îi fi spusă oare locotenentul dlui Axinte? Noi cugetăm.

Iată afacerea asta. Axinte nunit fiind de prefect și pacificator de țară, avea suca de a aranja omoruri și focuri groasnice în locurile liniștite (Aiud etc.) și pacificate. Avea sucă de a recuirea bucate și alte lucruri dela sași și dela unguri plătind cu vînt și cu aer.

O poruncă de pănura asta: „Să-să aducă 170 mierțe de oves dela Sencraiu și iară 2 bivoli pentru lager, și 8 porci; să-să coacă și vre-o 1000 de pite. Sever m. p.“

Despre plată nu este vorbă. Preotul săsesc a oprit oamenii lui Axente în operațiunea lor, care întorcându-se a făcut arătare lui Axinte. Axinte pe țidula de recuisițiune a scris:

„Hr Farrer! Wenn sie diesem nicht traunen, so kommen sie selber herein. Blaj 5. dec. Axente“ (Dapă manuscrisul lui Axinte).

Însă popa dracului nu s'a mulțămît de vorbe săci, oamenilor n'a îngăduit să jăfuească. Atunci Axinte în limba rumânească scrie următoarele:

Dle! Prefectura de ici e însărcinată de generalul Wardener a fi gata în toată minuta spre a pute pleca cătră Turda, drept ace'a oamenii caută să-i ținem în lager, pentru care trēbue pāne, carne și lemne, fēn, oves la caii tribunilor; dacā Dta vei împedeca să nu sē aducā acestea prefectura își va lāsa oamenii din lager la casele lor, unde nu le trēbue nimica de acestea, apoi își va face reportul seu la locuri cuviințioase și toată responsabilitatea va cădea pe Dta. Blaj 6 dec. 1848. T. Ax. Sever.“

Noi bine știm că oamenii în lager nu trāesc cu vînt, dar nici a jăfui nu li-e ertat. Acela, care dā arme în māna poporului, trēbue să-i deie și pāne ca să nu trāească din jaf. Și oamenii lui Axinte totuși a jăfuit în Sencraiu. Sașii a facut arătare autorităților militare, prin urmare Axinte de Rōhrich în mod cuviincios fuserā insultat. Axinte înaintea nemților mai mult n'avea nici o ome-niā; nici a fost mai mult de nemți respectat.

Precum am vēzut rēu scrie dl. Axinte numai despre 40 merțe de fārinā, vorba este de bivoli, de mii de pite, de porci etc, și de o afacere pānā azi personalā încā nedēslegatā de dl. prefect.

III. Paul Vasvári și albăcenii.

Paul Vasvári a fost de naștere rumān, din o familie (Albon) preotāscā. S'a nāscut în Tisza-Būzd la anul 1826. Tatā-l sēu a fost mai pe urmā preot în Vasvár, comitatul Szabolcs.

Paul Vasvári a fost unul dintre eroii luptei de libertate ungurești. Pātruns de liberalismul națiunii maghiare, a apucat armā pentru apērarea constitutiunii, a drepturilor de rege întārite. A murit pe cāmpul de luptā cu arma 'n mână, tăiat chiar de consāngenii sēi, cari erau conduși în tabera reacții spre sugrumarea libertății statului unguresc.

Poșed un manuscris dela tribunul Nic. Corcheș din Cāmpeni referitor la bātālia dela Fāntānele din anul 1849. 21, 22 Junie. J a n c u despre bātālia dela Fāntānele în raportul sēu vorbește (la pagina 64, 65) într'alt chip.

Iată descrierea bātālii de Nicolau Corcheș:

„Venind Albăcenii neconțenit, și cerānd, ajutor și munițiune dela J a n c u și zicānd, că oștea inamicului să affā la rīul Galații ținānd cu dinșii foc; la repețitele lor rugāri J a n c u nu le-a dat nici un ajutor, pentru-cā le zicea că mint; vezēnd eu că J a n c u nu voește a-le da nici un ajutor, mi-am ales 300 de gardiști dintre cei mai curagioși și încārcānd munițiunea pre doi cai, am plecat în 20 Junie și sara am ajuns la locul numit „Sfīnișioara“; — dupā-ce ne așezarām de sarā, am trāmis dupā căpitanii din Marisel și Maguri și întrebāndu-i, unde este oștea inamicā, mi-au arētat direcțiunea în care erau, și din care direcțiune am vēzut eșind fum gros, și ceriul era roșiu în partea și direcțiunea aceea; inimicii au fost aprins satul și biserica — dupā aceasta, am împārtășit ordinele — ordinānd a trāmite

spioni și a pune pichete, — voind a mă orienta, încătrău vor să plece; spre ziuă am și primit înștiințare, cumcă inimizii vin spre noi, pentru a trece la Câmpeni. —

După ce ne-am așezat în muntele Fântânele, am împărțit oștea în 4 părți poruncind căpitanului din Marisel, ca să-i închidă la spate; și după ce vor trece toți în câmpul larg, să-i atace la spate. Pre căpitanul din Măguri, l'am pus la aripa dreaptă cu măgurenii; iară eu mi-am împărțit gardiștii și pre albăcenii, cari-i luasem din Albac în două părți: în frunte și de partea stângă, așa încât câmpul din vârful muntelui tot era încunjurat. Nu mult după-ce ne-am așezat cu toții în cea mai mare liniște, — am auzit pușcături; inimicul venia tot împuscând, macarcă nu vedea nimica; și fiind-că ordinasem, ca nimenea să nu îndrăsească a împuşca, sau a să mișca din loc, până-ce voiu da semnalul; așa toți au stat în cea mai adencă liniște. —

Întrând inimizii în câmpul liber, și neafând, nici o împotrivire, — crezându-se în cea mai mare asigurare, că nu vor fi conturbați de nimenea, — au început a aprinde focuri și ași pregatit cele necesare pentru nutriment.

Vezând aceasta, numai decât am dat semnalul, și din toate părțile au început a să auzi pușcături — din dreapta, stângă, front și din drept, așa încât inamicii, nu știau pre ce lume sânt; — auziam pre inamicii strigând: „*Muszkák vannak itt!*“ de-oare-ce nice una pușcătură nu mergea în deșert, ci fie-care își afla prada spre care era îndreptată.

În ziua următoare, cu ziua odată, ne-am apucat iară de bătăiă, și nu mult după începerea bătăliei s'a slobozit preste noi o negură așa încât nu puteam a ne vedea unii pre alții, atunci m'am lăsat jos și am văzut picioarele inamicilor, și așa am dat ordin, ca fie-care gardist să se pună pre foale, și așa să împuşte; — facend toți ceia ce le ordinasem, vedeau picioarele, și apoi ridicau țievea puștei pe pecior în sus și așa împuşcau — și totdeauna nimereau, — precând inamicul pușca tot numai în vânt. Acolo am făcut mai mulți prinsioneri din armata inamicilor, — am luat mai multe tunuri de ale lor, precum și aproape la 100 de boi, munițiune și altele, ce nouă

tocmai ne lipsiau; în urmă au început inamicii a fugi, însă fiind drumul rău și pre lêngă aceea în mai multe locuri închis de noi, nu le-a succes fuga chiar bine; pentru-că lănceșii nostri i-au ajuns, și așa i-au măcelat fără cruțare și milă; — atunci am ajuns și pre conducătorul (Vasvári) inamicului; și unul dintre sęcurași i-a taiat capul cu sęcurea — zicându-i: „vezi că Dumpezul nost cel bęcărăn ne-a ajutat și v'am bătut, încât o luaręți la fugă; — iară al vost cel tiner, v'au lăsat de pradă nouă“. —

Mai în urmă după ce s'a redicat negura, i-am văzut fugind, însă erau departe de noi, și puțin abia au scăpat, la 200 de indivizi; iară ceialalți și-au aflat mormentul în vârful muntelui, împreună cu conducătorii lor, și la care morment, în tot anul în ziua nașterei sântului Jo an se face câte o feștanie și să redică câte un părăstas prin preotul din Marisel, în onoarea celor căzuți în aceea bătăiă, fără deosebire de naționalitate, la care părăstas și eu ca unul, ce am luat parte la aceea bătăiă și am fost ca comandant, am asistat mai de multe ori; — și totdeauna am vęrsat o lacrimă, în onoarea celor căzuți în bătăiă aceea, pentru patria și drepturile lor, ca membri ai patriei, — și ca buni patrioți“.

Nicolau Corcheș.

După o viață scurtă plină de insuflețire de libertatea patriei, Vasvári a murit, ca eroul libertății. Monumentul dela Fântânele are înscripțiunea următoare:

„Paulus Vasvári Fejér, natus in Tisza-Büzd 1826, abiit 1849 . . . pro patria in lupta libertatis. Fratri pia soror posuit“.

În ochii nostri Paul Vasvári va fi totdeauna un ideal de iubire de patriă.

Trebue să recunoaștem că politica noastră din 1848 a fost greșită; noi ne-am bătut în tabăra reacții in contra liberalismului. Si reacționarii ne-au păcălit urit!

(—d)

POEȚI UNGUREȘTI.

(Biografii).

I. *Joan Arany.*

S'a născut în 1817 în Szalonta-Mare, comitatul Bihorulului, din părinți economi. Asupra dezvoltării spiritului lui a avut influință mare părintele său religios și știutor de carte, precum și cetirea de timpuriu a Santei Scripturi și a cărților populare. Studiile și le-a parcurs până în 1833 în locul natal cu succes eminent, făcând tot-odată cunoștință și cu auctorii latini; cetea cu diligență opurile scriitorilor maghiari mai vechi, precum și unii dintre clasicii străini în traducere maghiară (Tasso, Milton), versificând și el cu succes bunșor. Clăsiile superioare era să le absolveze în Dobrițin, însă lipsele materiali l'au silit să părăsească studiul în 1834, petrecând un an în calitate de învățătoriu în Kis-Ujszállás, și învățând din diligența propriă limbi străine și cultivându-se pre sine. Reîntorcându-se în Dobrițin, abia a început studiul și și-a și pierdut voia de-a mai învăța, și visând despre o viață aventuriosă se făcu teatralist în 1836. După câte-va luni de vagabundare încoace și încolo, sătul de miseria unei atari vieți, s'a reîntors iarăș la vatra părintască, unde a aliat numai mormântul mamei sale, iar pre tată-său orb. Acest incident a fost hotărîtor pentru planurile sale. Spre a putea ajuta pre tată-său, lipsit de lumina ochilor, a rămas acasă. Fiind ales de conector a propus în școala dela ei până în 1839; după aceea a devenit scriitoriu orașului, iar în 1840 fū ales de subnctar și ca atare se și însură. Cu diligență nespūsă se cultiva și acum pe sine, dar s'a fost decis definitiv spre a rămânea departe de cașera literară. La îndemnul lui *Stefan Székely* scria în continuu, creând astfel eposul comic „A elveszett alkotmány“ (Constituțiunea pierdută), cu care a și dobîndit premiul escris de societatea Kisfaludy în 1845.

În anul 1847 a dobîndit din nou premiul pus de aceeași societate cu opul său „Toldi“, cu care și-a câștigat și locul prim între poeții maghari. După acesta a urmat: „Murány ostroma“ (Obsidiul cetății Murány), narațiune. Pesta 848. Tot în anul acesta a fost ales și de membru al societății Kisfaludy.

În anul 1849 căpătând post la ministrul de interne s'a mutat la Pesta, dar' preste puțin s'a retras iarăș la Szalonta, abdicând de oficiul său. În 1851 a fost chemat de profesor la gimnasiul din Crișul-Mare. În 1860 s'a mutat iarăș la Pesta în calitate de director al societății Kisfaludy; în 1864, după moartea lui Ladislau Szalay, a fost ales de secretar al academiei; după aceea a devenit secretariul prim tot aici. A murit în 1883.

Productele poetice ale lui sînt următoarele: „Nagyidai cigányok“ (Țigani din Ida-Mare), 4 cîntări, Pesta 1852; „Toldi estéje“ (Sara lui Toldi), narațiune poetică 6 cîntări, Pesta 1854. „Daliás idők“ (Zile eroice). Poesiile mai mici, Pesta 1856 (a două edițiune 1860). „Buda halála“ (Moartea lui Buda), mith hunesc în 12 cîntări, (Premiat cu premiul Nádasdy) 1863. Poesiile complete ale lui J. A. 6 tomuri, Pesta 1867. A scris disertățiune despre assonanța, despre forma versificării maghiare, despre Tasso și Zrinyi, despre eposul naiv maghiar. A redigiat „Szép irodalmi Figyelő“ (Observatoriul literaturii beletristice) (din 1861—63) și „Koszorú“ (Cununa) (1863—64); a participat la traducerea opurilor lui Shakspeare, traducând pre „János Király“ și „Szentiván-éji álom“.

II. *Alesandru Petőfi.*

S'a născut în 1 ianuarie, 1823 în Kis-Kőrös, comitatul Pesta. Tată-său, Stefan Petrovich, a fost măcelariu avut. Mutându-se părinții în Félégyháza, încă pre când era el băiet mic, acest loc l'a ținut de locul său natal; aici și-a petrecut copilăria fericită. Studiile și le-a făcut în Kecskemét, Szent-Lőrincz, Gyöng, Pesta și Aszód. În decursul acesta părinții i-au sărăcit, și astfel, când a mers în clasa numită poetica la Șemniț în anul 1838, starea lui de până acum i-s'a fost schimbat. Acum, ma încă și mai 'nainte făcea câte o poesie; cercetând însă, contra legilor scolastice trupa teatraliștilor, ce petreceau pre atunci în Șemniț, a atras ura profesorilor asupra sa, atât ce atinge studiul cât și ce-i atingea purtarea, clasificându-l nu prea bine. Tată său s'a supărat de 'ngrigirea părintască lăsându-l de voia sa. Amărit de acesta

lovitură și-a luat ziua bună dela Șemniț călătorind la Pesta pe gerul unei ierni groaznice, unde a fost aplicat la teatrul național Preste puțină vreme la luat sub protecțiune o rudenie de a lui, l'a dus la sine în Asszonyfa, voind al purta la scoală mai departe.

Neîncercându-se însă în ingrigirea rudeniei sale, s'a înrolat de soldat, tocmai când avea să margă la scoală în Șopron. După un serviciu scurt, în anul 1841 s'a întors înderept din Croația spre a-și continua studiile întrerupte la colegiul din Pesta. Aici a devenit un membru diligent al societății maghiare; fiind silit însă preste puțin timp a părăsi colegiul, s'a făcut teatralist, însă cu începutul anului scolastic iarăș îl vedem la colegiul din Papa. În decursul anului acestuia i-a apărut poesia „A borozó“ beutoriul (de vin) în foia beletristică „Atheneum.“ Având pasiune spre a fi teatralist, iarăș și-a întrerupt studiile pașind în trupa teatralistilor lui Szabó, din Alba-Regală. Din când în când mergea la Pesta, și sub numele de Pönögei Kis Pál, ca concrezutul lui Petőfi i-a predat lui Bajza mai multe poesii; câstigându-și recunoștința lui Bajza și alui Vörösmarty și-a continuat cu entusiasm lucrurile poetice. După ce a fost aruncat de mână sorții mai mult timp, iarăș s'a întors la Pesta, voind a se dedica cu totul literaturii. Însă dorul de a fi teatralist nu l'a lăsat nici de astă dată în liniște; a părăsit din nou Pesta, și numai după-ce călătoriile, suferințele și miseriile de mai multe luni i-au mai stîmpărat zelul ce-l avea pentru teatru, și după-ce Adolf Frankenburg l-a fost chemat de colaborator la foia Életképek, s'a reintors iarăș la Pesta, acum ca poet cu remune.

„Nemzeti kör“ la recomandarea lui Vörösmarty i-a cumpărat poeziile, edându-le acelea în anul 1844 sub titlul: Versek. Irta Petőfi S. (Poesii. Scrise de A. Petőfi.) Încă odată și-a mai cercat norocul la teatrul național, însă pățind fiasco, s'a desamăgit pentru tot-de-una și astfelu a abzis de cariera teatrală.

De acum înainte poeziile îi apăreau des una după alta, atât în foi literare cât și sin-guratice.

A helység kalapácsa (Ciocanul comunei) parodie de epeoie, în Buda 1844. János vitéz (Joan viteazul), în Buda. Versek. (Poesii).

Szerelem gyöngyei (Lăcrimioarele amorului), tote acestea au apărut în Pesta în 1845. Jar' în anul 1846 A hóhér kötele (Streangul călăului); Felhők (nuorii); Tigris és Hyena (Tigrul și hiena) dramă. În anul 1847 s'a căsătorit luându-și de soție pre Juliana Szendrey, cu care a început a trăi o viață familiară fericită. Cu Joan Arany și cu Vörösmarty a plănuțit traducerea opurilor lui Shakspeare; el a și tradus pre Coriolan. Intr'acea i-a apărut colectiunea „Poesilor complete“ în anul 1847 într'un tom, iar în anul 1848 în două tomuri. A jucat rol însemnat în mișcările din martie a anului 1848, iar în luna lui septembrie a aceluias an a intrat în armată fiind ales ca adjutantul lui Bem în Transilvania.

A căzut pre câmpul de resboiu la Sigișoara în 1 iuliu, 1849. Poesiile mai noue au aparat în 2 tomuri în 1858, iar' opurile mixte (Notiție de călătorie, epistole etc) în trei tomuri în 1863. Poesii de rescoală au apărut împrăștiate prin deosebite ziare.

III. Michail Tompa.

S'a născut în Rimaszombat în anul 1819, dela părinți șeraci de origine de sēcui, familiă nobilă. Copilăria și-o a petrecut în comuna curat maghiară: Igriczi, în comitatul Borsod, la moșul său. Aceasta împrejurare a avut mare influință asupra spiritului poetic al lui. Absolvând studiile medie în Sárospatak, în 1845 a mers la Pesta spre a studia științele juridice. Acum deja era cunoscut de poet în urma poeziilor publicate în „Atheneum“, începând din 1841. În urma unui morb îndelungat a fost silit să între în spitalul Rokus, unde l-a și aflat chiemarea de preot a comunei Beia. Caracterului lui era blând și religios era în consonanță cu cariera aceea nouă. Acum a căpătat voie de a trăi și a munci, și nu preste mult a și edat opul „Néregék és Népmondák“ (Mithuri și ballade populare, Pesta, 1846). Acest op în decurs de zece zile a fost edat a doua oară, măbind prin aceasta renumele poetului. Tot în anul acesta a concurs cu narațiunea poetică „Szuway Mátyás“ la premiul pus de societatea Kisfaludy, și de și premiul l'a dobândit „Toldi“ lui Arany, el încă a secerat laudă, pămind pre lângă acea și alt premiu.

În 1847 a fost ales de membru al acestei

societăți, ocupându-și scaunul cu narațiunea „Vámosujfalusi jegyző” (Notariul din Vámosujfalău). Tot în acest an a edat tomul prim al poeziilor sale. În revoluțiune a funcționat un timp ca capelan castrens. După restabilirea liniștei a fost ales de preot în Kelemér, iar în 1852 în Hamva, aici s'a și căsătorit. În 1852 a apărut în Miskolcz „Regék, beszé-

lyek” (tradițiuni și povești); în 1854 în Pesta „Virágregék” (mithurile florilor); tot în acest an tomul al doilea al poeziilor sale; în 1863 poeziile lui M. T. în șiese tomuri, în 1870 iarăș poeziile complete tot în 6 tomuri, premerse de biografia lui. A scris și predici. După suferințe îndelungate a murit în 30 iuliu, 1868.

PSALTIREA LUI VISKI JÁNOS.¹⁾

(Manuscrisul din 1697.)

PSAL: LXXIX.

En urikucz Domne pegeny au venit
Si szfenta beszereka ta au szpurkat
Jerusalemul enke tot au zdrobit
Si el au fektu gremade de pjatre
Trupul a Szlugsilor
Karesz jej omoricz
Corcanyilor esz dacz
Karna a Szfincilor
En lok de menkare
Date fu Syvinilor.

Pren oras enke szingse mult verszare
Szindsele kasi apele kurszesze
Fekure empunszeturi forte multe
Nu fu nime sze 'ngrope trupurile
Vecsini ai nostri
Es ba dsok jej de noj
Kar' sed empredsurulne
Pre noj nune csinszeszk
Cse numaj ridune
Bat dsok si ne rusine.

Penekend etevej menia Domne
Meniacz penekend tare sze 'ncsinde
Penekend tindz sztetetura de beszeu
Kare pre noj ka fok jute szfersitau
Pre cseja beszeucz
Pre pegeni tornez
Kare nu cunoszk tine
Varsze pre czara lor
Unde numele teu
Csinsztit nicsi kend nu fu
Ke pre Jakob au engicit sau menkat

¹⁾ Psaltirea versificată rumânește de ungarii calviniști este scrisă cu litera latine. Manuscrisul descoperit de dl. Gr. Silași, se află în biblioteca gimnasiunului ev. ref. din Cluj. Noi reproducăm și textul

LXXIX. 'SOLTÁR. C. M.

Öröködbe Uram Pogányok jöttek,
És szent Templomodot meg-ferteztették;
Jérusálem' városát el-rontották,
És széllyel nagy kő-rakásokra hányták:
Szolgáidnak testek
A' kik meg-ölettek
Adattak a' hollóknak;
Húsok te Szentidnek
Ételül vettettek
A' mezei vadaknak.

2. A' városon nagy-sok vért ki-ontának,
A' sok vér, mint vizek, széllyel folynának,
Tévének olly szörnyű öldökléseket,
Nem lön, ki el-temetné a' testeket.

A' mi szomszédásunk
Tsúfságot úz rajtunk;
A' kik körülünk lagnak
Minket nem betsülnek;
Sőt tsak meg-nevetnek,
Tsúfolnak és rútolnak.

3. Míg haragszol Uram reánk ekképen,
Haragod míglen gerjedezi illy-igen?
Meddig terjeszted boszszúállásodat,
Ki minket, mint a' sebes tűz, el-fogyat?
Boszszúdat azokra
Ontsd a' Pogányokra,
Kik téged' nem esmérnek;
Düjtsd az országokra,
Hol' Nevedet soha
Nem tisztelik a' népek.

4. Mert Jákóbot ők meg-ették, el-nyelték,

unguresc după care s'a tradus pe rumânie. Vezi *Bian J. Psaltirea lui Dosofteiu* pag. 42. și lucrarea lui Silași în „Transilvania” 1884.

Namul nemzatul luj elau si szpurkat
 Kaszele aluj la pement zdrobitau
 Pusztenetate den jele fekutau

Jarte pekatele
 Nu pomeni a nosztre
 Mema mare secz szte
 Ke tare nye kinuim
 Vino kurund Domne
 Si den mile nye cine

Kautecz milosztenia átá Domne
 Pren numele teu pre noj ne adsute
 Szlobodzeste si ne cine den mile
 Pekatele nosztre jartele noe

Kum sze nu nye ride
 Entrebend Domn undej
 Bate rog pre pegeni
 Szingsele szlugsilor
 Karele verszare
 Nu le engedui lor.

Vinecz nainte plenszul acselora
 Kare en prinszore sze vajt si sze pleng
 Kurund mintujestej cum sze nu pjare
 Kare amo esz dsudekacz pre morte

Vecsinilor nostri
 Sapteor pletestej,
 Cse pre noj jej fekutau
 Kum tine Dumnezeu
 Forle tau rusinat
 Pleteste lor bine tot.

Si noj ka turmacz si siragul al teu
 Ennelcem si leudem szfent numele teu
 Lauda a ta noj vesztim pururile
 Si den nemzat pre nemzat vesztim tare.

PSAL: LXXXII.

Dumnezeu szte en siragul szeu
 En adunara dsudecelor
 Entre jej derept dsudeke
 Si asa le grejeste lor:
 Penekend ásá vécz dsudeka
 En alanul ledsej derepte?
 Gura obrazul a sztrebuluj
 Szokoticz perteluind luj

Sziromanul derept dsudekacz
 Si five mile de szerakul
 Nistotosul endereptacz
 Si de szile el aperacz
 Den mena reilor szlobodziej
 Si nistotosul el mintuicz
 Kum sze nu je csel maj tare

Az ő nemzetségét meg-emésztették,
 Minden házait földre le-rontották,
 Kietlen pusztaságra fordították.

Botsásd-meg bűnünket,
 Ne említsd-meg őket,
 Nagy haragod szünjék-meg;
 Mert igen gyötretünk:
 Jövel mi Istenünk,
 És kegyelmesen tarts-meg.

5. Tekintsd-meg Uram kegyelmességedet,
 A' te szent Nevedért segíts-meg minket,
 Szabadíts és tarts-meg minket kegyesen,
 Bűneinket bocsásd-meg szent Nevedben;

Hogy ne nevetessünk,
 Kérdvén: Hol Istenünk?
 Verd-meg a' Pogány népet;
 Vérért szolgálidnak,
 Kit ők ki-ontának
 Nékik el-ne engedjed.

6. Jusson elődbe siralnok azoknak,
 Kik a' rabságban óhajtnak és sirnak;
 Siess meentsd-meg, hogy ők el-ne veszszenek,
 Kik immár halálra ítéltetnek.

Szomszédinknak épen
 Fizesd-meg hétképen
 A' mit rajtunk míveltek:
 Hogy téged' Ur Isten
 Szidalmaztak szörnyen,
 Fizesd-meg őnékiek.

7. És mi, úgymint te nyájad és sereged,
 Magasztaljuk és ditsérjük szent Neved,
 Ditséretedet mindenkor hirdetjük,
 És nemzetről nemzetre ki-terjesztjük.

LXXXII. 'SOLTAR T. B. a' 46. nót.

Az Isten áll ő seregében,
 A' Birák' gyülekezetében;
 Közöttök igazat ítél,
 És nékiek ígyen felel:

Míglen ítéltek ti ekképen
 A' törvényi igazság ellen?
 Hogy személyét a' hamisnak
 Nézitek, kedvezvén annak?

2. Szegényt ítéljetez igazán,
 És könyörüljetez az árván;
 Úgyét a' szűkölködőnek
 Erőszaktól meg-meentsétek.

A' nyomorúltat a' hamistól
 Ki-szabadítsátok markából;
 Hogy a' szegény erőt végyen

Pre sziromanul putere
 Cse nu encelegend acoste
 Si inblend tot en entunerece
 Fundementul pementuluj
 Klátinesze temejuj luj
 Jaka dzik voe ke voj szemtecz
 Kare Dumnezej eve dzicsecz
 Tocz szemtecz fecz eseluj tare
 Dumnezeu den ennelcie
 Cse voevi asa á muri
 Si a trecse den lume ká alczy
 Ka den csej maj akar kare
 Assa vi voe a kede
 Derept acsaja szkole Domne
 Si pre tot pementul dsudeke
 Ke numaj tu-empereczest
 Pre tocz omeni te domnest.

A' hatalmaskodó ellen.
 3. De intésemet nem fogulják,
 Sőt értetlenül meg-átálják;
 Nagy setéségben mennek-el,
 Kin a' föld tsak-nem sülyyed-el,
 Imé én mondom, hogy ti vagytok,
 Kik Isteneknek hívattatok,
 És a' magasságos Urnak
 Ti mondattok fíjainak.
 4. De mindnyájan meg-kell halnotok,
 Mint egyebek, ti-is ki-múltok:
 Végre ti mind oda léztek,
 Ugy, mint egyéb Fejedelmek.
 Támadj-fel azért, óh Ur Isten,
 És ítélj-meg minden e' földön:
 Mert Néked hatalmad vagyon
 Minden népen e' Világon.

D'ALE POPORULUI.

I. Orație la Crăciun.

Uitați-vă drept la mine
 Lua-ți sama ce voiu spune;
 Nu voiu minți,
 Ci voiu spume drept,
 Cum am trăit
 Și cum am petrecut.
 Că în astă dimineață
 Foarte cu mare dulceață
 M'am sculat din pat.
 Și-n grabă m'am spălat
 O mi drag a vă și spune
 Că cât am trăit de bine;
 Că la foale
 Și la rânză
 N'am pus chisăliță,
 Nici mazere cu ceapă,
 Să fie cât de gătată;
 Nici prune cu mălaiu,
 Că acelea mi-a-urît traiul,
 Făr' numai colac cu cărnaț,
 Că acela ține de saț;
 Dar' de mazere cu prune,
 O 'mi ciudă a vă și spune,
 Că de când eu posteam,
 Tot cu mazere mă hrăncam
 Și cu prune la foc fierte

Ca Dumnezău să mă ierte.
 Așa! mazere urită
 Bine-ți stă că ești căsnită,
 Când te ved la foc băgată
 De tine-'mi greață 'ndată;
 Când te ved în blid pe masă,
 Stau gata să ies din casă.
 Dar sari cocoș
 Din pod la vatră,
 Să te jupulesc îndată;
 Să te tragem pre frigare,
 Să te presărem cu sare,
 Cu furcuța
 Să te-'npungem,
 Cu unsoare
 Să te ungem;
 Cu furcuța să te tăiăm,
 Și tot bine să te mâncăm.
 Că la această zi frumoasă,
 Macar e cam friguroasă,
 Face-ți bine și ierta-ți,
 Și-un pahar de vin să-'mi dați,
 Și pentru-că nu-i în cântare,
 Fie paharul cât de mare,
 Și plata-'mi este petacul,
 Să-'l împart ici cu ortacul,
 Și punga-'mi este gata,
 Unde să o pun eu plata.

II. Colindă.

(Din jurul Sălcei de jos.)

Pogorît-au Dumnezeu
 Cu toți sântii ceriului,
 Tot să vadă și mai vadă
 Ce fac tarii cu netarii
 Și domnii mari cu sëracii?
 Grăi Domnul cătră Petru:
 Sui tu Petre soțul meu
 Pre umerul stâng al meu
 Și te uită înapoi
 De vezi Petre ce-'i vedea?
 Grăi Petru cătră Domnul:
 Că ce-'mi vęd Doamne d'aici?
 Cătu-'mi pot îmbărănesc;
 Vęd casa bogatului
 În mijlocul iadului
 În șiorul șerpilor,
 În văpaia focului,
 În sberatul dracilor,
 Grăi Domnul cătră Petru:
 Sui tu Petre soțul meu
 Pre umerul drept al meu,
 Și te uită înainte
 De vezi Petre ce-'i vedea?
 Grăi Petru cătră Domnul:
 Că ce-'mi vęd Doamne d'aici?
 Cătu-'mi pot întineresc,
 Vęd casa sëracului
 În mijlocul raiului,
 În fumul tămâilor,
 În mirosul florilor,
 Și-'n glasul ângerilor!

III. Chiuituri.

(Din jurul Sălcei de jos.)

Domnule solgăbirău,
 Mult umblași de rëndul meu,
 Să-'mi pui peană și ceacău
 Pune-o-ai la pruncul tãu.

Dragul lelei păunaș,
 Hai la noi că-'ți dau silaș,
 Dar de cină ce 'mi da?
 Crastaveți ca iedera,
 Gură dulce ca mierea.

Naibă badea nici doi boi,
 Numai ochii amëndoi;

N'aibă badea nici o vacă,
 Numai ochii lui se-'mi placă!

Ce-'mi urît nu 'mi-e drag,
 D'ar fi ca neua de alb;
 Ce-'mi drag nu-'mi urît,
 D'ar fi ca negrul pamënt.

Măi bădiță bădișor,
 Ce'mi trămăți atâta dor
 Și pre lună și pre nor?
 Trămite-'mi mai puținel,
 Vino tu bade cu el.

Bine-'i stă măudrei gătată
 Cu haine albe din șatră;
 Dar mai bine i-ar sta
 D'ar fi făcute de ea!

Dragă-'mi crișma în pădure
 Că beau vin și mănă la mure;
 De se-'ntemplă să me-'nbët,
 Mă pun la umbră și șed.

Dragă-'mi lelița 'naltă,
 Că-'mi dă gură preste poartă;
 Dar lelița mititea
 Se-'ntindea și 'najungea!

Mândră, de dragostea moastră
 A crescut un pom pre coastă.
 A crescut dar n'a legat
 Pentru-că noi ne-am lăsat!

IV. Găciturii.

(Din jurul Năsăudului.)

Am un domnișor, șede într'un picior.
 Curechiul.

La tata-'i spânzură și mami i să cască.
 Fântâna.

Am o grebluță cu cinci colțișori, pe zi
 'mi trëbue de o mie de ori.

Mâna.

Am o gâscă, în clonț are 9 merțe de
 orz, și în pene 9 care de lemne.

Móara.

Am o curelușă unsă și pe sub pământ
 ascunsă. Șerpele.

Am un bumb de aur, învilit în pele de
 taur. Șoarele.

Urlă bica între hotare și să aude a
noia țară. Tunetul.

Plouă 'n casă ninge afară.
A cerne fărină.

Teapa, leapa de pe cale, 4 mâni, 4 pi-
cioare, 40 de unghișoare.

Femeia îngreunată.

Mă mână mama după cai, mă sui-'i în-
tru'n vârf de scaiu, sute pe sute, toate cu ca-
purile rupte.

Mușinoiele.

Ce fel de buruiună cunoaște orbul?

Urzîca.

Tata dă și mama stă.

Cusătura

Am un frate suflet n'are, amblă fără știm-
părare, ce nu știi tu el te 'nvață, de-i găci
'ți-voiu da o rață.

Orologiul.

D'ALE MEMORANDULUI.

I.

Iridenta din București, oamenii de dis-
ordine ai Rumâniei, de un timp încoace cu
mare plăcere se amestecă în treburile noastre.
Ținta lor ar fi ca noi să apucăm furci și coase,
să facem în Ungaria o vrajbă contra regelui,
regimului, precum au făcut ei la anul 1888.
De zî ce merge ne mânăjese bărbații cu cre-
dința cătră tron; un Mocsonyi, un Babeș un
Gall, un Cosma, Miron Roman, 'su tăvăliți
de ei în mocirla personalităților; țin adunări,
congrese și scriu memorande în contra noastră.

Comitetul central electoral al partidului
național rumân din Ungaria în contra acestor
vircolăcii au protestat sərbătorește în comuni-
catul următor adresat Tribunei:

„Comitetul central electoral al partidu-
lui național rumân din Transilvania și Ungaria
având în vedere știrile și fainele răspândite
prin unele foi relativ la atitudinea sa și a
președintelui său, în ședința sa din 31 August
a. c. a enunțat ca conclud următoarele:

I. „Pe cât de viuă satisfacțiune simte
de o parte comitetul, văzând interesarea presei
de peste Carpați pentru lupta noastră națională,
așa de altă parte nu poate a nu da expresiune
regretelor sale, pentru aparițiunea, că unele
foi din București, înduse în eroare prin infor-
mațiuni neexacte, par a să fi pus în serviciul
unei agitațiuni de natură mai mult a strica,
decât a folosi cauzei noastre naționale.

„Intrucât unul sau altul dintre membrii
comitetului, fie și cu cele mai bune intențiuni,
fără a fi autorizat din partea comitetului și
scăpând pentru un moment din vedere regu-

lele impuse de disciplina de partid, ar fi pro-
vocat într'un mod sau altul, direct ori indirect,
această discuțiune ziaristică, comitetul regretă
și desaproabă atitudinea aceluia.“

II. „Comitetul declară, că atitudinea pre-
ședintelui său a fost corectă și conformă cu
însarcinarea sa și cu programa națională, și
că și astăzi posede toată încrederea comi-
tetului.

III. „Comitetul în fine declară sus și tare,
că în direcțiunea sa politică nu a suferit și
nu va suferi niciodată vr'o ingerență străină,
ci s'a condus și se conduce totdeauna numai
de postulatele, dorințele și aspirațiunile popo-
lului rumân.“

Din însărcinarea comitetului central electo-
ral Vă rugăm cu toată stima să binevoiți a
da loc acestor enunțațiuni în coloanele ziaru-
lui D-Voastre.

Sibiu, în 31 August 1891.

Nic. Oncu, Dr. C. Diaconovich,
președinte ad-hoc. secretar.

Precum am amintit s'a rădicat protes-
tări și din partea noastră, precum și din partea
junimei ungurești.

La Răspunsul nostru ni-a sosit multe în-
tîmpinări; comunicăm câteva din ele:

1. Epistola profesorului de universitate
din Paris: Dr. G. Blondel.

„Cu câteva zile înainte de aceasta am
primit „Răspunsul“ D-Voastre la „Memoran-
dul“ junimei rumâne. Cu un interes viu am
cetit protestarea inspirată de adevărata iubire
de patriă, la care mă alătur și eu ca francez.

Părțile istorice, pre cari le aduce-ți D Voastră în „Răspuns“, sânt foarte instructive. — Vă salut pentru alipirea cătră coronă, și pentru iubirea neclătită ce-o păstrați față de rege.

Primește deci Domnul meu mulțămitele mele și exprimarea deosebitei mele stime.

Paris, 20. Aug. 1891.

Prof. Dr. G. Blondel, m. p.

2. Association gèneral des Etudiants de Provence. Marseille, 1891. september 9.

Domnule Doctor!

Ne cerem scusele, că nu V'am putut răspunde mai degrabă pentru trimiterea Răspunsului D-Voastră; dar comitetul societății numai în zilele acestea s'au adunat iarăș. (În decursul feriiilor au fost foarte rare ședințele.)

Am fost însărcinat de a Vă multămi D-Voastre pentru Răspunsul trimis, și a Vă face cunoscut, că colegii noștri l'au cetit cu cel mai viu interes.

Primește mulțămitele noastre Domnule Doctor, și totodată exprimarea deosebitei noastre stime.

Secretarul:

Paul Nollin m. p.

3. Societatea ș'udenților din Rheims. Răspunsul profesorului dela universitatea din Cluj Dr. Moldovan, l'am primit, și îi multămim foarte frumos, că a binevoit a ni-l trimite. Răspunsul l'am cetit cu mare interes, și am admirat claritatea, esactitatea și logica, cu care a răspuns Dr. Moldovan junimei universitară din București.

4. Dl. Al. Ciurcu (Timpul nr. 170) despre Răspunsul nostru vorbește în următorul chip:

„D. Dr. Grigorie Moldovan, profesor la Universitatea din Cluj, a publicat într'o broșură un răspuns la memoriul tinerimei rumâne din București. Acest răspuns al d-lui Moldovan a fost tradus din ungurește în diferite limbi și am primit și eu un esemplar tradus de d. A. de Bertha în limba franceză.

„Scrierea d-lui Moldovan, care s'a tipărit în mai multe limbi, are, după mine, o însemnătate foarte mare. Ea s'va distribui în Europa întregă și ungurii vor putea zice:

„— Iată cum răspunde un rumân luminat „din Transilvania“, acuzățiunilor, pe care le aduce națiunii maghiare tinerimea rumână din București!

„Căci d. Gr. Moldovan e un bărbat luminat, nu-ți vorbă, și răspunsul d-sale e scris cu multă dibăcie. El merită a fi reprodus în întregul său, în coloanele Timpului, pe de-o parte spre a putea combate inexactitățile ce el conține, iar pe de alta pentru a-l servi rumânilor ca o lecțiune.

„Căci ori cât de anti-rumânesc s'ar părea mobilul, care a făcut pe d. Gr. Moldovan să scrie acest „răspuns“, sânt în el și părți, care găsesc că e bine să fie spuse rumânilor. O națiune numai atunci s'ă redică și-și îndreptează defectele, când i-se mai adresează și critici, iar nu numai laude.“

5. Din Revista Isr. (București Nr. 16.) luăm următoarele părți:

„D. Dr. Gr. Moldovan“ profesor de limba și literatura rumânească la Universitatea din Cluj, bărbat foarte luminat, a publicat în o broșură, în mai multe limbi, un răspuns la memoriul tinerimei rumâne din București, răspuns scris „cu multă dibăcie“, după părerea „Timpului“, care l'a publicat în limba rumână după exemplarul francez al d-lui A. de Bertha. În acest răspuns, în care, după „Timpul“, s'ă găsesc părți, cari, „e bine să fie spuse Rumânilor“, d. Moldovan, rumân-transilvănean, combate punct cu punct toate acuzățiunile, ce le aduce națiunii maghiare tinerimea rumână din București. D. Moldovan, în susținerea părerilor d-sale, s'ă servă de dovezi de dincoace de Carpați, de documente rumânești, de scrierile bărbaților mai de valoare rumâni, omițând cu tot-dinadinsul dovezile străine, pe cari îi are la îndemână. . .

„Partea care ne interesează, este aceia unde dl. Dr. Moldovan intră în analiza amănunțită a incriminărilor cuprinse în memoriul tinerimei, și unde, vorbindu-se de intoleranța și persecuția maghiară, distinsul profesor dela universitatea din Cluj, le scoate înainte chestia evreilor din Rumânia ca o dovadă, că tocmai rumânii de dincoace de Carpați sânt asupritori și intoleranți față cu cei de alte culturi. Intr'un pasaj. pe cât de admirabil ca formă literară, p'atât de logic și adevărat ca conținut, d. Gr. Moldovan dovedește, că nu rumânii sânt persecutați în Ungaria, ci evreii în Rumânia; că pe când cei d'întăiu s'ă bucură de toate libertățile și drepturile, cei din urmă sânt tractați ca paria în țara rumânescă; și

politicianii noștri cu memoriile și țipetele lor nu fac alt, în fața Europei, de cât ca țiganul care, urmărit pentru o hoție, ca să distragă atențiunea strigă el însuși „prindeți hoțul“ ! . . .

„O singură observație avem de făcut d-lui Gr. Moldovan: Greșește d-sa când zice, că în Rumânia nu să emancipează populația israelită, decât în fracțiuni. Situația e mult mai crudă: Să înlătură sistematiceste ori-ce evreu, d'ar fi chiar cu stema în frunte. Dacă s'ar emancipa evreii cel puțin „în fracțiuni“ — cu condiții ori-cât de grele — încă ar fi bine; dar nu să emancipează nici-unul. Departe de-ă să gândească la emanciparea, la naturalizarea vre-unora dintr-o noi; clasa pretinsă luminată, care face

politică, care ne cârmuește și ne face legi, nu să preocupe, decât de atârarea spiritelor în contra evreilor și de fabricarea de legi aspre, pentru a reduce pe sormanii evrei în o situație cât să poate de mizeră și insuportabilă.

„Emanciparea evreilor „în fracțiuni“, pe care d. Moldovan o dă ca pildă de apăsare, pentru noi, evreii-rumâni, e un ideal, la care visăm de-atâta amar de timp“.

Numai țităm! În numărul viitor al Revistei noastre vom comunica și din scrisorile adresate tinerimei maghiare, din cari ne putem convinge, că răspunsurile date bucureștenilor au avut mare efect în toată Europa.

(-)

V Î R C O L Ă C I I .

Cuconășii Bucureștilor, precum ne convingem din foile trans-carpatine, au pus cartea la o parte. Se adună în congrese, fac o politică 'naltă; țin prelegeri pe strade profesorilor despre diplomația și politica europeană; c'un cuvînt, băncile școlilor 'su pline de colb; în lăuntru lor e pace și odihnă; numai soarecii fac larmă bătundu-să pentru niște remășiță de coajă de pâne uitată din timpii cei vechi.

În congresul de la Giurgiu cu grecii își schimbau sărutările înfocate.

„Traiească Grecia!“ — strigă Romanul. (Nr. 20 — 21 septembrie) Sala isbucnește — continuă — în aplau-e și entuziasmul a fost la culme, 10 minute nu se auzea de cât „Traiescă Grecia!“ „Traiescă ștudentii, universitarii greci!“ În sfârșit se potolește entuziasmul și președintele, conform usului în astfel de ocașie, invită pe greci să eă loc la biurou, unde președintele delegației ține un discurs prin care mulțamește și felicită pe ștudentii români că au avut fericită idee de a rupe velul nepăsării, și a facut ca elementul cult al peninsulei balcanice să înceapă a se cunoaște și iubi. Cuvîntarea bine a cătuită, a smuls aplausele unanime ale ștudentilor români și bul_ari.“

Și până-când în București isbucnește sala în aplausele cuconășilor și entuziasmul trece la culme, și nu se aude de cât „Traiească Grecia!“ iată grecul ce face cu rumâni macedoneni:

„La 14, scrie Romanul din 15 april ale luni curente, a avut loc în orășilul românesc Vlaho Clisura o mare bătaie în biserica românească unde arhiercul grec. însoțit de mai multe persoane armate s'a dus ca să oprească cu forța pe rumâni de a se ruga lui Dumnezeu în limba maternă.

„Lup'a a fost crâncenă. Rumâni de și nu se așteptau la o asemenea barbarie din partea acestui nedemn misionar a lui Christos, au răspuns la pumnalul arhiercului și oamenilor săi cu bastonele. Femeile rumâne cari prin secolii au păstrat limba, da-

tinele și moravurile rumânești, când au auzit pe acest fanariot strigând din înălțimea amvonului: *omorîți pe rumâni că eu plătesc sangele lor!* s'au repezit asupra lui 'i-au smuls barba și hainele sacerdotale și 'l-au trântit. Numai forța publică a putut scăpa pe arhiercul din mîna femeilor rumâne. Numărul răniților se ridică la douăzeci, dintre care opt femei. Una din ele periclită a perde un ochiu care este rău lovit. Cei mai mulți răniți sunt rumâni fiind-că nu ereau armați, pe cât arhiercul și revolvere avea. Trei dintre răniți, între cari și o femeie, sunt aduși aicea în căutarea doctorilor. Mai mulți au sosit astăzi aicea și se vor presenta guvernorului general cerând ca criminali cari au atentat la viața lor să fie arestați și aspru pedepsiți. În același timp vor adresa o petiție Sblimei cerend ca să nu mai fie ast-fel tratați de arhiercii greci, cari pentru scopuri politice nu'i lasă să citrască în limba lor maternă. și făcând cunoscut că dacă arhiercii greci se vor mai duce în comuna lor ca să provoce scandaluri în biserica lor, atunci ei în defensiv lor apărare vor răs, unde cu pumnalul la pumnalul arhiercului grec și oamenilor săi.

În ultimul moment află că *Idare Mejlis* din Castoria (consiliul administrativ) caimacamul, șeful poliției și capul geandarmeriei au plecat la Vlaho-Clisura ca să ancheteze faptul“.

Înc'o scrisoare adresată Romanului (nr. 30. april):

Bitolie, 12. Aprilie 1891.

Școala și biserica sunt cele două așezăminte ale poporului cari nu pot fi despărțite și una completează pe cea laltă. Pe când în alte parți bisericile au premers în existența lor și au dat naștere școalelor, la noi s'a întemplat contrariul.

Am început mai înteu a deschide școli naționale cari au fost combatute pe toate căilo ilicite și ilegale, pe față și pe ascuns din partea inamicilor limbii și naționalității rumânești în Turcia. Dușmanul cel mai neîn-

durat a fost clerul grec. Acesta de la început a făcut tot ce 'i a dat prin putință ca să înăbușească nedesțeptarea românismului. Popii afuliseau, după ordinele primite de la episcopii lor, pe înștitutori și înștituitoare rumânești, spuneau că ei sunt papistași, că școala rumână are menirea să convărtească lumea la catolicism, etc. Iar episcopii greci la rëndul lor denunțau la autoritățile locale pe sërmanii de înștitutori ca turburători ai ordinii publice, ca membrit unor societăți secrete, ca agenți austro-maghiari, etc. Ei bine, cu toate acestea și o mie de alte dificultăți, fiind-că cauza era dreaptă și sântă, rumânii au triumfat. Incă se vor lupta, căci acuma clerul fanariot vëzânduși apropiată peirea sa, și a înzecit mânia și născocoște tot felul de străgănări și persecuții; dar ei n'au a se teme căci sentimentul național s'a format și a prins rădăcini adânci.

Ceea-ce preocupă rumânii în timpul de față este cestiunea bisericească. Poporul cere un *cler național*.

Armenii, Bulgarii, Grecii și-au bisericele lor și episcopatul lor. De ce rumânii să nu să bucre de aceleași drepturi și privilegii?

Mai putem cita din Romanul (nr. 24. aprilie):

„Monastir, 8. Aprilie 1891.

Noui turbuări au fost provocate de episcopii și agenții provocatorii greci în mai multe biserici rumâne din Macedonia. Voesc cu ori ce preț de a împedeca pe rumâni spre a celebra liturgia în limba maternă și a se emancipa de jungul material și moral al clerului fanariot. O mână străină, care dorește totdeauna să pescuiască în apa tulbure din peninsula balcanică, dă tot sprijinul sêu Grecilor. Scandalul provocat de episcopul grec în biserica rumână din Clisura are un caracter foarte grav. Două-zeci de persoane au fost greu rănite înăuntrul ei, dintre cari opt sunt femei. Cu toate persecuțiunile ce îndură, rumânii au rēmas neclintiți în hotărârile luate și recitau rugăciunile lor în limba rumână, când acum în urmă arhierul grec însoțit de două-zeci de indivizi înarmați a mers la Vlaho Clisura și întocmai ca un

bandit, s'a introdus în biserica rumână pentru a împedeca cu forță poporul de a nu mai continua cu cântarea rumânească în biserică. O luptă sângeroasă s'è încinge între credincioși și năvălitori. Cu pumnalul în mână, arhierul și gașca lui dau nevală asupra rumânilor. Sângelo încep a curge. Un mare număr de persoane rănite zăceau în tinda bisericeii.

Coconași totuși țipă: „Traescă Grecia!“ ca să poata insulta și omori rumânismul în Macedonia și Epir.

„Rușii chiar așa. Din Romanul (nr. 27 martie) luăm rîndurile următoare:

Rusificarea. Ceea-ce s'è petrece în Rusia în privința desnaționalisării este de sigur un scandal european, o rușine pentru secolul al XIX. Rumânii besarabeni sunt ridicăți sate întregi și duși prin înșelătorie și forță departe înspre munții Urali, unde nefericirii își vor perde de sigur încetul cu încetul limba, fiind siliți s'è vorbească numai rusește.

Rusificarea s'è practică de alt-fel nu numai în părțile sudice și ostice ale imperiului Țarului, ci chiar la apus, unde s'è știe că locuitorii, peste cinci milioane, stănt germăni de religie lutherană. Desnaționalizarea acestora s'è face cu aceeași hotărîre și cu același scop ca a celor-l'alte naționalități. Deosebirea este numai în mijloacele de desnaționalizare. Pe nemți îi iă mai cu binișorul, începe desnaționalizarea lor pe cale culturală și nu cu forță administrativă.

Cu toate aceste în București s'è strigă: „Trăescă Rusia, Grecia!“ iar Ungurii ai căror cetățeni 'su egal îndreptățiți, unde rumânii 'su liberi, își au limba legile lor, toate asecurate prin legi și respectate de autorități: s'è peară! În treburile noastre, cari avem mai multe drepturi decât ei în țara lor, s'è știu amesteca, dar' în treaba acelora care sugrumă rumânismul în jurul lor, le țipă: „Să traescă!“

Iată diplomația și politica înaltă a cuconașilor bucureșteni!

Nu cerem din ea!

MAIESTATEA SA REGELE ÎNTRE NOI.

Maiestatea Sa Preagrățiosul nostru Monarch la 13 septembrie a sosit a patra-oară în decursul gloriasei Sale domnii în mijlocul nostru.

Iată răspunsurile preagratioase ale Maiestății Sale rege cătră bisericele noastre ardelenesti:

Deputațiunii bisericeii greco-cat., condusă de metropolitul Vancea, Maiestatea Sa a răspuns: „Expresiunea omagiului și credinței clerului rumân al

bisericeii greco-catolice o primesc cu mulțămită intimă. Nedubitând, că pe lēngă aceste vîrțuți, moștenite dela antecessorii vostri, întru gloria lui Dumnezeu și binele patriei veți fi servitori tot atît de zeloși ai bisericeii, ca și fii credincioși ai patriei. V'è asigur bucuros și pentru viitor de grația Mea regească“.

La alocuțiunea metropolitului Miron Maiestatea Sa a răspuns:

„Cu mulțămintă sinceră primesc omagiile și expresiunea alipirii credincioase a clerului bisericii greco-orientale rumâne. Fiți asigurați, că cel mai tare bastion al bisericii și naționalității d-voastre este organismul legal al statului. Considerați de problemă de căpetenie a chemării d-voastre sfântă a cultiva nu numai pacea confesională, ci și pacea dintre naționalități. Vă asigur, pe lângă expresiunea grației Mele regești, că biserica și instituțiunile ei fundamentale pot conta și în viitor la binevoitoarea Mea purtare de grije“.

În Timișoara la alocuțiunea episcopului Mihályi Maiestatea Sa a răspuns:

„Primesc cu deosebită mulțămire expresiunea de supunere și lealitate a clerului diecesei greco-catolice a Lugosului. Jertfiți și de aci încolo toată pu-

terea voastră pentru binele bisericii și al patriei, în care lucrare puteți conta totdeauna pe simpatia și bunăvoința Mea părintască“.

La discursul rostit de episcopul Metian Majestatea Sa a răspuns:

„Mă bucur foarte mult, că fiind aici ați profitat de ocaziune și d-voastră pentru a veni în fața Mea. Expresiunea neclintitei d-voastre credință o primesc cu mulțămire și făgăduesc, că voiu sprigini totdeauna cu bunăvoință interesele d-voastre bisericești, a căror îngrijire zeloasă Vi-o recomand cu tot dinadinsul“.

Răspunsurile Maiestății Sale ni dau convingerea, că bisericele rumânești ale regatului maghiar, totdeauna 'su bine primite și spriginite de Majestatea Sa dacă își implinesc datorințele lor constituționale față de tron și patriă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ȘEDINȚA PLENARĂ A ACADEMIEI ȘTIINȚIFICE UNGUREȘTI.

(Memoria lui Széchenyi. Jubilanții Academici. Dări de sană. Despre concurs. Ocuparea scaunului academic de Árpád Berczik.)

Academia științifică maghiară și-a ținut ședința plenară, care a primit colorit sârbătoresc, când președintele baronul Lorand Eötvös amintind ziua centenară a nașterii lui Stefan Széchenyi, a prezentat mai multe propuneri referitoare la serbarea acestei zile în venitoriu.

Propunerile acestea au fost primite din partea membrilor prezenți, precum și acea propunere a președintelui, că adevărat academia să defigă 2000 floreni pentru biografia lui Széchenyi.

Înștiințarea noastră despre decursul ședinței urmează aci:

Baronul Lorand Eötvös salută cu bucurie pre membrii Academiei, cari după un răpaos îndelungat se află iarăș laolalta, atât trupește cât și sufletește, în capitala țării.

„Însă în timpul îndelungat al ferilor au fost și atari zile, în cari membrii Academiei de secur au fost uniți în unul și acelaș cuget.

„Atare zî a fost ziua de 21 Septembrie, ziua centenară a nașterii lui Széchenyi, a fundatorului Academiei noastre.

„Pe toți ne-a durut, că n'am putut desvăli în aceasta zî memorabila statuă eternisătoare a fundării Academiei, însă aceasta nu e vina noastră.

„În aceasta zî de sârbătoare am depus cunună de laur pe basa statuei marelui fundator al Academiei noastre, însă simțim, că cu aceasta nu ne-am împlinit datorința și că aceasta cunună e numai semnul dat, că adevărat Academia va serba aceasta zî de sârbătoare și cu o sârbare vrednică de Széchenyi.

„Mult onorată Academia! Fiește care scoală, fiește care universitate și fiește care societate serbează anual amintirea fundatorului. Numai academia nu și-a împlinit aceasta datorință până acum cu toate că Academia reprezentează în știință toată națiunea.

„Pentru acea tocmai acum, în aceasta ședință, cu ocaziunea centenariului nașterii lui Ștefan Széchenyi prezentez înaintea stimatei Academii acea propunere, că de acum înainte Academia se serbeze în totu anul ziua nașterii marelui fondator. (Aprobări.) Și ca aceasta sărbătoare, prin sărbarea ei în tot anul, să nu devină un ceva de toate zilele prin multimea imnelor de laude usitate, să-i stimăm (amintirea) memoria fondatorului prin acea, ca să nu vorbim tot de-una numai despre el, ci să vorbim și despre progresul acela, care l-a ajuns Academia pe terenul științific și literar maghiar prin lucrarea Academiei.

„Pentru acea pre venitoriu obiectul principal al acestei serbări să fie câte o atare prelegere, care prin tractarea unui ram de știință, sau prin tractarea unei chestiuni științifice mai înaltă și despre acea, că Academia prin lucrarea sa cât și ce a făcut în interesul progresării acestei științe, sau cât și ce a făcut referitoriu la deslegarea acestei întrebări.

„Aceasta propunere, care am cutezat aci a o caracteriza și pre care în punctele principali o am și cuprins laolalta, o voi ceti. Notez însă, că punctele acestea nu 'su pentru acea de atare valoare, ca acelea esential să formeze ca regulamânt, ci au numai acel scop, ca să deee espresiune unei atari hotăriri, în înțelesul căruia să se poată face pre venitoriu regulamântul referitoriu la serbarea solemnităților. (Aprobări.)

„Punctele acestea 'su următoarele:

„1. Să ezică Academia, cu ocaziunea centenariului nașterii contelui Ștefan Széchenyi, a marelui fondator, ca decisiune, cumcă în amintirea acestei zile în tot anul va ținea adunare solemnă.

„2. Dătorința acestor ședințe este a da de samă națiunei despre acea, că ce au făcut despărțămintele Academiei prin lucrarea lor literară și specific științifică spre înaintarea acelor scopuri, cari le-a defipt Academiei Marele fondator a aceștia.

„Pentru acea ședința aceasta va birui numele de sărbătoare alui Széchenyi, obiectul principal se-i fie însă o atare prelegere, care tractând progresul unui ram de știință, sau unele întrebări momentuoase de interes comun, într' un mod acomodat față de publicul inteligent să deee samă și despre acea, că ce parte

are Academia maghiară științifică în înaintarea acestui progres, sau în deslegarea acestor întrebări.

„3. Aceasta sărbătoare, precum și ședințele festive ținânde de aci înainte e sărbătoarea academiei întregi amăsurat obiectului să fie ședința festivă, și încă în ordine, care să va pregăti amăsurat decisiunei despărțămintelor.

„Academia va esmite o comisiune spre compunerea planului serbării lui Széchenyi.

„Rog pre Onorata Academia, să binevoiască a-'mi primii aceasta propunere. (Aprobări.) Referitoriu la comisiunea esmitendă propun, că onorata academia, spre pregătirea acestui lucru și spre formularea planului serbării, precum și cu facerea propunerii de mai apoi, să concreadă președintele și secretariul. (Aprobări.)

„Planul formulat după ce va fi prezentat și debătut de ședința plenară, va fi prezentat și despărțămintelor deosebite (Aprobări.)

„În nex cu celea espuse mai sus îndrăsnesc a mai propune acea, că academia din ocaziunea acestei ședinți să escrie concurs la scrierea biografiei contelui Széchenyi, a cărei premiu să fie 2000 floreni. Terminul pentru înaintarea opului de concurs să fie 5 ani, adecă 24 Septembrie, 1896. (Aprobări vie).“

Sedința plenară a primit cu strigate șgomoase de „să trăiască“ amăndouă propunerile președintelui, și spre îndeplinirea acelor au comis comisiunea acelor din președinții și secretarii despărțămintelor.

Baronul Lorand Eötvös astfel și-a continuat apoi vorbirea: „A doua zi memorabilă, în care membrii academiei au fost uniți în cugete, a fost ziua de 30 Septembrie, în care și academia a iubilat anul al 50-lea alor trei membri prea vrednici.“

Face cunoscut cu bucurie că salutările academiei au aflat pre toți trei bătrânii, oameni de știință, sênătoși și bine dispuși, și sperează, că academia încă în timp îndelungat va fi onorată cu lucrările lor.

În urmă trêbue să aducă și o știre tristă: că cardinalul Ludovic Haynald, membrul consiliului academic, membrul onorariu a despărțământului al III-lea și președintele comisiunii matematice și a științelor naturale, a murit. Cu pietate și aduce aminte de marele bărbat, asupra caruia, cât să poate mai îngrabă, vor ținea vorbire academică.

După aceea și-a dat samă Stefan Szigeti despre concursul lui Hertelendy scris pentru o dramă, care împărtașeste un premiu de 500 fl.; drama cea mai bună ce va eși tipărită, sau va fi prezentată pe bină în anul 1890—91. Înaintea comisiunii criticătoare au stat unsprezece opuri, cari au corespuns condițiilor premiului. Dintre acestea criticătorii (afară de referențele Antoniu Zichy și Gustáv Heinrich) au ales în deosebi două opuri. Acestea 'su: „Bölcs Salamon“-ul (Înțeleptul Solomon) lui Carol Szász și „Örök törvény“-ul (Legea eternă) lui Grigoriu Csiky. Criticătorii cu majoritate de voturi i-au votat premiul acestui din urmă. Referada face cunoscute în detalii amănândouă opurile.

După aceea și-a făcut referada Carol Szily despre lucrurile curente. Prin moartea lui Maurițiu Ballagi, membru ordinar, Ludovic Haan și Ludovic Podhorszky, membri corespondenți, și Josif Petzwall, membru estern, a ajuns pe Academiă o pierdere mare. În ordinea lucrurilor curente face cunoscut, că Academia e chemată de ministrul de culte și instrucțiunea publică în acea comisiune, care va avea a se consulta asupra înființării unui institut de astronomie pentru toată Ungaria.

Secretariul prim face cunoscut, că Aladar Semsey a plătit și rata a două de 20.000 floreni, a fundățiunei sale de 100.000.

După aceea vorbește secretariul prim despre concursurile Academiei.

La concursul lui Teleky despre comediă, au intrat 7 opuri, și anume: 1. Kedves alakok (Figuri plăcute); 2. Az én özvegyem (Veduva mea); 3. Idill; 4. Mammon; 5. A kaptár; 6. A féltékenyek (Jaluzii); 7. A kis baromfi (Puiul de galiță).

La concursul de dramă alui Karátsonyi, au intrat 24 opuri, Titlele următoare: 1. Borongó felhő (Nuori triști); 2. Az oktalan (Prostul); 3. A rút (Urîtul); 4. A levél (Epistola); 5. Vezekénynél; 6. Árpád; 7. A havas rózsája (Rosa de munte); 8. Olga hercegnő (Prințesa Olga); 9. Jophte; 10. Rafael; 11. Vértanuság (Martiriu); 12. A mostoha (Mașteha); 13. V. László (Ladislau al V-lea); 14. Hol a király (Unde e regele); 15. Trón és becsület (Onoare și tron); 16. A fehér rózsá (Rosa albă); 17. Sforza Ferencz (Francisc

Sforza); 18. Ben Dávid; 19. Szivek harcza (Resbelul inimelor); 20. Sötét napok (Zile întunecate); 21. Szécsi Erzsi; 22. Zách Klára; 23. Tiberius; 24. A numidák (Numizii).

La concursurile scrise pentru premiul lui Farkas Raskó, pentru poesii patriotice, au sosit 36 de operate: 1. Gróf Széchenyi István emlékére (Amintirei Contelui Stefan Széchenyi); 2. Rákóczi; 3. Himnusz; 4. Visegrad; 5. Lelkem álma (Visul sufletului meu); 6. Iringó; 7. János bácsi; 8. Emlékezünk régi-ekről (Să ne aducem aminte de cei bătrâni); 9. A magyar nemes (Nobilul maghiar); 10. Himnusz; 11. Löreley; 12. Házatlanul (Fără de patriă); 13. Király himnusz (Imnul regesc); 14. A dóm panasza (Tinguirea (jalba) domului); 15. Kibékült sorsharag (Mânia sorții împăcată); 16. Apai szózat (Cuvintare parințască); 17. Honfi dal (Doină patriotică); 18. A néptanítókhöz (Cătră învățători); 19. Ezer év (O mie de ani); 20. A magyar nemzethez (Cătră națiunea maghiară); 21. Király himnusz (Imnul regesc); 22. A magyar néphez (Cătră poporul maghiar); 23. Uj magyarok dala (Doina noilor maghiari); 24. Király himnusz; 25. A szabadság hajnala (Ziorile libertății); 26. Kossuth Lajos emlékére (Amintirei lui Ludovic Kossuth); 27. A király himnusz; 28. Mult és jelen (Trecut și presente); 29. A háboruhoz (Resbelului); 30. A várrom (Ruinile cetății); 31. A névtelen hős (Eroul anonim); 32. Felköszöntő (Gratulare); 33. Rákóczy emlékezete (Amintireea lui Rákóczy); 34. A magyar nemzethez (Cătră națiunea maghiară); 35. Utolsó dal (Doina ultimă); 36. Álom (Vis).

La premiul Nádasdy (pentru poesii epice) au sosit 11 operate, și anume: Szilágyi és Hajmási (Szilágyi și Hajmási); 2. Orondutár; 3. Aladár; 4. Szigliget; 5. Krinhilda csatája (Resbelul Krimhildei); 6. Irma szerelme (Amorul Mării); 7. Végzés (Decisiune); 8. A hű hitvesek (Căsătorii fidele); 9. Három kereszt (Trei cruci); 10. Marie; 11. Jolánka.

La premiul Marczibányi (phraseologia națiunei maghiare) au sosit un operat, și anume: „Német-magyar szólások“ (phraseologia).

La premiul Fáy (dreptul de stat maghiar) au sosit 3 operate și anume: A magyar államjog mai érvényében. Jelige: A haza minden előtt (Dreptul de stat maghiar în valoarea sa

de acum. Motto: Patria mai 'nainte de toate); 2. Dtto. Jelige: Hungaria regnum liberum et independens; 3. Dtto. Jelige: Hungaria semper libera.

La premiul Czartoryszky (Dreptul public maghiar și polon) a sosit un op: „A lengyel és magyar közjog fejlődése összehasonlítva kölcsönhatásaiban, N. Lajostól a 17. sz. végeig.“ (Desvoltarea dreptului public maghiar și polon comparațiunea și influințarea unuia asupra celuilalt de la Ludovic Marele până în finea secolului al 17. lea.)

La premiul „I-ső magyar általános biztosító társaság“ (principiile fundamentale ale societăților) a sosit două opuri.

La premiul Dóra (dispusățiunile legei comerciale) a sosit unul: „A biztosítási vállalatok“ (Interprinderile de asigurare.)

La premiul Levay, la care s-a recerut

„A magyar könnyü lovasság (huszárság) fejlődésének története a XVII. és XVIII. században“ (Istoria desvoltării calarimei ușoare (husărime) în secolul XVII. și XCIII.) până la ziua prefriptă, adică până în ziua de 30 Septembrie n'a sosit nici un op.

*

După ședința plenară și-a ținut ședința despărțământul prim sub presiul lui Paul Hunfalvy, aci și-a ținut vorbirea pentru ocuparea scaunului membrul corespondent Árpád Berczik, vorbind *despre comedile politice ale maghiarilor din anii patruzeci*. Aprețiază pe rînd comedile de colorit politic alui Nagy Ignácz, Josif Szigeti, Stefan Toldy, prezentate pe larg și părți din bucățile lor.

Cetitorial a fost primit cu strigări sgomotoase de „să trăiească!“ (o)

CHESTII PERSONALE.

N'am fost nici odată prietinel personalităților. 24 de ani de când scriu ună-altă, n'am atacat persoana nimerii; pe terenul publicității nu m'a interesat treburile altuia private. Trăiască tot omul după placul seu. De 24 ani 'su tot de o părere: *În Ungaria trăim, în bine în rēu cu ungurii trebuie să trăim!* În casa părintască toți erau de părerea aceasta. N'am păcătuit contra poporului rumân nici odată. Tot păcatul meu este *că țin cu ungurii.*

Da, sînt rumân și ca rumân țin și cu ungurii. Așa știu că cu ungurii, cu statul unguresc țin toți aceia dela tablele regești, dela judecătorii, dela magistrate etc., care 'su în tistiile statului unguresc. Șaguna și alții au ținut cu muscalii, cu nemții, cu sērbii. Carp și Maiorescu 'su pătrunși de cultura germână; despre Lascar Catargiu și Florescu etc. sē vorbește c'ar fi de sînteminte rusești. C. A. Rosetti, Boliac, ba însuși Bălcescu au fost adoratorii ungurilor, admiratorii liberalismului unguresc

Și toți acestia cu soții lor au fost și sînt rumâni; Carp, Maiorescu, Rosetti, Boliac, Catargiu nu-su renegați. Dar eu, cu păcatul meu în spate, eu singur între atîta oameni mici și mari, eu sînt, firește în ochii acelora, care 'su muscali, turci, nemți etc. un negat.

Mē fălesc cu numele acesta, pentru-că sînt convins că aceia, cari dau în mine cu tina personalităților, au mai multe pēcate fată cu opinca, decăt eu!

Cu altă ocașie voiu slugi și cu dovezi.

Bucureștenii au bine-voit a sē amesteca în treburile noastre. Au scris un memoriu umflat de minciuni. Ei au pornit după oameni plini de ură și pizmă în contra așezemintelor noastre. Noi cei din Ungaria, cari sîntem cetățenii statului maghiar, sîntem prietenii Rumâniei. Vreu, nu vreu rumânii dincolo de Carpați, în vreme sușigată li vom da ajutor, dupăce noi în Orient avem un interes comun. Nu ne amestecăm în treburile lor. De noi pot face ori-și-ce, după plac, pentru că avem o creștere bună, care ne îndeamnă ca să respectăm dreptul, independența, neatcîrnarea altor state. Așa facem.

Jurnalistica Rumâniei vorbește despre treburile noastre chiar ca când acelea ar fi a lor. Despre Preagrațiosul nostru rege vorbește într'un mod nostim; teritoriul nostru ca când ar fi al lor. Om cu sînteminte patriotice, fidel cătră rege și patriă cum să suferască nebuțiile aceste, minciunile scornite cu plan în favorea intereselor streine? Nu să poate.

La atacurile desfrânate am scris și eu un *Răspuns*, bine reu, stă sub ochii publicului nostru. M'am năzuit ca prin documente adevărate să restorn afirmările bucureștenilor, minciunile, caluminiile bine lăntuite spre perderea noastră.

Oamenii cu bună creștere dacă ar avea ceva de zis la dovezile adunate și înșirate în răspunsul meu, ar cerceta au acelea oare-care temei, sau ba? și nici decum nu s'ar atinge de personalități, care cu materialul adunat nu pot avea nici o legătură.

Materialul Răspunsului n'a fost resturnat, nici slăbăciunea afirmărilor mele n'au fost arătate, dăr m'au atins cu personalități; — toți cu toții s'au tăvălit în mocirla personalităților având la gând ca să mă mênjască și pre mine.

Și vermele încă se apără. Este un lucru dejositor pentru mine a sta în vorbă cu oameni reuțăcioși; a răspunde la calumniile și minciunile scornite fără obraz și rușine... dar să fie! binele comun îmi poruncește să vorbesc, și voiu vorbi.

I. Niște tineri din București.

Niște tineri necrescuți din București într'o scrisoare adresată junimei maghiare mă ating în următorul mod:

„Ar fi vorba însă de o luptă cu Moldován Gergely. In presa rumână de aici s'a născut idea că Românii ar face un serviciu imens cauzei lor, dacă retipăind broșura lui *Moldován Gergely*, ar inzestra-o cu o prefață, în care s'ar zice că Moldován e un proletar literar plătit în serviciul șovinismului maghiar.“

A decă eu sânt un proletar plătit — în serviciul șovinismului maghiar.

Minciună, caluminiă, infamie! Cine sânteți voi tineri necrescuți ca să vă spui în ochii ochilor cumcă: Mințițiți! Cumcă omul de omenie nu atinge onorea altora fără dovezi! Ce ați învățat voi până azi de nu știți nici atâta?

Cu voi nu me lupt. Sânteți necrescuți! De bunăsamă, vă cunosc după fapte, voi veți fi aceia care ați hotărât ca să nu luați parte la defilarea inaintea regelui Carol cu prilejul jubileului de 25 ani. Împerații, regii Europei și-au adus felicitările lor regelui vostru și voi ați rămas departe, pentru că voi sânteți mai mari decât toți împerații lumii. (Vezi nrii Romanului din maiu.) Voi, supușii lui Carol, care

a dat Universității voastre peste un milion, ați chiuuit prin birturi când lumea îl saluta pre regele vostru.

Vați dus la Severin spre a îmbrățoșa tinerimea sârbească. Bine ați făcut. Inșă ați fost atât de liberali încât ați eschis tinerimea jidovească de la serbările din Severin.

„Se reproduce apoi, zice Romanul (nr. 31. april), un sgomot enorm, când se propune ca și studenții ovrei să fie representați la Severin.“

Mult deochiata și sgometoasa chestinne a participării ovreilor pusă la vot se respinge. Studenții evreei decid a se duce singuri pe chealtuala lor la Severin“.

După liberalismul vostru jidovul nu poate fi luat în samă de om.

Iată cum le aprețuește mișcărilor voastre chiar presa voastră. *Tim pul* (nr. 190) scrie:

„Părerea noastră este că congresele acestea sânt foarte bune, când sânt mai rare, sau vre-o ocazie mare, în vederea vre-unui eveniment important.“

Dar când ele devin prea dese, atunci se deoache și își perd din importanță. Cu atât mai ales dacă ele degenerază în manifestațiuni politico și aruncă tinerimea studioasă în politica militantă.

Tinerul însuflețindu-se mai ușor pentru o idee, de cât bărbații mai maturi, și aruncându-se cu mai multă pasiune în luptă, frământările acestea zădarnice ale studenției nu se pot face de cât în detrimentul studiilor, cari trebuie să însuflețească pe studenți mai mult de cât ori-ce.“

Auziți? Mergeți la scoală, căci cu memorande unflate de minciuni, cu calumni, congrese, cu bancheturi și chiuituri nu veți mântui rumânismul în Orient. Prin muncă onestă, sîrguință și purtare cuviinciosă veți deveni fala noastră.

Acesta ni răspunsul cătorva tineri necrescuți din București.

II. Tribuna din Sibiu.

Cetim în Tribuna noastră din Sibiu (nr. 189):

„Ziarele din Rumânia și Moldován Gergely. Nu știm, cărei împregiurări trebuie să-i atribuim faptul, că unele ziare din Rumânia dă răspunsului lui Moldován Gergely o importanță, pe care nu o are. Au fost jurnale, care au mers până acolo, că în indignarea lor pentru ceea-ce scrie „savantul“ dela Cluj, socotesc tuturor Românilor ardeleni păcatele lui Moldován Gergely. Astfel a făcut „Răsboiul“, care zice, că nu s'ar mai mira, că nu se găsesc în România partișani calzi ai cauzei ardeleni, când chiar un Rumân din Ardeal scrie lucruri ca acelea cuprinse în răspunsul lui Moldován

Gergely. Confratele nostru să nu se supere, nici să se îngrijască: ceea-ce serie Moldován Gergely nu s'ar găsi încă doi Români să iscălească, iar dacă dînsul o face, își plătește o grea poliță guvernul i maghiar, din a căru grație Moldován Gergely a ajuns din comiser de poliție profesor universitar. Aceasta e explicarea lucrului.“

Eu n'am fost comisar de poliție, am fost căpitan (honoris causa) la magistratura Clujului. Mințește dar Tribuna când serie atare neadevăruri. Morala lui Slavici.

Aceia de pe scaunul lui Căsălțan la Tribună n'au dreptul a mă împoșca cu atare cuvinte. Să poate că nu s'ar găsi încă rumâni să iscălească cele scrise de mine. Nu știu. N'am umblat după iscălituri, n'am vorbit în numele poporului; n'am lipsă de ajutorul oamenilor, cum era neuitatul și curentatul Căsălțan, redactorul Tribunei.

Dar să vedem cum stau tribuniștii care se razimă pe „massele poporului“, care urlă în numele poporului, și c'o falcă 'n ceriu, c'una 'n pământ fug mîncând pământul în numele nostru.

Unirea (nr. 21), în următorul chip iscălește cugătările Tribunei:

„Și acum vine o esistință rătăcită, și se află, spre rușinea vecinică a ziaristicii rumânști o foaiă, care dă loc la o insultă atât de oribila. Indignațiunea produsă în preoșimea din Blașiu prin procedura „Tribunei“ a fost atât de mare, încât cei mai mulți, în frunte cu Escelența Sa Venerabilul nostru Metropolit au retrimis exemplarele din „Tribuna“, declarand redacțiunei, ca nu voesc să contribuie cu banii proprii la batjocorirea credinței lor. Nu mai putem să rămănem așa dară nici noi în rezervă, ci suntem siliți conform programului nostru, care ne împune apărarea bisericei noastre în contra ori cui, a pune clerului nostru greco-catolicu, și fiind-că e vorbă de fundamentul creștinismului întreg.“

Gazeta Transilvaniei (Nr. 180):

„Vedem și putem constata, că aici stăm față cu niște oameni, care nu umblă pe picioarele lor, n'au convingerile lor proprii, n'au cunoștința causei ce pretind a o reprezenta, nu sînt nici macar sinceri și corecți în expunerea faptelor celor mai cunoscute și invederate, ci se disting numai pîntr'un spirit intrigant de clică foarte desvoltat și pîntr'o îndrăzneală vrednică de a fi pusă alături cu aceea a gazetarilor care de sigur nu s'au așteptat, ca li-se va face concurență din această parte.“

Calicul (Nr. 7):

„Tribuniștii¹⁾ acești cerșitorie ai opiniei publice sau mai nimerit „lăcustele Inștitutului tipografic“ etc. etc.

În *Luminătorul* (nr. din august) din Timișoara tribuniștii 'su numiți de *bandiți*. Articolul *Luminătorului* nu-l țităm.

Capul rumânilor ungureni, destinsul bărbat A. Mocioni serie (Tribuna Nr. 176):

„Un contrast politic între mine și politica națională prin urmare nu există. Din contră există de fapt un contrast între ținuta „Tribunei“ și programul național.“

V. Babeș renumitul nationalist, omul de încredere al rumânilor cu multe merite, serie (Tribuna Nr. 191):

„Fac această recunoștință din adîncul sufletului meu. pe basa aceleiași logice și aceluiași drept și obligămēt moral, pe care am combătut și condam pururea pe acei oameni (tribuniștii Red.) și acele organe, care, precând pe de o parte cu gură de foc luptă în contra inimicului din afară, ceea-ce le face onoare, tot atunci pe de altă parte cu limbă de șerpe lucră intru a dărîma iubirea și încrederea și solidaritatea internă a luptătorilor!“

Nu continuăm, destul va fi. Câți iscălituri are Răspunsul meu, — nu se știe, dar cumcă lăcustele lui Diamandi Manole 'su pleviste dintre noi, ca neghina din holda verde, ni dovedesc țitatele mai de sus.

A mai scris ceva Tribuna (Nr. 202):

„De altfel nota situațiunii o dă împregiurarea, că oameni ca *Moldovan Gergely* care între noi rumâni de sigur nu ajungeau a se ridica deasupra nivelului mediocrității, intrând în tabăra maghiară au devenit savanți.“

Nu m'am supărat; m'am supărat atunci când ceteam în Tribuna (Nr. 1887 Sept): „*Sîntem puțîni . . . un bărbat ca Gr. Moldovan între noi ar fi fost cu mult mai ales om decât cum e între unguri!*“ — Unde este adevărul?

Cu lăcustele n'avem a face!

III. DI Slavici.

O existență amplificabilă, o rană pe trupul poporului rumân. Ne avēnd a roade între noi, a luat frunza 'n buze și și-a căutat altă tufă. Acuma se joacă (Timpul 189, 190, 191) cu împărații și cu împărățiile din Europa precum se joacă copii cu jucăriile lor. El sfärtic

¹⁾ Sub acest termia înteleg totdeauna pe tribuniștii din Sibiu adevărați pe Archipitișgoii de odinioară, sau pe conducătorii lui *Niculae* nu ve certai la falimentul metropolitan. Nota Calicului.

așezemintele, mapele Europei, resturnă hotarele țărilor, se bate cu toată lumea, imprăștiie din grațiile sale și regilor mai mici — c'un cuvânt Dl Slavici în Bucuruști e o putere — nebunită.

În jurnalistica noastră a introdus o imoralitate; a venit cumpărat de Dl Diamandi și ni-a desbinat puterile: s'a acățat de eminenții nostri bărbați ca scaiul de oiă, și după ce a fost lăpădat de toți cei cinstiți, a făcut o nebunie, pentru care a fost închis un an de zile. S'a ciuntat el însuși ca în Rumânia pe o viață să aibă dreptul de cerșit. Și el acum arătându-și ranele, (el întreg e o rană) cerșește cu măcăul în mână.

Iată între altele ce scrie (Timpul nr. 189):

„Astfel amicii sinceri ai maghiarilor unul câte unul își pierd și ei iluziunile și încă în anul 1880 nu mai erau între rumânii de peste Carpați oameni, cari să creadă, că o bună învoială cu maghiarii e cu putință, ci numai oameni, cari, ca Mitropolitul Miron ori ca sêracul Grigoriu Moldovan se dau după pâr, ca să parvie ori să se susțină în pozițiunile lor.“

Da, sum sêrac, dar nu-'su „p... de câne“ nu-'su „vagabund vestit literar“ (vezi: „Calicul“ nr. 7. pagina 158), nu-'su „lăcustă“ precum să afirmă în „Calicul“ din Sibiu despre domnul Slavici. Iată, până când Slavici să joacă cu împărații Europei, și asvirle pe alții cu tină și noroiu, afacerea lui cu'n calic rămâne nedeslegată.

Să auzim pe *Gazeta serioasă* (nr. 186):

„În articolul nostru (IV), publicat în numărul dela 15 (27) august, am fost vorbit de gazetarii trecuți dela noi dincolo ceva prea în general, așa că

acești stimați și iubiți confrăți puteau să se simtă încăltați prin aceasta.

„Îndreptăm eroarea declarând, că ziariștii, despre cari vorbim, sânt numai puțini la număr și că lucrează sub firma *Joan Slavici și Compania*.“

„Ce înseamnă această firmă pentru noi Ardenii poate vedea ori și cine, rumân ori străin, din scrisoarea, ce a adresat'o domnul *Joan Slavici*, cu mare reclamă, ziarului „Liberté Roumaine“ (nr. dela 9 aug. a. c.) scrisoare, pe care nu ne iartă bunul nostru simț și respectul, ce-'l datorim reputățiunei noastre naționale de a o reproduce.

„Dacă confrății noștri de dincolo și-au ales astfel de informatori, într'o cesțiune atât de gravă și vitală pentru rumâni — nu e vina noastră.“

În mâna acestor oameni 'su treburile noastre în Rumânia. După îndemnul acestora lucră tinerimea Bucureștilor, florea Rumâniei. Durere, durere!

Oamenilor de cinste am să le spun cumcă *eu dela regimul unguresc n'am cerut nici un post, nici o pozițiune nici odata*. Fusieu îmbiat cu ele. După munca zilnică și eu am avut dreptul a trăi în patria noastră și a reflecta la plata de stat. Da, toți funcționarii, 'și-lieu plata din cassa statului; ministri încă au plată, ba însuși regele are o civilistă dela stat, după-ce servițiile publice în toate statele să plătesc cu bani vërșați. Dar omul privat e deschilinit de cel oficios și omul privat pentru părerile sale politice private la noi nu capătă nici un ban. Omul, care zice că 'su plătit și lucru ca să 'mi susțin pozițiunile *e un om de nimica!*

Sânt oameni, cari nu ne pot vătéma. Slavici nu mă poate vătéma!

Grigoriu Moldovan.

BIBLIOGRAFIE.

I. Cărți rumânești.

T. Maiorescu. Discurs asupra reformei înștrucțiunei publice, rostit în senat, I. vol, București 1891.

M. G. Obedenaru. Texte macedo-române, basmo și poesii poporale. Ed. Acad. Rom., I. vol., București 1891.

Carmen Sylva. Sola, I. br. in IV.º-mare, București 1891.

D. A. Sturdza. Raport asupra activității Academiei Rumâne cu ocaziunea serbărei de XXV. ani a existenței sale, I. vol. in IV.º, București 1891.

J. Manliu. Cristomatie Rumână, I. vol., București 1891. — Antologie română, vol. II., Poesii I vol., București 1891.

Teodor T. Burada. Cercetări despre scoalele rumânești din Turcia, 1 vol., in 8°, București 1891.

A. D. Xenopol. Istoria Rumânilor din Dacia Traiană vol. IV., in 8°-a mare, Jași 1891.

J. Gherea (C. Dobrogean). Ștudii critice, volumul II., 1 vol., București 1891.

M. Strajan. Începutul renașterii naționale prin școli. 1 broș. Craiova 1891.

J. Faur și M. Strajan. Festivitatea zilei de 3 Mai. 1 broș. Craiova 1891.

Dr. J. Fellix. Raport general asupra igieniei publice și asupra serviciului sanitar al Capitalei pe 1890. 1. vol., București 1891.

✓ *Sava N. Șoimescu*. Jubileul de 25 ani al domniei Regelui Carol I, 1 vol., București 1891.

✓ *Joan Bogdan*. Ein Beitrag zur bulgarischen und Serbischen Geschichte, Schreibung. Separat abdruck aus dem Archiv für slavische Philologie, Bd. XIII. 4. Leipzig, Druck von Breitkopf, Härtel 1891.

Documente privitoare la Istoria Rumânilor (Hurmuzachi) 1451—1510 culese de d. N. Densușian. vol. II., partea II. in IV° mare, București 1891.

II. Cărți ungurești.

✓ *Pajor Sándor dr.* Bőrgyógyászati zsebkönyv Budapest, 1891. Dombrowsky és Franke. Ára 50 kr.

✓ *Osváth Imre*. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről intézkedő törvényeink összeállítás. Budapest. 1891. Grill Károly. Ára 60 kr.

✓ *Thaly István*. Bátor Schultz Bódog életrajza Selmezbánya, 1891. Joerges Á. özvegye és fiai. Ára 50 kr.

✓ *Orvosi mentés* kézikönyve. Budapest, 1891. Pfeifer Ferd. Ára 3 frt.

✓ *Sztehlo Kornél*. Törvényes bigamia? Budapest, 1891. Pfeifer Ferdinánd. Ára 20 kr.

✓ *Weiszberg Zsigmond dr.* Az emberi egészség megóvásáról. Budapest, 1891. Pfeifer Ferdinánd. Ára 30 kr.

✓ *Augerbauer József*. Szent beszédek az év minden vásár- és ünnepnapjaira. 1891. Szombathely, özv. Seiler Henrikné. Ára 3 frt 20 kr.

✓ *Ósday Jenő dr.* Magyarok történelme. 2 kötet Szombathely, 1891. Özv. Seiler Henrikné. Ára 7 frt.

✓ *Lindau Pál*. Lázban. Regény, németből fordította Tábori Róbert. Budapest, 1891. Singer és Wolfner

✓ *Magyarország áruforgalma* Ausztriával és más országokkal. (Magyar és német szöveg.) Budapest 1891. Országos m. kir. statisztikai hivatal. Ára 1 frt 50 kr.

✓ *Bethleni Bethlen Kata* gróf életének maga által való leírása. Új kiadás. Kolozsvár, 1892. Stein János. Ára 80 kr.

✓ *Gyergyai Ferencz*. Magyarosan. (A magyar nyelv sajátágairól.) Új kiadás. Kolozsvár, 1892. Stein János. Ára 1 frt.

✓ *Hankó Vilmos dr.* Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása. Kolozsvár, Stein János, 1892. Ára 1 frt 20.

✓ *Kövöry László*. Erdély régiségei és történelmi emlékei. Új kiadás. Kolozsvár, 1892. Stein János. Ára 2 forint.

✓ *Maiér Paulina*. A női és gyermekruhák szabásrajzának könnyen megérthető tankönyve. Új kiadás. Kolozsvár, 1892. Stein János. Ára 1 frt 40 kr.

✓ *Szentkereszti György* báró. Szőlőépités, szőlőművelés és pinczekezelés kézikönyve. Új kiadás. Kolozsvár, 1892. Stein János. Ára 1 frt.

✓ *Bozóky Alajos dr.* A köteles részről. II. kiadás, Nagy-Várad, 1891. Ungár Jenő. Ára 1 frt 50 kr.

✓ *Cicero levelei*. I., II., III. füzet. Fordította s jegyzetekkel kísérte Bozóky Alajos dr. Nagy-Várad, 1891. Ungár Jenő. Ára füzetenkint 25 kr.

✓ *Cicero I, II. és XIV. philippikája*. Fordította s jegyzetekkel kísérte Bozóky Alajos dr. Három füzet. Nagy-Várad, 1891. Ungár Jenő. Ára füzetenkint 25 kr.

✓ *Verne Gyula*. Sztrogoff Mihály utazása Moszkvától Irkutsig. Fordította Zempléni Gyula. Budapest, 1891. Eisler G. Ára 80 kr.

✓ *Lézőgler Alajos*. Fizikai egységek. Budapest, 1891. Kilián Frigyes bizománya. Ára 2 frt.

✓ *Daday Jenő dr.* A magyar állattani irodalom ismertetése 1881-től 1891-ig bezárólag. Budapest, 1891. Kilián Frigyes bizománya. Ára 2 frt.

✓ *Kormos Alfréd és Kende Zsigmond*. Magyar kereskedők évkönyve 1891-re. Budapest, 1891. Ifj. Nagel Ottó bizománya. Kötve 1 frt 50 kr.

✓ *Osváth Imre*. A szeszes folyadékokkal való kereskedés Magyarországon. Budapest, 1891. Ifj. Nagel Ottó bizománya. Ára 1 frt 20 kr.

✓ *Horváth Jenő* Rónai. Az újabb kori hadviselés történelme. Budapest, 1891. „Pallas”. Ára 1 frt 80 kr.

✓ *Fekete Gyula dr.* Az iszákosság, annak befolyása a társadalom életrendjére és az ellene való védelem irányelvei. Budapest, 1891. Szerző saját kiadása (Fekete Gyula dr. törv. bír. Ar.-Maróth.) Ára 2 forint.

✓ *Thewreuk István* Ponor. Modern élet. Tárca-czikk. Arad, 1891. Szerző saját kiadása (Thewreuk István, Arad. Petőfi-utca 4. szám). Ára 1 frt.

ONORAȚILOR CETITORI!

Avem lipsă de părtinirea oamenilor cu simț bun cătră statul unguresc în care viețuim, și ai căruia cetățeni liberi și egal îndreptățiti sântem.

Revista noastră va apăre de zece ori pe an, afară de luna julie și august, la 15-a zi a fie-cărei luni.

Abonamentele atăt la noi cât și în Rumânia cu multă înlesnire se face prin mandate postale (posta-utalvány).

Prețul abonamentului pe an 5 fl., pe jumătate de an 2 fl. 50 cr.

Administrațiunea Revistei Ungaria.

Cuprinsul: 1. Dătorințele noastre. 2. Monumentele limbistice (ale Măhaciului din comitatul Turdariaș). 3. Răspuns (la memoriul tinerilor rumâni din București). 4. Ziariul unui pribeag. 5. Rumâni ungurești și națunea ungurească. 6. Ceva limbistic. 7. 1848. 8. Poeți ungurești. (Biografii). 9. Psaltirea lui Viski János. (Manuserisul din 1697). 10. D'ale poporului. 11. D'ale memorandumului. 12. Vircolăcii. 13. Maiestatea Sa între noi. 14. Ședința plenară a academiei științifice ungurești. 15. Chestii personale. 16. Bibliografie. 17. Onorațiilor cetitori!